

I,1 AHASVÉROS NAPJAIBAN TÖRTÉNT...A héber Ahasvérós a perzsa Kszay-ársá névnek felel meg, mely magyarul harciast, a harc istenenek szenteltet jelent s görögül a Xerkés szóval irták át.

Más véleményekkel ellentétben bizonyos, hogy azzal a Xerxes perzsa királlyal azonos, aki 485-től 465-ig uralkodott Kr.e. Darius Hystespes fia volt. A már korábban alávetett, de fellázadó Egyiptomot egyetlen hadjáratlal legyőzte 484-ben. Már atyja kétszer megpróbálta Görögországot meghódítani; ő 481-ben Kisázsiaiban óriás sereget gyűjtött s ezzel 480-ban Tráciát és Macedóniát meghódította, majd Athénig nyomult, de a görög hősi ellenálláson hadjárata megbukott. Ázsiába visszatérvén rest kéjelgésben töltötte életét, mignem testőrségének parancsnoka megölte. 465-ben fia, I.Artaxerxes követte. Az Eszter könyvében elbeszélte események közül Vásti királyné bukása az egyiptomi hadjárat utáni évre esik, tehát a király uralkodásának 3.évére. Ezután évekig távol volt fővárosától s Görögország meghódításával volt elfoglalva; dicsőtelen visszatérése után vigasztalását fényűző életben kereste s ezekre az évekre esik az Eszter-Mardocheus-Hámán-történet.

EZ AZ AZ AHASVÉROS, AKI INDIÁTÓL KUSIG URALKODOTT. India nyugati határszélét s Egyiptomot, mely fölött Kus vagy Aethiopia terül el, már elődei meghódították s órá óriási kiterjedésű birodalom szállt örökségül, melyet szatrapák 127 külön tartományban igazgattak./V.ö. Dán.6,2./

2 EZEKBE A NAPOKBAN, MIKOR A KIRÁLY SZUSZÁN VÁRÁBAN LEVŐ KIRÁLYI SZÉKÉN ÜLT... A perzsa királyoknak több fővárosuk is volt; ezek közül egyik volt Szusa két folyó között nagyon megerősített vár, melyben palota és kincstartó hely volt. Romjait a múlt század végén kiásták.A régi világban az ülés is kiváltságos dolog volt: a perzsa uralkodók rendszeren ültek, s magasan felállított trónszékek több helyen is voltak, sőt trónszékeket háboruba is vittek magukkal, így Xerxes is trónon ülve nézte végig a harcot. Csak kiváltságosak állhattak a király jelenlétében, a tömegből az eléje jutók arcra borulva lehettek meg jelenlétében. URALKODÁSÁNAK HARMADIK ESZTENDEJÉBEN ÖSSZES FEJEDELMEINEK ÉS SZOLGÁINA

3 LAKOMÁT RENDEZETT. Ez az esztendő az egyiptomi hadjáratot követő év lehetett, tehát a Kr.e-i 483. esztendő. Erről az eseményről Herodotos is megemlékezik: szerinte Xerxes a győzelmes egyiptomi háboru után vérszemet kapva, elhatározta a Görögország ellen indítandó háborut s annak előkészítésére, megbeszélésére gyűjtötte össze hadvezéreit és tanácsosait, azaz szolgáit. Nem lakomáról volt tehát tulajdonképen szó, nem is ivásról csak, amit az eredeti zsidó szó /mista/ jelent, hanem tanácskozások hosszú soráról, mi a buja és dőzsölésre hajló perzsáknál másként, mint bő ivással és evéssel nem mehetett végbe. Az eredeti zsidó szavak közül az első /szár, fejedelem/ vezénylő tisztet jelent főleg; a második /szolga/ miniszterfélélet /a latin minister is szolgát jelent/. UGYHOGY A PERZSÁK ÉS MÉDEK HADEREJE, AZ ELŐKELŐK, A TARTOMÁNYOK

4 4 FEJEDELMEI ELÉJE GYÜLTEK, MIKOR IS SOK NAPON ÁT, SZÁZNYOLÓVAN NAPIG MUTOGATTA NEKIK DICSŐSÉGES KIRÁLYSÁGÁNAK GAZDAGSÁGÁT ÉS NAGYSÁGÁNAK DISZES ÉRTÉKEIT. Itt a szerző részletesebben is megnevezi azokat, akiket a király maga elé hívott: a/ a "haderő" alatt természetesen csak annak képviselőit kell érteni; elég nagy társaságot, mivel gazdagságának, kincseinek felmutatásával azokat bele akarta lelkesíteni a hadjárat megindításába, hogy

a király

róluk a lelkesedés tovább ragadjon és gyujtson; a testőrség, melyet Herodotos 14.000 emberre becsül, mindenesetre jelen volt; b/ előkelők alatt a tekintélyes, gazdag, vezető osztályt kell értenünk s a tartományok fejedelmei alatt a szatrapákat, kiknek bizonyára megfelelő helyetteseik voltak a tartományban, kik e 180 m p. alatt a kormányzást elvégezték. Mert félévig tartott a tanácskozás, érvelés, nekikészülődés. Sok ország előkelő emberei és vezetői jelentek meg a király előtt, kik bizonyára sokféle néphez és nemzethez tartoztak; de a haderőt csak a perzsák és médek haderejének nevezi az író, mert e kettő volt a birodalom-alkotó nép. Az uralkodócsalád a perzsák közül való volt, de rokonságban állott a régebben uralkozó méd királyi családdal, melynek utódai voltak. Míg azonban Dán. 6,9 még előre rakja a médeket, mert akkor az volt az uralkodócsalád, addig itt a perzsákat találjuk elől, miután Kirosszal a perzsa ág került uralomra. Xerxes elődei elég kincset harácsolnak és hordottak össze a rengeteg meghódított tartományból; e kincsek most kiapadhatatlan forrásként állottak a háboru céljaira: a katonák nem fognak zsold nélkül maradni, a háboru költségei fedezve lesznek. Elbeszélésünk szempontjából azért kell e rengeteg előkelőségnek és roppant kincstömegnek szemünk előtt elvonulnia, hogy fogalmunk legyen az uralkodásra jutó Eszter méltóságáról és a zsidókat fenyegető veszély nagyságáról, ha egyszer ennek a birodalomnak ereje ellenük fordul. A gazdagságot a szuzai várban elhelyezett kincstár mutatta be az összegyűjtött előkelőségeknek, a király nagyságának dicső értékeit pedig főleg annak a palotának elképzelhetetlen pompája, melyben a vendégeket fogadták.

- 5 MIKOR EZEK A NAPOK ELTELTEK, A KIRÁLY A SZUSZÁN VÁRÁBAN TALÁLHATÓ EGÉSZ NÉPNEK, NAGYNAK IS, KICSINYNEK IS HÉT NAPOS LAKOMÁT RENDEZETT A KIRÁLYI PALOTA KERTES UDVARÁBAN. Míg az előbb említett 160 napos "ivás" lakomázzal egybe kötött tanácskozás volt, addig az ennek a félévnek eltelte után rendezett 7 napos "ivás" csakugyan az volt, aminek a név mondja: népünnepély, mely a tanácskozást vidám ünnepséggel befejezte. A "Szuszán várában található egész nép" alatt természetesen a meghívottakat kell értenünk, kikhez azonban csatlakoztak a helybeli lakosságnak a záró-ünnepélyre meghívott tagjai is, mert a "kicsinynek is" kifejezés azt mutatja, hogy miután az előkelőségekkel a tanácskozások befejeződtek, most a záró-ünnepélyen az alsóbb nép tagjai közül is sokan megjelentek, épen úgy, mint a hazatérő szatrapáknak is a tartományok népjeivel meg kellett ismertetniök a királyt foglalkoztató célt s fellelkesíteniök a birodalom nagy céljaiban való segédkezésre. Az ünnepély színterül nem a palota valamelyik fedett helyisége szolgált, hanem olyan kertes, finom mozaik-padlóval ellátott s oszlopok sok sorával keresztelgett udvar, amilyenek nyomait a kiásott Szuzában is megtalálták. Xenophon beszéli el, hogy Kiross király Szárdeszben saját kezűlegültetett és tartott fenn egy kertet, melynek közepén palotája állott; abban mindenféle fa található volt. A természet pompája tehát e perzsa királyi lakokban fokozva és emelve vala a kincsekkel, melyeket emberi kéz mesterművei jelentettek. FEHÉR PAMUTVÁSZON ÉS KÉK BIBOR SÁTRAK VOLTAK ALABÁSTROM OSZLOPOKON ÉS EZÜST KARIKÁKON BISSZUS ÉS PIROS BÁRSONY KÖTELEKKEL KIFESZITVE; ARANY ÉS EZÜST ÁGYAK VOLTAK A ZÖLD MÁRVÁNY ÉS ALABÁSTROMTÁBLÁS MOZAIK-

PADLÓN. Az említett és Szusza várában is megtalált oszlopok a legdrágább anyagból valók voltak. Az alabástrom alatt valószínűleg fehér márványt kell érteni. Gyönyörűek lehettek ezek az oszlopok a rajtuk megerősített szintén drága anyagu függönyökkel. A drágax sátorlapok a naptól védhették a lakomázókat, egyúttal a szabad levegő kellemes, hűs hatását biztosították számukra. Az oszlopokon karikák voltak és a sátorlapokat drága kötelek fűzték az ezüst karikákba. Az étkezésre használt udvar padlója szintén drága anyagból készült: kőtáblákból állott, melyek váltakozva zöld márványból és fehér márványból készültek. Ezen a gyönyörű padlón az étkezés célját szolgáló kerevetek állottak, melyek részben aranyból, részben ezüsből készültek s pompás kivitelűek lehettek. Mindenütt fény és elképzelhetetlen gazdagság, mely a világ urának dicsőségét volt hivatva kiemelni s a lakoma résztvevői előtt láthatóvá tenni. Ez a mérhetetlen gazdagság egy elkövetkező háboruban csak győztes lehet! Egyre nem számítottak: a szellemi erő leveri a testi erőt, a görög nép szabadságszeretetével akkor nem mérkőzhetett a keleti despota gazdagsága. Nem olvassuk, hogy milyenek lehettek az étkezésre használt edények, hanem értesülünk, hogy az ivásra szolgáló edények csak aranyból valók voltak: **IVÁSRA KÜLÖNBÖZŐ ALAKU ARANY EDÉNYEK SZOLGÁLTAK**, bár lehet, hogy az "ivás" itt a dőzsölést általában jelenti és így mindenféle edényre áll az "arany" jelző és a "különböző alaku" leírás. Akkoriban tehát még nem volt divatban a minden darabjában azonos jellegű asztalkészlet. A bőséghez hozzá tartozott, hogy a bort megszorítás nélkül szolgáltatták eltérően más alkalmaktól, mikor az illám megkövetelte, hogy csak bizonyos jeladásra egyszerre igyanak. Most szabadságot adtak arra, hogy kiki annyit és akkor igyék, amikor és amennyi jól esett neki: **A KIRÁLYI BOR BŐSÉGBEN VOLT, A KIRÁLY BÓKEZÜSÉGÉNEK MEGFEDELŐEN. AZ IVÁS A RENDELKEZÉS SZERINT KÉNYSZER NÉLKÜL TÖRTÉNT, MERT A KIRÁLY**

8 IGY RENDELTE EL PALOTÁJÁNAK MINDEN ELŐLJÁRÓJA SZÁMÁRA, HOGY TUDNIILLIK MINDEN EGYES EMBERNEK TETSZÉSE SZERINT CSELEKEDJENEK. Ezek az előljárók a palota előljárói voltak, tehát a palota rendjére ügyeltek fel, olyan hopp-mester-félék lehettek, szertartásmesterek, kik a meghívottakat a királyi udvar illemére figyelmeztették. Ez esetben azonban a cél az volt, hogy mindenkiben felejthetetlen jó érzést keltsenek fel s így minden szabályozás elmaradt. A korlátlan szabadság ittas embereknél azonban szükség szerint durvaságra és kihágásokra vezet s így nem csoda, hogy a lakoma résztvevőiről a lakoma vége felé már nagyon furcsa hírek mehettek ki azokhoz, akik kívülről figyelték annak menetét, így a királyi lakomán résztvevő férfiak feleségeihez, továbbá ágyasaihoz. Ezek számára az asszonyok számára a király első felesége, Vásti, nyilván a király akaratából, egy külön lakomát rendezett, mely a palota másik helyiségében ment végbe. **VÁSTI KIRÁLYASSZONY IS LAKOMÁT RENDEZETT A NŐKNEK AHASVÉROS KIRÁLYNAK KIRÁLYI PALOTÁJÁBAN.** A nők helyzete a perzsa birodalomban nem volt annyira kötött, mint később a mohammedán háremekben, mert nyilvános lakomákon is résztvettek királyi uruk oldalán; minden esetre azonban alárendelt helyzetben voltak s uruk és férjük utasításainak kellett engedelmeskedniök, sőt a király hívása nélkül az első feleség sem mehetett férjéhez, mint ezt később látni fogjuk. Bizonyos mellérendeltségre mutat azonban, hogy a férfiak mulatóságával párhuzamban ők is együtt voltak. Hogy a nők iránt való megbecsülés csorbát ne szenvedjen, rendszeren a lakoma elején

9

vettek részt a férfiak társaságában s mikor a duhajabb ivás elkezdődött, visszavonultak. Ez esetben a nők kezdetől fogva távol maradtak, valószínűleg, mivel a király az ivás szabaddá tétele miatt korán számított kihágásokra. A királyi szándék azonban megváltozott.

10

A HETEDIK NAPON, AMIKOR A KIRÁLY SZIVÉBEN A BORTÓL JÓ KEDV TÁMADT, AZT MONDTA ANNAK A HÉT KAMARÁSNAK, AKIK AHASVÉROS KIRÁLY SZINE ELŐTT TELJESÍTETTEK SZOLGÁLATOT, MEHUMÁNAK, BIZZETÁNAK, CHARBONÁNAK, BIGTÁNAK, ABAGTÁNAK, ZÉTÁRNAK ÉS KARKÁSZNAK, HOGY HOZZÁK ELŐ VÁSTI KIRÁLY NÉT A KIRÁLY ELÉ KIRÁLYI KORONÁVAL, HOGY A NÉPEKNEK ÉS A FEJEDELMEKNEK MEGMUTASSA szépségét, MERT SZÉP ARCA VOLT. Ha a Vásti név az óperzsa vahista-val függ össze, jelentése: a legjobb s ez esetben összefügg a behist szóval is, mely paradicsom jelent. A mai perzsa nyelvben Vásti szép asszonyt jelent. Meg is jegyzi róla az elbeszélő, hogy szép arcu volt, mely jellemzés azonban egész külső megjelenését is illette: ma ugy mondanánk: szép jelenség. Nem lehet csak az akkori időre korlátozni a férfiak ama tulajdonságát, hogy házasságkötésnél első sorban a szép külsővel törődnek. I. Móz. 6,4 szerint ez a férfi tulajdonság egyik oka volt annak a szörnű világpusztulásnak, amelyet özönvizként őrzött meg az egész földet felölelő emberi emlékezés. Feltehető, hogy a - későbbi tudósítás szerint is - hatalmas perzsa királyi hárem, melyben külön osztálya volt az első rendű feleségeknek és az ágyasoknak s mely nagy számú szolgálómélyzettel volt ellátva, úgyhogy csak a király mellett a nőkkel való közlekedésre hét "herélt" /kamarás/ állott rendelkezésre, nem járulhatott hozzá a királyok erkölcsi látásának növeléséhez; az ilyen uralkodó családoknak el kellett pihulnia, az ilyen udvarban az intrika, az érdekösszeütközések mindenféle fajtája, az ebből következő torzszalkodások, sőt gyilkosságok bő szerephez juthattak. Tudjuk, hogy Xerxes is orgyilkosság áldozata lett. A heréltek emberfajtája, mely nemi tekintetben megbízhatóságot jelentett, nem jelentette ugyanezt a megbízhatóságot jellem, hűség dolgában, noha ez alól kivételek voltak. Szerepük, mely a férfiaságot életükből száműzte anélkül, hogy a női ragaszkodással azt pótolta volna, megalázott és azért furfangos, sőt gonosz törekvéseket ébresztett bennök. A bennök levő lelki erőtlenség bizonyos jóságot is kifejlesztett esetleg bennük. A perzsáknál a 7-es szám szent lehetett, mert itt is két különböző hivatalnak 7 személyből álló létszáma volt. A király mellé beosztott heréltek /eunuchok, kamarások/ neve jellemző. A sémita Möhümán meghittet, megbízhatót jelent; Bizzötá /óindus szó/ győzelmet; Charbóná /óbaktriai/ sáskát; Bigtá /óindus/ védekezést; Abagtá perzsa név; Zétár /óindus/ győztest jelent és Karkasz /óbaktriai és ujperzsa/ keselyüt. Ezek a nevek szemléltetően mutatják a perzsa udvari személyzet tarka eredetét s valamennyire a hivatalnokok jellemét, amennyiben a neveket ennek megfelelően ragasztották rájuk. Ők heten diszkisérteket képeztek volna az ünnepélyesen bevonuló királyné mellett. De a királyné nem jött s, ez nem pusztá szeszélyből történt. Említettem, hogy a királynék Perzsiában részt szoktak venni férjük ünnepélyes lakomáin, de azok kezdetén. Most a király talán a várható kihágások és tulcsapongások miatt nem hivhatta meg őket; a király józanságból tette ezt. De a józanság

a hét telő nap végén a királyból is eltávozott és boros fejjel arra a gondolatra jutott, hogy milyen hatásos volna alattvalóinak a sok királyi csoda mellett még a király szépséges feleségét is megmutatni. A király szíve "jó" volt a bor miatt, melyet ivott,, azaz kellemes érzések voltak benne. Nem akart a király rosszat, de boros fővel akarta. A feleség igen lealázottnak érezte magát ezzel a meghívással, melynek sokkal korábban kellett volna bekövetkeznie, hogy a királynőt a társaság méltóan fogadja. A királynénak igazá volt, de a boros ember nem mérlegel; a király csak sértést látott benne és részeg fejjel nagy haragra gerjedt. Mai fogalmak szerint az asszony a férfival egy jogu s így, ha úgy látja, hogy igazá van, saját feje szerint cselekszik. A régi világban ez nem így volt és a bibliai felfogás is engedelmességre inti a nőt. Eszter könyvében egyszer sem fordul elő Isten Neve s ezzel a szerző talán azt a lelki háttérrel akarta jellemezni, mely előtt a könyv eseményei lepereregtek. Vásti királyasszony nem ösmerte Istent s így nem tudott abban bizni, hogy Isten segítségével női méltóságát még a képtelenül nehéz helyzetben is meg tudja majd őrizni. Makacs asszonyi szívére hallgatott s ellenszegült. A büntől megrontott világban gyakran fordulnak elő ilyen "kötelesség-összeütközések", melyekben a szemben álló felek közül mindeniknek van igazá, de el kell esniök, mert nemességük mellett is megsértik az erkölcsi törvényt. A tragédia nem keresztyén műfaj, hanem azt színpadon is, életben is a pogány lelki világ termelte ki.

12 **VÁSTI KIRÁLYASSZONY VONAKODOTT, HOGY A KIRÁLY SZAVÁRA, MELYET A KAMARÁSOK KÖZVETÍTETTEK, ODAMENJEN; A KIRÁLY PEDIG NAGY HARAGRA GYULLADT ELLENE.** Láttuk, hogy a király józan állapotában nem úgy gondolkodott, mint boros fejjel. Bortól felizgatott állapotban a vágyak, remények, indulatok fokozott mértékben jelennek meg a szívében és meggondolatlan tettekre ösztökélnek. Józan fejjel a király az asszony szempontját is meglátta volna; így csak saját sérelmét érezte, de azt sokkal erősebben. Mindamellet annyi mérséklet így is volt a királyban, hogy ne a saját feje után cselekedjék, hanem tanácsosainak határozatával erősítse meg álláspontját.

A babilóniaiaknál már a tudományok teteje a csillagok járásából való következtetés volt. Az asztrológia azon az alapelven épült fel, hogy a csillagok élete és a földi élet azonos: ugyanolyan csillagképeknél tehát a megfelelő események ismétlődnek. A csillagjósok tehát az "idők" vagyis az időtartamak ismerői voltak. A babiloni birodalom bukása után a babiloni tudomány megmaradt és az új uralkodók annak hasznát venni igyekeztek. Hogy bizonyos körülmények között mi a helyes teendő, azt ezek az események változását figyelő tudósok a legjobban tudták megmondani. **A KIRÁLY EKKOR AZOKHOZ A BÖLCSEKHEZ FORDULT SZAVÁVAL, KIK AZ IDŐALKALMAKNAK ISMERŐI VOLTAK; MERT UGY VOLT**

14 **SZOKÁS, HOGY A KIRÁLY DOLGÁT AZOKNAK MIND ELÉJE TERJESSZÉK, AKIK A TÖRVÉNY ÉS PERES ELJÁRÁSOK ISMERŐI VOLTAK:HOZZÁ LEGKÖZELBBI ÁLLÓK VOLTAK: KARSÓNÁ, SÉTÁR, ADMÁTÁ, TARSIS, MERESZ, MARSZÓNÁ, MÖMUKHÁN, A PERZSÁK ÉS MÉDEK HÉT FEJEDELME, KIK A KIRÁLY ORCÁJÁT LÁTHATTÁK S KIK A KIRÁLYSÁGBAN AZ ELSŐ HELYET FOGLALTÁK EL.** Természetes volt, hogy bírósági eljárások megejtésére is azokat a csillagjósokat alkalmazták, akik az emberi élet fordulatainak ismerői voltak s így a királynő ügye is az elé a 7 tagú tudós-testület elé tartozott, mely e csillagvizsgálók fölött a legmagosabb polcon állott. Az elmélet és gyakorlat

akkor jobban össze volt kötve, mint ma, mi a tudományt közelebb hozta a gyakorlati élethez. Nevük elárul bizonyára valamit róluk: Karsóná /óbaktriai/ nyulánkot jelent; Sétár /óiráni név, perzsa főhivatalnok/; Admátá /földből való?/; Tarsis /drágakő neve/; Meresz jelentése: perzsa; Marszóná u.a.; Mómukán ismeretlen. A nevek nem mutatnak olyan tarka eredetre, mint a kamarások nevei; komolyabbak is. Feltételezhető, hogy sémita /babiloni/ származásuak is voltak közöttük. Épen azért az is föltételezhető, hogy az ügyeket nem lágy emberi hajlamok szerint fogják megítélni, hanem a rideg jog szempontjából és a szerencsétlen királynő nem számíthat náluk irgalomra. A király kegyétől függöttek, de tekintélyüket a királlyal szemben is meg kellett őrizniök. Ha ítéletük a királyné ellen fog szólni, akkor a királynőt örökre félre kell rakniök, különben nem kerülhetik el bosszuját: vagy fölmentik a királynőt, vagy a legsúlyosabban ítélik el. Az utóbbit választották: Vásti királynénak el kellett tűnnie örökre a király környezetéből. A pogány világ nem ösmeri a megbocsátást. Ezekről a magas bírákról, kik tudósok is voltak, azt halljuk, hogy "a király arcáját láthatták". A régi uralkodókat a vallásoknak Istentől való eltávolodása idején istenek ivadékának, vagy épen isteneknek tartották, kikre közönséges halandóknak rá nézniök sem volt szabad. Hason csuszva, szemüket föl sem emelve, kellett eléjük járulniök. De ezek az "első helyet elfoglaló" bölcsék állították a király jelenlétében s tekintetüket rá fordíthatták. Mindamellet félték attól, hogy ha Vástit elítélik, még egyszer szemébe nézzenek: ezért nem volt könyörület a királyné számára. Ez a pogány igazságszolgáltatás: a bíró nem, vagy nemcsak az igazságosságot nézi, hanem azt is, hogy neki az ítélet micsoda hasznót vagy kárt fog hozni. De amellet lehet, hogy az ilyen bírák a király mellett az első helyet foglalják el, bele néznek a király arcába, de a megbántott elítélt arcába nem akarnak belenézni. Ettől függetlenül a tárgyalás megfelelő méltósággal és kimértséggel folyhatik, mi a tárgyaló felek méltóságához hozzátartozik. A TÖRVÉNY SZERINT - SZÓLOTT A KIRÁLY - MIT KELL CSINÁLNI VÁSTI KIRÁLYNÉ ASSZONNYAL AMIATT, HOGY NEM TETTE MEG AHASVÉROS KIRÁLY SZAVÁT, MELYET A KAMARÁSOK KÖZVETÍTETTEK NEKI? A kérdés nyugodtan hangzik, pedig tudjuk, hogy a királyt rendkívüli harag töltötte el. A sértés azok előtt történt, akiknek féltév óta mutogatja nagyságát és dicsőségét. A végén legdrágább kincsével akart ittás fővel dicsekedni: gyönyörű feleségével és mikor a pontot fel akarta tenni a mondat végére, az kérdőjellel változott át: a királynak egy asszonyon sincs hatalma. Hogy az igazi nagyság meg tud alázkodni, mikor téved s épen ebben a maga legyőzésében van legnagyobb ereje; hogy az erő gyöngéd tud lenni a gyöngébbik féllal szemben, azt a király nem tudta: a pogány erkölcs erre meg nem tanította a királyt. A király kiemeli, hogy azt a királyi szót, melynek Vásti nem engedelmeskedett, a kamarások vitték a királynéhoz, tehát a legünnepélyesebb módon jutott el hozzá. Más lett volna a dolog, ha csak bizalmas szolgálival üzen érte. A férj és feleség viszonyát a bizalom és szeretet határozza meg, nem a külső cerimónia: ezt a pogány király nem tudta. Hiszen épen az jellemzi a pogányságot, hogy igen messzire jutott el az isteni vonaltól! A bölcsék hasonló megfontoltság látszatával kezelik az ügyet, közben azonban nem gondolnak arra, hogy a király is vétkezett,

- 16 mikor az ittas férfitársaság elé idézte a szépséges és elké-
nyeztetett királynét. EKKOR MÖMUKÁN IGY SZÓLOTT A KIRÁLY ÉS
A FEJEDELMEK ELŐTT: NEMCSAK A KIRÁLY ELLEN VÉTKEZETT A KIRÁLY-
17 NÉASSZONY HANEM AZ ÖSSZES FEJEDELMEK ÉS AZ ÖSSZES NÉPEK ELLEN
IS, KIK AHASVÉROS KIRÁLY VALAMENNYI TARTOMÁNYÁBAN LAKNAK; HISZEN
A KIRÁLYNÉ DOLGA EL FOG JUTNI VALAMENNYI ASSZONYHOZ, HOGY SZE-
MÖKBEN AZTÁN MEGVETETTE VÁLJÉK AZ URUK, AMIKOR ELBESZÉLIK, HOGY
18 AHASVÉROS KIRÁLY MEGMONDTA, HOGY VEZESSÉK ELŐ VÁSTI KIRÁLY-
ASSZONYT, DE AZ NEM JÖTT EL. MÉG MA ERRŐL FOGNAK BESZÉLNI PER-
ZSIA ÉS MÉDIA FEJEDELEMASSZONIAI, KIK HALLOTTÁK A KIRÁLYNÉ
SZAVÁT A KIRÁLY VALAMENNYI FEJEDELME ELŐTT ÉS LESZ ELÉG MEG-
VETÉS ÉS HARAG! Minden esetre a pletyka hatalmát és az asszonyi
természetet jól ismerték ezek a nagy tudósok, egészen mintha
annak közelében éltek volna; mintha ez a két átok a legtudósabb
helyeket és a legfenségesebb földi állásokat sem tartaná tisz-
teletben. Tudták, mily gyorsan fog száguldani a hír s mily
kiváncsian fogják latolgatni az asszonyok, hogy a rájuk tett
fék ellen mily mértékben lázadozhatnak. Vásti királyasszony
példakép volt előttük magas állásánál fogva. Ha a királynénak
szabad nemet mondania férje parancsának, akkor nekik is sza-
bad; ha a királynét büntetés éri emiatt, ők mind jobbak lesz-
nek a királynénál, mert ők már tudják, hogy veszélyes az ellen-
mondás. Szívnemességgel, belátásra történő engedelmességgel,
a méltányosság és igazság keresésével senki nem foglalkozik
itt; a kérdés csak az: meddig lehet büntetlenül elmenni a
rosszban? A csillagokhoz mértén nagyon is gyakorlati volt ez
a bölcsesség. Annyi bizonyos, hogy aki nagyon magosan vétkezik,
az nagyon mélyre bukik utána. De vajjon ama magas körökből
teljesen ki kell vesznie az irgalomnak, a gyógyító készségnek
és e két égi virágnak csak apró házak mellett, csak a mély
völgyekben szabad nyilnia? Tulhidgegek evilág magos régiói, sőt
tulságosan alantóságok és közönségesek is, hogy ott csak a leg-
alantósabb érzelmekkel és törekvésekkel lehet számolni! A fé-
lelem nem fejedelmi erény, ha rettegéssel jár és szolgálai lelkü
az a fejedelem, aki csak megfélemlítéssel tudja engedelmesség-
ben tartani alattvalóit. Vajjon a megfélemlített asszonyokban
nem fog maradni semmi megvetés és harag? Közönséges lelkü
asszonyokkal és férfiakkal, lehet, hogy így kell bánni; de vaj-
19 jon a törvényhozásnak, az igazságszolgáltatásnak csak a leg-
alantósabb lelkülettel kell törődnie?! Az ittas király kegyet-
lensége több megvetést és haragot keltett a nemes lelkűekben,
mint félelmet az alantos gondolkodásukban.
- 19 HA JÓNAK LÁTJA A KIRÁLY, KIRÁLYI SZÓ MENJEN KI ELŐLE ÉS IRASSÁK
A PERZSÁK ÉS MÉDEK TÖRVÉNYÉBE, UGYHOGY NE LEHESSEN MEGSZEGNI,
20 HOGY VÁSTI NE JÖHESSEN AHASVÉROS KIRÁLY ELÉ S KIRÁLYSÁGÁT A
KIRÁLY ADJA EGY TÁRSÁNAK, AKI NÁLÁNÁL JOBB! HA AZTÁN KÖZHIRRÉ
TESZIK A KIRÁLY RENDELETÉT, MELYET EGÉSZ KIRÁLYSÁGÁRA NÉZVE
ALKOT, HISZEN NAGY AZ: AZ ÖSSZES ASSZONYOK MEG FOGJÁK BECSÜLNI
FÉRJÜKET NAGYTÓL A KICSINYIG! A királyi rendeletek különböző
tekintélyűek voltak, mint ahogy a pápa szava is más, ha ex ca-
tedra szól. Rendeletet adhatott ki a király családjában, minek
itt legtöbb helye lett volna, ha a király ittas fővel nem teszi
azt, amit felesége büszkesége nem tudott elviselni; adhatott
ki rendeletet udvartartásában, Szusa várában, saját országában,
adhatott rendeletet valamennyi tartománya számára: mindenkinek
más volt a súlya s a visszavonhatósága is. De amit a király a

"perzsák és médek törvénye szerint" adott ki, az megváltozhatatlan volt, mint tévedhetetlen isteni szó. Ezeket a királyi rendeleteket úgy gyűjtötték össze, mint örök érvényű, isteni jellegű nyilatkozatokat. S a perzsa bölcsek arra törekedtek, hogy a király ezzel a legsúlyosabb rendelkezéssel örökre megváltozhatatlanná tegye, mindenki előtt ismerős változhatatlan törvénné emelje Vásti száműzetését. Háttha a király egyszer visszakivánja a szeretett asszonyt: ne tehesse még ő se meg. Akkor haragjában ittas fejével a király nem mérlegelte a következményeket: belement a bölcsek ajánlatába és azt megváltozhatatlan, soha meg nem szeghető törvénné tette. Hogy aztán ebből a törvényből az következike, hogy az asszonyok tisztelni fogják kegyetlen s kicsiért nagy bosszút álló férjüket, az lehet vita tárgya: minden esetre a bölcsek védve voltak Vásti haragjától, ki büszkeségében talán már korábban is megsértette ezeket az első helyen álló főembereket s ezzel bosszújukat kihívta maga ellen. Mivel a rendeletet a birodalomban mindenütt ki fogják hirdetni, még jelentéktelen és kicsiny emberek is meg fogják hallani azt s így az üdvös félelem nagyra és kicsinyre egyaránt ki fog terjedni. Legalább így gondolták ezt az állambölcsek. Hogy a Vástinál "jobb másik" okosabb lesz-e és a "perzsák és médek törvénye" dacára nem fog-e egy másik törvény, egy másik akarat érvényesülni, az a jövőben volt elrejtve. Hiába volt a világ bölcseinek nagy bölcsesége, mert a világot más akaratok kormányozták, mint az övék s amellet az ő akaratuk rövidlátó, alantos, kicsinyes akaratnak bizonyult, mert bölcsességüket ugyanaz az önző, nagy, nemes célok nem ismerő látás töltötte meg, mint akármelyik kis ember lelkét a hatalmas birodalomban. Mindamellett A DOLOG JÓNAK LÁTSZOTT A KIRÁLY ÉS A VELE DÖZSÖLŐ FEJEDELMEK SZEMÉBEN, UGYHOGY A KIRÁLY MEMUKÁN SZAVA SZERINT CSELEKEDETT, LEVELEKET KÜLDÖTT HÁT A KIRÁLY MINDEN TARTOMÁNYÁBA, MINDEN TARTOMÁNYBA ANNAK A NÉPNEK IRÁSÁN ÉS MINDEN NÉPNEK ANNAK A NÉPNEK A NYELVÉN, HOGY MINDEN FÉRFI UR LEGYEN A MAGA HÁZÁBAN ÉS SAJÁT KEDVE SZERINT BESZÉLHESSEN /?/ Kiment tehát a "perzsák és médek törvénye" szerint megváltozhatatlan rendelet, mely épen azért tett erőtelenné egy természetes jogot, mert annak akkora hűhót csapott. Engedetlen, dacos asszonyok törekvésén mitsem változtatott ez a "visszavonhatatlan" rendelet, mert azok továbbra is résen voltak, hogy csellel, hizelgéssel vagy a férj kizásával akaratukat végrehajtsák, sokszor úgy, hogy a férj abban a meggyőződésben marad, hogy az ő akarata teljesül. Férjüknek engedelmes, komoly asszonyokat megdöbentett és szomorúsággal töltött el Vásti királynő sorsa, mert arról győzte meg őket, hogy a férjek a király esetéből felbátorítva lehetetlen és elviselhetetlen helyzetekbe fogják őket sodorni. A rendelet tulzott voltánál és kicsinyességénél fogva nem volt igazságos rendelet és ez inkább igazgatóan hatott, mint lecsillapítólag. Az utolsó mondatnak ránk maradt pontozásu héber alakja így hangzik: minden férfi... "beszélhessen a saját nyelvén", minek azonban kevés értelme van, miután nem valószínű, hogy az idegen származásu felelőségekkel szemben is védeni akarta volna a király férfi alattvalóit esetleg azzal a követeléssel szemben, hogy a család az idegen nyelvű asszony nyelvét beszélje; ennek semmi alap-
ЯХНІНІХ

21

22

ja nincs az elbeszélésben. Valószínű tehát az ugyanis későbbi eredetű pontozás elvetésével az újabb fordítás: hogy a férfi "saját kedve szerint beszélhessen." Ugyanezt a nőkre nézve törvénybe foglalni igen veszélyes lett volna s a férfiaknak csakugyan méltányos volt e tekintetben segítségére sietni, bár talán a "perzsák és médek változhatatlan törvényét" kár volt erre vesztegetni. A tekintélyét tartani nem tudó férfit ezer törvény sem óvhatta meg a női tulkapásoktól.

Ez a fejezet képezi Eszter könyvének háttérét és a bevezetését. A fejezet rédkivül ügyesen festi meg az Istentől mind jobban eltávolodó pogány világ sötét bűneit, a belőlük folyó tehetetlenséget, erkölcsi alantosságot és bölcséiknek nevetséges nagyképűségét. Igazi pogány tragédia, mely majdnem elmerül a komikus részletekbe, mely mégis mind a király, mind a királyné felé részvétünket hívja ki. Sem egyiknek, sem másiknak jelleme nem mutat megyságot, de nem mutat alantosságot sem, mint a bölcsék jelleme. Ott vergődnek a pogány kötelesség-összeütközés Scyllaja és Charybdise között. Az asszony a férj iránt való engedelmeskedés és női méltóságának őrzése között kell, hogy válasszon, de hiányzik a hit, mely Istenre bizva magát megpróbálná az engedelmeskedést. A férfi a nő iránt való kimélet és szeretet kötelességét jól látja, míg józan; de feledi, mikor ittassá válik; nem látja, hogy a nő igazát ösmerje-e el, vagy királyi tekintélyének szerezzen elégtételt. Ha utóbbit teszi, egyszer azt meg fogja bánni; de hiányzik az Istenbe vetett bizalom, hogy ha megbocsát, Isten meg-tarthatja a megsértett tekintélyt épen, sőt épebben, mint az igazságtalan ítélettel. Győz a világ tekintélyeinek durva, alantos, leleménytelen köznapisága. A királyné végleg letűnik az események szinteréről, a király megsebezve folytatja utját, mely győzelmek után csalódást, kudarcot fog neki teremni. Ez a pogány sötétség és tehetetlenség képezi Eszter történetének háttérét.

II,1

Az első fejezet előkészítése után Eszter története a második fejezetben kezdődik el. A bekezdő szavak: "ezek után a dolgok után" nem mutatnak túlságosan nagy időközre, semmi esetre sem több évre. Mégis a 16. versben Ahasvérós 7. esztendejéről hallunk. Mivel a szüzek előkészítése sem tarthatott tovább egy esztendőnél/v.ö.12.v/, hogy az 1,3 és 2,16 /a király 3. és 7. esztendeje/ közti időt kitöltsük, egyéb történeti értesültségünkhöz kell folyamodnunk és feltételeznünk, hogy a görög háború jött közbe, mely a királyt hosszabb időre távol tartotta székhelyétől. A 2,1-4-ben foglalt esemény tehát a király harmadik vagy negyedik évében megtörtént már, míg annak kivitelezése a király távolléte miatt késett és befejezésre csak a 7. esztendőben jutott.

Láttuk, hogy Vásti királyné engedetlensége mily mértékten haragra lobbantotta a királyt. A lélek olyan, mint egy tó: a bele dobott kő hullámzást kelt abban, de a hullámkörök lassankint elsimulnak. A harag hullámai is elülnek egyszer s nyugodt fejjel a sziv sok mindent másként lát, mint a hullámok torzításában. EZEK UTÁN A DOLGOK UTÁN ALÁBB HAGYOTT AHASVÉROS KIRÁLY HARAGJA S MEGEMLEKEZETT VÁSTI RÓL: ARRÓL, AMIT CSINÁLT S ARRÓL, AMIT FELŐLE HATÁROZTAK. A király haragjában csak Vásti engedetlenségét látta; a harag sokszor hazug hatalom: elrejtí elölünk a jól ismert tények nagyobb részét és hamis képet fest elénk. Mikor a harag hullámai alá-

szálltak, a lélek elsimuló tükréből egyszer csak előlép a másik Vástá, az, akit a király szeretett s aki sok kedves órát szerzett urának. Isten gondolta ki s Isten teremtette a nőt a férfi életébe/1.Móz.2,20-24/, hogy a férfi a nő érzékeny lelkében saját vágyait és hiányait tisztán kifejezve s annak megértő szeretetében reménység ruhájába öltözötten lássa. A nő lelke lehet csalóka tükör, de mégis tükre a férfinak s annak, amire a férfi vágyik; ígéretei lehetnek mérges mocsárgőz, melyben lidércfények táncolnak, de mégis úgy is kedvesek a férfinak. Isten megpihenésre, enyhületre teremtette a nőt, de a Sátán kezébe vette Isten teremtését és a gyógyszerből mérget alkotott. Mint minden bűn alatt született nőben, Vástiban is keverve volt Isten teremtése és Sátán mérgezése. Ahasvérós visszaemlékezett arra, amit Vásti a király szívének megnyihítására tett s arra, hogy ezt a kincset egy gonosz óra letépte kebléről. Ez a visszaemlékezés természetes volt; de amikor a király hangot adott neki, udvara megijedt tőle. Vástit, a megsértett, bosszuálló urnót nem kívánták vissza. De valamit tenni kellett, mert a király szíve üres és elárvult volt. Mulatság, férfiak, uralkodó gond és férfi-tanácskozások nem tudták a nő lágy, szelid kezének, lágy, érző lelkének simítását pótolni. Félni lehetett, hogy a király valamit tesz Vásti visszahozására.

Az asszonypótlás nem volt olyan államügy, amellyel a főembereknek vagy a papi bölcséknek kellett foglalkozniuk, pedig a fejlemények nagyon is érdekelték őket, akik Vásti száműzetésének tulajdonképeni okozói voltak. Jobban beleszólhattak ebbe a kérdésbe a király apródjai, kik a király magánéletének tanúi voltak s kik maguknak több bizalmasságot engedhettek meg. A héber naar szó fiut, szolgát, tehát legényt is jelent; épen ebből a jelenetből látszik azonban, hogy nem alacsonyrendű szolgákról van szó, hanem olyanokról, akik a királyhoz rangban közelebb állottak s neki bizalmas tanácsot is adhattak. Valószínű azonban, hogy a tanács furfangosabb helyről, több élettapasztalattal rendelkező emberektől jöhetett, kik az apródoktól tudták meg a király lelke változását és az apródokon keresztül juttatták el a királyhoz gondolataikat. EKKOR A KIRÁLY APRÓDJAI, KIK MELLETTÉ SZOLGÁLATOT TELJESÍTETTEK/tehát magánlakosztályán sokat voltak a királlyal együtt/, IGY SZÓLÓTTAK: SZÉP ARCU SZÜZ LEÁNYOKAT KELL KERESNI A KIRÁLYNAK!

Mint a következő 3. és a 14. versekből látjuk, a király palotájában két asszonyház volt: egyikben a feleségek, másikban az ágyasok éltek. Külső testi vágyainak kielégítésére a királynak bőven volt anyaga. Hogy a feleségek közül is egy, Vásti, kiemelkedett s legfőbb királyné gyanánt egyedül állott a király oldalán, arra mutat, hogy az ősi, Istentől elgondolt egynejlőség benne élt a férfi lélekben, még amikor a pogány telhetetlenség, az emberben fejét felütő állatiasság többfelé vonta is a férfi figyelmét. Nemi indulat ébredhet sok nő felé, de feleséggé, a férfi lelke felévé csak egy nő válhatik. Feleséggé azonban nem lehet az a nő, aki a maga külön életét akarja élni, hanem az csupán, aki "fél"-lé akar lenni, a férfi lelkének felévé. Az asszonynak vesztítenie kell, hogy a férfi nyerhessen benne! Vásti ott vesztette el urát, ahol egész akart maradni s nem tudta magát elveszíteni a szeretett férfin. Az apródok tanácsa nem feleséget ajánl, hanem szép arcú nőt; de feleséggé csak a lélek tehet, nem a szép arc. A király

/oda

2

3

azóban maga sincs tisztában azzal, hogy mi hiányzik neki s azért belemegy az ajánlatba, melyet Isten arra fog felhasználni, hogy a király feleséget nyerjen. Az apródok ajánlata nem sok nőt akar az elveszített egy helyébe, hanem egyet, akit azonban a sok szép közül a király fog kiválasztani. A művelet érdekesnek ígérkezik, de feleség kiválasztására nem jó egy éjszakai együttlét, melyre a jelölt mindenféle szépítőszerrel és illatokkal készül fel, úgyhogy a testi ajánlatosság mellett eltűnik a lelki. Ilyen tanács nem pattanhatott ki fiatal lelkéből, csak kiélt, vén szívekből. A nőknek az egész birodalomban való felkutatása erősen magán viseli a kerítés bélyegét. A hárem-élet, melyre az összes jelöltek kárhóztatva voltak, a női lélek leggonoszabb megrontója, üressé, sivárrá tevője. De az, ami lélekrontó és kártevő, ebben a hatalmas, nagy multu birodalomban kidolgozott és biztos gépezetként működő elfogadott intézménnyé változott. A nők mellé rendelve voltak ebben a társadalomban olyan szerencsétlenné tett emberek, kiket férfiaságuktól fosztottak meg, hogy gépekké lehessenek.

3 RENDELJEN A KIRÁLY INTÉZŐKET KIRÁLYSÁGÁNAK MINDEN TARTOMÁNYÁBA, HOGY MINDEN SZÉP ARCU SZÜZ LEÁNYT GYÜLTSENEK ÖSSZE SZUSZÁN VÁRÁBA, AZ ASSZONYHÁZBA, HÉGÉNEK, A KIRÁLY KAMARÁSÁNAK KEZÉHEZ, KI AZ ASSZONYOKAT ŐRZI S ADJANAK NEKIK TESTÁPOLÁSHOZ SZÜKSÉGES SZEREKET. AMELY FIATAL LEÁNYT AZTÁN SZÉPNEK TALÁLJA A KIRÁLY SZEME, AZ URALKODJÉK VÁSTI HELYETT! Ezzel a módszerrel csak

4 ugynevezett örömlányokat lehet keríteni kéjházakba, de nem királynét találni egy birodalomnak, a világ leghatalmasabb uralkodója mellé. A "szüz" mivolt hangoztatása csak arra vonatkozott, hogy a himpört a király törölje le a leányról s ne más előtte már; nem a lélek emelkedettségét köti ki feltételül. Benne vagyunk az elbeszélés kalauzolásával a pogány sötétség és romlottság mélységében, hol ezer és ezer fiatal lány lelki életével semmit sem törődik a zsarnok férfi és a lelkiismeretlen kerítő, csak a férfi-vágy kielégítésével. A férfi egy éjszakai öröméért egy leány lélek egész életét dobta oda ez a kegyetlen rendszer. Isten azonban ebbe a pogány sötétbe is be-nyul és kiemeli onnan a maga választottját, hogy annak lelki nemessége százezrek életét mentse meg. Mint már láttuk, a megfáradt királynak nem a szép arc kellett, hanem a felelélek, a feleség s Istennek hatalma volt arra, hogy a király vakon ilyen módszerrel is megtalálja az igazit. Mert ebben az esetben Isten akarta ezt. Ezzel isteni utat írnak le a következő versek.

5 VOLT EGY ZSIDÓ FÉRFI SZUSZÁN VÁRÁBAN, A NEVE MARDOKEUS, A JÁIR FIA, KI MEG A KIS FIÁNAK, SIMINEK A FIA; EZ BENJÁMINITA VOLT, MARDOKEUST AZOKKAL A SZÁMÜZÖTTEKKEL VITTEK FOGVA,

6 KIK JUDA KIRÁLYÁVAL, JEKONIÁSSAL MENTEK FOGSÁGBA, KIT NABUKODONÓZOR, BABILON KIRÁLYA SZÁMÜZÖTT. Tudjuk, hogy Izráel 12 törzsből, mikor Salamon után az ország ketté szakadt, Benjámint törzse Judával tartott s így a fogság sem az északi országgal együtt érte el, hanem a déli országgal együtt ment a babiloni fogságba. Ennek a kis törzsenek az ivadéka volt történetünk egyik hőse, Mardocheus, tehát egy harcias, élénk és a Juda és Jeruzsálem iránt a hűséget megőrző hagyomány örököse /I.Kir. 12,21 ssk/, egyúttal azonban egy véres hagyomány örököse is /Bir.19-21/. Tudjuk, hogy Pál apostol is Benjámint törzsből származott. Így jutott erre a kis törzsre a későbbi időben még fontos szerep. Jákóbnak Rákhel iránt érzett különös szeretetét

Isten Rákhel két fiának történetében mégis tekintetbe vette a ezeket megáldotta. A törzsek szerinti megkülönböztetés azonban ebben az időben kezdett már tűnni a Jákób utódai egységesebb néppé váltak, úgyhogy Mardokeust nem a benjáminita, hanem a zsidó Mardokeusnak említi a könyv; már pedig a zsidó jelző /jőhudi/ a Juda törzsére utal, noha Mardokeus nem Judától származott; a vezető törzsről kezdtek az egész akkori zsidóságot nevezni. A Mardokeus /pontosabb héberséggel: Mordocháj/ jelentése bizonytalan. Simei, Kis alatt némelyek a régi történeti nevek viselőit értik, tehát azt a Simeit, aki Dávidot menekülése idején szidalmazta és Saul király atyját; eszerint Eszter zsidó királyi családból származott ép úgy, mint rokona, Mardokeus. Jáir ellenben Mardokeus közvetlen elődje, atyja volt. A régi ellenségeskedések ideje lejárt és Saul király utódai együtt tartottak Juda fiaival. Együtt mentek fogságba is. Mardokeusra persze nem áll az a megjegyzés, hogy Jekoniás királlyal együtt ment fogságba, mert ez a fogságravitel Kr.e. 506-ban történt, eseményeink pedig a 480. év tájékára visznek bennünket: Mardokeusnak a fogságban kellett hát születnie s őseiben jött ki száműzetésbe. Az Esd.2,2-ben és Neh.7,7-ben említett két Mordocháj Eszter bátyjával alig lehet azonos, talán rokonai sem voltak. A Mordocháj név, úgy látszik, gyakori volt a fogságban. Az emberi nem összetartozásánál fogva a Biblia apák és fiak hosszú sorát összetartozó egészként tárgyalja s a családfát adva, sokszor csak néhány nevezetesebb, ismert személyt említi az ősök hosszú sorából, mint itt is teszi. Testi, lelki örökségképpen sok minden összegyűl a leszármazó ágon, úgyhogy a késői ivadékokban benne van a család megelőző története. Ha jól ismerünk embertársaink lelkét; ha ősmernék azokat, akik elődei voltak, sok mindent megértenénk a fiakban, ami ez ősmert nélkül homályos és érthetetlen. Mardokeusban is benne volt egy hosszú multnak büne, terhe; de az isteni kegyelem feloldó és megszentelő hatása is. Minden lélekért a Sátán és Isten angyalai gyalai vetekednek; egyik hatalmat kap harmad-, negyedik iziglen a megrontásra, másik 1000 iziglen a megtartásra. Mardokeusnak és Eszternek valószínűleg már az őseik keresték Istent, s a gyermekek fölött Isten jó angyalai örködtek. Mardokeus maga is ilyen őrző angyal lett huga Eszter életében.

7

UGYANÓ GYÁMJA VOLT HADASSZÁNAK, AZAZ ESZTERNEK, A NAGYBÁTYJA LEÁNYÁNAK, KINEK SEM APJA, SEM ANYJA NEM VOLT. A LEÁNYKA SZÉP TERMETŰ, SZÉP ARCU VOLT. APJA ÉS ANYJA HALÁLAKOR MÁRDOKEUS LEÁNYAKÉP MAGÁHOZ VETTE ŐT. Szomorú sors árvaságra jutni, de veszélyt rejt magában az árvasors különösen akkor, ha feltűnően szép leányról van szó, mint amilyen Eszter volt, történetünk hőse, mint látni fogjuk, gyöngye női testben igazi hős. A lány szépségére mutat két neve, a zsidó Hadassza, mely mirtuszt jelent és a - valószínűleg a perzsa királyi udvarban kapott Eszter név, melynek jelentése: csillag/előfordul az asztrológia, asztronómia szavakban/. Isten olyan gyámot adott az elárvult leánynak, ki példájával, hitével és a lelkét mozgató eszmékkel hőst nevelt belőle. E nevelés nem lehetett szándékos, hanem önkéntelenül ragadt át unokatestvérről unokatestvérré: Eszter ugyanis Mardokeus nagybátyjának volt a leánya. Ennek dacára Mardokeus jóval idősebb lehetett unokahugánál és a szülők helyét töltötte be. A két ember úgy nőtt össze egymással, hogy Mardokeus irányítója, vezetője volt a fiatal, gyöngéd nőnek; amellet azonban valami testvéri összetartozás

is kiépült a kettő között. Ugy látszik, Eszter szüleinek halála egy, vagy közeli időben történhetett. Az árvát magához vette az idősebb rokon s a gyermek fájdalmát és gyámoltalanságát megértette és kipótolta a komoly, de melegsívű férfi. Mardokeus jósága nem maradt viszonzatlan. Eszter derűvel, vidámsággal töltötte be a magános férfi életét. Mardokeus jól ismerte a kincset, melyet Eszter egy szerető férfi számára jelentett. Az az okosság, az az odaadás, az a hűség, az a mély szellemi tartalom, mely Eszter lelkében lakott, sokáig gyönyörködtette az idősebb rokont, úgyhogy elvesztésébe könnyen nem tudott bele-nyugodni s megértjük, hogy tovább is utána járt és kezében akarta tartani a nő sorsának alakítását. Mardokeus gyönyörúsége Eszterben nem a férfi érdeklődése volt a nő iránt, hanem a nevelő tanítványa iránt: némileg magát látta a leányban, ki hű volt nevelő atyjának szelleméhez és gondolkodásához.

8 MIKOR AZTÁN KÖZHIRRÉ TETTÉK A KIRÁLY SZAVÁT ÉS TÖRVÉNYÉT, ÉS SOK LEÁNYT GYÜJTÖTTEK ÖSSZE SZUSZÁN VÁRÁBA HÉGAJ KEZÉRE, ESZTERT IS ELVITTEK A KIRÁLY HÁZÁBA HÉGAJ KEZÉRE, KI AZ ASSZONYOKAT ÓRIZTE. ENNEK UGY MEGTETSZETT A LEÁNYKA, AZ ANNYIRA MEGNYERTE KEGYÉT, HOGY SIETVE HOZTA EL A TESTÁPOLÓ SZERETT ÉS ÉTELPORCIÓJÁT, HOGY ODAADHASSA NEKI; HÉT VÁLOGATOTT SZOLGÁLÓ LEÁNYT IS ADOTT NEKI A KIRÁLY HÁZÁBÓL ÉS CSERÉVEL NEKI ÉS SZOLGÁLÓ LEÁNYAINAK JUTTATTA AZ ASSZONYOK HÁZÁNAK LEGJOBB RÉSZÉT. Hogy azalatt a négy esztendő alatt, mely Vásti eltaszítása és Eszter választása között eltelt, az itt vázolt események mikor kezdődtek el és mikor mentek végbe, azt megmondani nem tudjuk. A király távolléte miatt a király ide vonatkozó rendeletének végrehajtása is halasztást szenvedett, de nem ejtették el és valószínű, hogy a király távollétében is érdeklődött a neki nagyon tetéző gondolat megvalósulása iránt. A keleti uralkodók a kéjeknek éltek s ezeket mindig újabb és újabb ötletekkel változatosakká tenni: ez volt a királyi udvaroncok feladata. Az otthon tartózkodó miniszterek/szolgák/ és az alájuk beosztott hivatalnokok tehát rajta voltak, hogy a királynak híreket tudjanak a kedvenc terv felől küldeni. Először is tehát közhirrre tették a király akaratát, mire megindult a szép szűz leányok felkeresése és toborzása. Hogy ennél mennyi volt a kényszer és mennyi az önkéntesség, az megint nyitva hagyandó kérdés. Bizonyos, hogy sok lánynak szive megdobbant arra a gondolatra, hogy a királyi palotába kerül s esetleg a birodalomban a nőszámára elérhető legmagosabb helyet töltendi be. A jelentkező s felkutatott lányokat Szuszán várába gyűjtötték össze, melynek nagy háztömegében egy rész a nők számára volt elkülönítve, hová csak férfiatlantított szolgák, az eunuchok vagy kamarások léphettek be, kik a nőket őrizték s férfiakkal való érintkezését megakadályozták. Ez a nők részére elkülönített épület is két főrészt foglalt magában, egyik az asszonyok háza volt, hol a feleségek tartózkodtak, másik az ágyasok háza, hol a király másodrangú feleségei s valószínűleg a feleségek részére udvarhölgyekként beosztható nőszemélyek laktak, kik amazok felvidámítására a táncosokat és énekeseket is szolgáltatották. Ezek közül kaphatta Eszter is udvarhölgyeit, kik elég számosan lehettek arra, hogy Eszter mindjárt hetet is kapjon belőlük. Ez a szép kíséret kétségkívül nagyon emelte a jelölt megjelenésének pompáját. Az asszonyok házában parancsnoka egy előkelő eunuch: Hégaaj volt. Ám ezek nélkül az udvarhölgyek nélkül is Eszter megjelenésében valami olyan báj, olyan méltóság volt, hogy a főkamara szívét

azonnal megnyerte. Mert ha férfiindulatok már nem is ébredhet-
tek ezekben a szerencsétlenekben, de a kedvesség, erkölcsi érték
megérzésére nem vesztették el érzéküket. Hégajra tehát nem a
szép nő, hanem a bájos és nemes hölgy tette az erős benyomást.
Ez a báj és nemesség pedig annak a gondos és istenfélő nevelés-
nek volt az eredménye, melyet Mardokeus férfias és igazságos
lénye gyakorolt a leányra. Nem szépítő szerek alkalmazását ta-
nulták el Mardokeus házában a leány, hanem az istenfélelemmel
járó erények felrakását. Az arckifejezés, a hang, a fellépés
már elárulta a nevelő otthont, melyből Eszter most a nagy vi-
lágba kilépett. A komoly férfinak az a hatása is megvolt a le-
ányra, hogy egyedül maradván az idegen környezetben sem el nem
csüggedt, sem alkalmazkodó macskává nem lett, hanem megőrizte
méltóságát, melyet az érintetlenség ad a nőnek. Ezt érezte meg
és ezt szerette meg Hégaj, úgyhogy amikor először megpillantotta,
azonnal sietve hagyta el egyéb foglalatosságát, hogy Esztert a
szükségesekkel ellássa. Emellett a sietés mellett, mely gyor-
sabbán adta oda Eszternek azt, amit minden jelölt lány megkapott,
még abban is megnyilatkozott Hégaj csodálata, hogy egy cserével
Eszternek juttatta az asszonyok házábanak legjobb, tehát legkelle-
mesebb és legdiszesebb részét, hogy Eszter magát jól érezze.
Hégajnak ez az eljárása elűzte a leányka csüggedését, úgyhogy
Eszter az elhagyattatás első perceiben érezte már annak az Is-
tennek jelenlétét és gondoskodását, akiről otthon Mardokeus há-
zában sokat hallott, de Kiról itt beszélni nem volt szabad.

10 ESZTER PEDIG NEM MONDTA MEG NÉPÉT ÉS EREDETÉT, MERT
11 MARDOKEUS MEGPARANCSOLTA NEKI, HOGY NE MONDJA MEG, MARDOKEUS
AZONBAN NAPRÓL NAPRA OTT JÁRT-KELT AZ ASSZONYOK HÁZÁNAK UDVARA
ELŐTT, HOGY MEGTUDJA ESZTER HOGYLÉTÉT ÉS HOGY MIT CSINÁLNAK VELE.
Mikor Mardokeus nevelt leányának a királyi palotába való távozá-
sa alkalmával azt tanácsolta, hogy zsidó származását a palotá-
ban hallgassa el, nem gyávaság és nem hűtlenség, hanem isten-
félő okosság vezette ebben. A zsidók büntetése, mellyel szelle-
mi paráznaságukért Isten sújtotta őket, nemcsak abban állott,
hogy hazájukból elhurcolták őket idegenbe, hanem abban is, hogy
Isten az idegen helyen széjjelszórta őket, hogy egységes na-
zeti életet még ott se élhessenek. Így lett a zsidó "bolygó
zsidóvá". A hazátlan nép nem hont épít, hanem a pillanatnyi nye-
reségükért él, mely jellemét rontja el. Ez a jellemromlás is
az isteni büntetések közé tartozott s az átok következménye volt,
mellyel Jézus a terméketlen fügefát megátkozta. Mivel pedig a
zsidó egyetlen népbe sem tudott beolvadni, hanem mindenütt ide-
gen testet képezett, azért gyűlölték őket mindenütt és minden
időben. A gyűlölet, mikor faji gyűlöletté válik, sohasem igaz-
ságos: nemes lelkű és nemtelen zsidót egyformán sújtott. Mardo-
keus aggódó szívvel látta a néplélek alakulását s annak igazság-
talan következményeitől akarta Esztert megóvni, mikor meghagyta
neki, hogy népét és eredetét ne árulja el a királyi udvarban.
A tanács, mint a történet meg fogja mutatni, helyes volt. Vannak
keresztyének, akik az igazmondást abban látják, hogy az ember
mindent kifecseljen, ami a körülötte levőket érdekli. Az elhall-
gatás nem mindig hazugság; Jézus maga tanított arra, hogy drága
gyöngyeinket ne szórjuk a disznók elé. Istenről pedig tettekkel
sokszor jobb bizonyosságot lehet tenni, mint szavakkal; sőt a sza-
vak egyenesen károsak, ha tetteink ellenkeznek azokkal. Eszter
könyve arról nevezetes, hogy Isten neve egyszer sem fordul elő
benne, de Isten tettei kiáltanak az eseményeken keresztül. Esz-
ter hallgatása tehát egyenesen megerősíti a történeten keresztül

hangzó isteni szót, az események szavát. Van idő, mikor a földi vándor, nagy események árnyékában jár s ilyen idő lehetett Mardokeus és Eszter ideje is. Eszter hallgatása tehát nem télenység, nem kötelességmulasztás, nem gyávaság, hanem Istenre várás volt.

Ha a tárgyalt tanács Mardokeus gyöngéd gondoskodását mutatja, még jobban rávilágít arra a folytonos utánjárás, melylyel Mardokeus Eszter sorsának utánanézett. Mivel az "asszonyok házába" nem mehetett és Eszterrel nem találkozhatott, azért meg kellett azzal elégednie, hogy az asszonyház előtt levő udvarban jelent meg és a kijövő alkalmazottaktól kérdezősködött a bent végbemenő dolgokról, különösen a kamarásoktól, kik a komoly, jóindulatu emberrel hamar megbarátkoztak. Mardokeust két dolog érdekelte: 1/ hogy van Eszter és 2/ hogy mi történik körülötte. A két szerető rokon között tehát az összeköttetés állandó volt s Mardokeus minden pillanatban tanácsával igazithatta fiatal rokonát. Ez a gyöngédség mutatja, milyen légkörben nőtt fel Eszter s hogy férfitől is tanulhat a nő gyöngédséget.

Nem tudjuk, hogy Eszter már Ahasvérós hazaérkezése előtt bejutott-e a királyi palotába, vagy a király megérkezése után csak; de ez mellékes, mert a nőknek az Ahasvéróssal való találkozás előtt előkészületen kellett átmenniök s így Eszternek is; valószínű tehát, hogy a nők előkészítése még a király megérkezése előtt megkezdődött. A perzsa előkelők mértéktelenségét mutatja, hogy a nők kipróbálása úgy történt, hogy hálni mentek be a királyhoz: mindig új szűz leány, kik azonban nem lehettek többé máséi, hanem ha nem feleltek meg, a király ágyasai közé kerültek és rab-madár életét élték. Egy ember élvezetét szolgáltatta annyi ember, annyi Istentől más sorsra teremtett nő, kiknek egy-egy férfi oldalán anyákká kellett volna lenniök. Ennek a próbaéjszakának testi boldogságáért kellett minden nőt drága szerekkel féleven át előkészíteni. Azonban a pogány király azt hitte, hogy ez rendjén van így s ez jár neki.

- 12 S VALAHÁNYSZOR A SOR EGY-EGY LEÁNYRA KERÜLT, HOGY BEMENJEN AHASVÉRÓS KIRÁLYHOZ, AZUTÁN TÖRTÉNT EZ, HOGY ELŐZŐLEG TIZENKÉT HÓNAPON ÁT AZ ASSZONYOK TÖRVÉNYE SZERINT BÁNTAK VELE, MERT ENNYI IDŐ KELLETT A TESTÁPOLÓ SZEREK HASZNÁLATÁHOZ: HAT HÓNAP A MIRRHA OLAJRA ÉS HAT HÓNAP A BALZSAMRA ÉS A NŐK TESTÁPOLÓ
- 13 SZERIRE, VALAHÁNYSZOR EGY NŐ BEMENT A KIRÁLYHOZ, MINDENT MEGADTAK NEKI, AMIT MONDOTT, HOGY AZZAL MENJEN AZ ASSZONYOK HÁZÁ-
- 14 TÓL A KIRÁLY HÁZÁHOZ ÁT, ESTE MENT BE ÉS REGGEL TÉRT VISSZA AZ ASSZONYOK MÁSODIK HÁZÁBA SAASGÁRNAK, A KIRÁLY KAMARÁSÁNAK KEZÉRE, KI AZ ÁGYASOKAT ÓRIZTE; MÁSKÉNT NEM TÉRT VISSZA A KIRÁLYHOZ; CSAK HA MEGTETSZETT NEKI ÉS NEVÉN HIVAPTA. Ezekből a versekből látszik, hogy az asszonyok akkori szépítési módszerei nagyon különböztek a maitól, sőt különbözhetnek az egyiptomi szokásoktól is, hol női sirokban arcfestéket találtak. Arcfestésről s olyan módszerekről, melyek a bőrt megrontják s a nő báját helyrehozhatatlanul elveszik, itt nincs szó: az itteni bőrápoló szerek a bőr puhítását és tisztítását célzó, tehát a bőrre nézve ártalmatlan olajok és zsirok voltak. Ha valamelyik nőnek már kifejlett technikája volt arra, hogy hogyan tegye magát a férfiak számára vonzóvá, annak mindent rendelkezésére bocsátottak akkor, amikor a király elé ment. Eszternek nem volt ilyen technikája. Az előkészület házába nem tért vissza a bemutatott nő, hanem az ágyasok házába ment s így azok, akik még nem voltak a király előtt, nem értesültek a fogadás körülményeiről, egymást nem befolyásolhatták. Min-

den nőt a maga eredetiségében ismert meg a király.

15 MIKOR A SOR ABICHAILNAK, MARDOKEUS NAGY BÁTYPJÁNAK LEÁNYÁRA,
 ESZTERRE KERÜLT, HOGY A KIRÁLYHOZ BEMENJEN, Ő MAGA NEM KIVÁNT SEM-
 MIT, HANEM CSAK AMIT HÉGAJ, A KIRÁLY KAMARÁSA, KI AZ ASSZONYOKAT
 16 ŐRIZTE, MONDOTT NEKI. S ESZTER MINDENKI KEGYÉT MEGNYERTE, AKI LÁT-
 TA ŐT. ESZTERT A TIZEDIK, AZAZ THÉBET HÓNAPBAN, A KIRÁLY URALKODÁ-
 SÁNAK HETEDIK ÉVÉBEN VITTÉK A KIRÁLY HÁZÁBA AHASVÉROS KIRÁLYHOZ.
 Eszternek tehát nem volt kifejlett szépítési módszere, mert ilyen-
 nel egyáltalán nem is foglalkozott. Természetből szép termete és
 szép arca úgy hatott, ahogy azt a Teremtő elkészítette. Csak az
 ilyen arc alkalmas arra, hogy a lélek szépsége ráüljön és a lélek
 belső gazdagságát kifejezze. Eszternek pedig ez a belső, lelki gaz-
 dagság adta meg az igazi bájot. Istent nem ismerő, Istentől távol
 álló emberek sem tudják magukat sokszor kivonni az ilyen női ked-
 vességek hatása alól. Esztert mindenki megszerette, aki megismerte
 őt. Sokat monhat a nőknek Eszter viselkedése a bőrápoló szereket
 tekintve: nem kívánt semmit és nem utasította vissza, amit ajánlot-
 tak neki. Említettem, hogy ezek a szerek nem voltak az egészségre
 ártalmas szerek, hanem olyanok, amelyek a természet adta szépséget
 jobban kifejezésre juttatták, bizonyos elfinomodott, puha bájot
 adtak a testnek. Eszter nem kereste ezeket a szereket, mert nem
 foglalkozott azzal, hogy tudja magát ajánlatosabbá tenni; de amit
 a királyért Hégaaj szükségesnek látott, azt hamis szeméremből vagy
 a tisztaság látszatának erőltetése végett nem utasította vissza.
 Manapság sok keresztyén nő abban látja keresztyén kötelességét,
 hogy haját simára lefésülve hordja és szörnyen megbotránkozik azon,
 ha a másik nő kifodoritva hordja a haját, hogy ilyen módon a hosszú
 fésülködéstől szabaduljon, tehát hogy kevesebb időt kelljen eltöl-
 tenie az öltözködő asztal mellett. Sokszor a műfelháborodás mélyé-
 ben ott van a bosszúság, hogy neki mért nem szabad ugyanazt csinál-
 nia, tisztességtelen versenyt lát a másik keresztyén nő viselkedé-
 sében, ki a világhoz jobban alkalmazkodik. Ez a tartózkodás a vi-
 lág utánzásától azonban sokkal feltűnőbb, mint mérsékelt követése
 annak, amit mindenki csinál. S valóban igen nehéz volna megmondani,
 hogy miért tetszik Istennek jobban a simára nyalt haj, mint a ki-
 fodorított, mely a nőt ma kevésbé feltűnővé teszi. Hiu diakonissza
 öltözetben és apáca-hajviselettel is lehet a nő? a hiúságot pedig
 lehet azzal is kerülni, hogy a feltűnőséget kerüljük. Eszter sem
 az egyik, sem a másik módon nem kereste a feltűnőséget s épen ez
 volt rajta a feltűnő, melyről azonban ő nem tehetett. Szerény, fel-
 tűnni nem akaró lény volt rajta az a báj, mely az igazi férfit
 meghatotta s mely a nőktől megrontott férfiaknak olyan volt, mint
 egy elfelejtett álom, mely visszatér a romlatlanabb ifjukorból.
 Ismétlem, Eszter nem utasította vissza a Hégaajtól ajánlott szere-
 ket, engedelmesen alávetette magát annak, amit azok jóakarattal
 ajánlottak s amivel ártani nem akartak; de magától ezeket a szere-
 ket sem használta volna. Épen ez az engedelmisség, mely a maga kü-
 lön- és felülállásával nem kérkedett, volt vonzó hatásának titka,
 mely midjárt hamvát vesztette volna, ha tudatosan csinálja. — A
 Thébet hónap körülbelül a mi január hónapunknak felel meg, tehát
 a hideg évszaknak, mikor az ember a belső meleget keresi. S ha a
 fizikai hőhöz a lélek melege is járul, ha a női szívben a kényszer-
 ritett mosoly helyett csendes jó indulatot vesz észre, akkor két-
 szeresen drága az élvezett meleg. S Ahasvérós-Xerxesnek most na-
gyon szükséges volt ez a léki melegség, mert a többször megpróbált
Görögország elleni támadás kudarca igen lehütötte az uralkodót,
ugyhogy már távolléte alatt is odadobta magát a kicsapongó élet
élvezetébe, ezzel az álmeleggel akarván sebzett lelkével a kudar-
cot felejtetni. Am az ily felejtés sohasem igazi s mindig vissza-

hatással jár. A kicsapongó kéj csömört okoz, utálatot kelt a lélekben. A még nemesebb indulatokat magában érző lélek valami honvágyat érez a tisztá, igazi meleg iránt. Ebben a kettős tételben, a természet és a lélek tételben ment Eszter a király elé.

- 17 S A KIRÁLY MINDEN ASSZONYNÁL JOBBAN MEGSZERETTE ESZTERT;
 18 MINDEN SZÜZ KÖZÜL Ő NYERTE EL KEGYÉT, UGYHOGY KIRÁLYI KORONÁT TETT A FEJÉRE S VÁSTI HELYÉBEN ŐT TETTE KIRÁLYNÉVÁ. EKKOR A KIRÁLY NAGY LAKOMÁT RENDEZETT ÖSSZES FEJEDELMEINEK ÉS SZOLGÁINAK, AZ ESZTER LAKOMÁJÁT; AMELLETT KÖNNYITÉST ADOTT A TARTOMÁNYOKNAK S AJÁNDÉKOKAT ADOTT ~~ME~~ A KIRÁLY BÓKEZÜSÉGÉNEK MÉRTÉKÉBEN. Ahasvérósról a görög történetírás feljegyezte, hogy a görög háborúból visszatérő útján a testi élvezetek özönébe vetette magát. Udvaroncai, mint minden idő udvaroncai tették, siettek a király vágyait kielégíteni. A feleségválogatás újságánál és rendkívüliségénél fogva különös örömeinek ígérését, majd alkalmát nyújtotta a királynak. S aztán a sok kicicomázott és kacér szépség között egyszerre megjelenik egy szerény, tartózkodó, lényéből mégis meleget árasztó leány, kinek szüzi ártatlansága éppen azért volt meggyőző, mert nem bizonyította. A királyt az átdőzsölt éjszakák nem tették még erkölcsi rommá, sőt éppen a dőzsölés megünzése hívta elő az eltemetett nemesebb és romlatlanabb vágyakat. Ugy jött elő puhán, melegen, kedvesen a leány, mint akit régen vártak s a lélek tudattalan mélységében kívántak. Ezt a hatást tette másra is, ezt érezte meg a király is. S azért válogatott szépítő szerek alkalmazása nélkül is, anélkül az igény nélkül, hogy hasson, megigézte a királyt a leány keresetlen szépsége, méltósága és szemérme. "A király minden asszonymál jobban megszerette Esztert!" Lehettek mások is kedvesek, szerények és szemérmesek a kiválasztottak között; de Isten úgy intézte, hogy Eszter a legalkalmasabb időben jöjjön a király sebzett szívének vigasztalására. A magyarázók közül sokan a Herodotostól említett Amestrisben ismerik fel Esztert, ki Xerxesnek nem első felesége volt s az az Artaxerxes, kit Artabanas testőrparancsnok trónra segített, valószínűleg Eszter-Amestris gyermeke volt. Legalább is így megmagyarázható az a rokonszenv, amelyet Artaxerxes a zsidókkal szemben tanusított /Esd.7,1 skk; Neh. 2,1 skk/. Éppen ebben a rokonszenvben látjuk az Eszter-történet történelmi hitelesítését, mely az általános zsidó-gyűlölettel összevetve alig volna érthető. Mardokeus és Eszter tehát hűségükkel és bátorságukkal beleirták nevüket a zsidó történetbe, mely az ő kiállásuk nélkül másként alakult volna.

Hogy Ahasvérós királyt milyen boldoggá tette Eszter föltalálása, azt bizonyítják a lakoma, melyet tiszteletére rendezett s azok az adókönnnyítések és ajándékok, melyekkel a király azt akarta elérni, hogy egész népe vele örüljön. A lakoma azonban a perzsa királyok öröméből alig maradhatott el! Az ajándékok élelmi cikkek lehetnek, melyeket a nép közt szétszórtak.

- 19 AMIKOR MÁSODIZBEN GYÜJTÖTTEK ÖSSZE SZÜZEKET ÉS MÁRDÓKEUS ÉPEN
 20 A KIRÁLY KAPUJÁBAN ÜLT, - ESZTER PEDIG NEM MONDTA MEG SZÁRMAZÁSÁT ÉS NÉPÉT, MINT NEKI MÁRDÓKEUS MEGPARANC SOLTA; MÁRDÓKEUS SZAVÁT ÉP
 21 UGY MEGTETTE ESZTER, MINT MIKOR NÁLA VOLT NEVELŐBEN - AZOKBAN A NAPOKBAN, MIALATT MÁRDÓKEUS OTT ÜLT A KIRÁLY KAPUJÁBAN, MEGHARAGUDOTT A KIRÁLY KÉT KAMARÁSA, BIGTÁN ÉS TÉRESZ, KIK A KÜSZÖB ŐREI KÖZÜL VALÓK VOLTAK ÉS AZON VOLTAK, HOGY KEZET EMELJENEK A HASVÉRÓS KIRÁLY ELLEN; DE A DOLG TUDOMÁSÁRA JUTOTT MÁRDÓKEUSNAK S Ő MEGJELENTETTE AZT ESZTER KIRÁLYNÉNÁK; ESZTER PEDIG MÁRDÓKEUS NEVÉVEL MEGMONDTA A KIRÁLYNAK. KINYOMOZTÁK A DOLGOT ÉS HELYTÁLLÓNAK TALÁLTÁK, UGYHOGY A KETTŐT BITÓFÁRA AKASZTOTTÁK ÉS AZ ESETET BEIRTÁK A KIRÁLY ELŐTT A KOR TÖRTÉNETÉNEK KÖNYVÉBE; A történet elbeszélője ügyes irodalmi "takács": még egy szálat vesz az elbeszélés szövésébe: Mardokeus

alattvalói hűségét a királyhoz. Isten a megbízható, hű embereket keresi ki Magának, hogy azokra bizza terveinek végrehajtását. Mardókeus is, Eszter is a hűség s hűségükben semmi veszélytől vissza nem riadó emberek voltak. Az eseményt nem a 15.v-ben foglaltak elé, hanem azok után kell tennünk abba az időbe, mikor Eszter már királyné volt és a királynak könnyű szerrel adhatott titkos, bizalmas értesítéseket és nem kellett erre az értesítésre a kamarásokat felhasználnia, kik vagy pártját fogták volna kamarás-társaiknak, vagy maguknak tulajdonították volna a feljelentéssel járó hasznot és nem jelentették volna be Mardókeus nevét; olyan időbe, mikor Mardókeus sem a kamarásokon keresztül adott értesítést Eszternek, hanem arra közvetlenebb alkalma is nyílt, vagyis amikor Eszter már több szabadsággal mozgott a királyi palotában. Lehet, hogy az udvaroncok jó sikerrel koronázott buzgalmukban még egy leány-gyűjtést rendeztek, melyről azonban az elbeszélés csak ilyen homályos szavakkal emlékezik meg mert az elbeszélés célját már nem érinti. Azt sem említi az elbeszélés, hogy ezzel a második leány-gyűjtéssel szemben a király hogy viselkedett. Mardókeus figyelme azonban föl volt keltve s őt állott a király kapujában, hol mindenféle ügyes-bajos embernek és hirhordónak találkozó helye volt. Hogy Mardókeus ekkor már királyi hivatalnok lett volna és azért ült volna a palota kapujában, azaz az ítélkező és intézkedő helyen, mai nyelven az "előjáróság", arra semmi célzást nem találunk, ennél fogva az nem is valószínű, különben, mint az elbeszélés céljára nézve igen fontos eseményt, az elbeszélő megemlítette volna. Miután sok ügyes-bajos embernek volt dolga a királlyal vagy tisztviselőivel, amellet sokan kíváncsiságból is tartózkodtak ott, Mardókeus ottléte nagyobb feltűnést nem kelthetett; sőt alkalom volt arra is, hogy a hivatalnokok, kamarások közül egyesekkel megismerkedjék s így újonnan szerzett barátaitól értesüléseket is nyerjen. Hogy Bigtán és Téresz "azon voltak, hogy kezet emeljenek a király ellen", azzal járt együtt, hogy párthiveket szerezzenek maguknak s a pártszerzés azzal jár együtt, hogy az összeesküvésnek híre megy, vagy éppen árulói támadnak, annál inkább, mert egyesek méltatlankodva beszélhették el Mardókeusnak, ennek a komoly és igazságos férfianak, hogy a palotában milyen alávalóság készül. Ha egy kamarás vagy hivatalnok kihallgatásra megy, feltűnést kelt és könnyen kihívhatja maga ellen a bosszút vagy a féltékenykedést a többi alkalmazott részéről; Mardókeusnak közvetlenebb módja volt a király fülének elérésére: Eszter királyné. Mindjárt megjegyzi azonban az elbeszélő, hogy a királyné és Mardókeus összeköttetéséről nem tudtak az emberek, a királyi palota alkalmazottai sem, mert Eszter Mardókeus parancsára tovább is titokban tartotta származását, tehát királynévá létele után is. Lehetett ez a titkoság isteni vezetés, lehetett a tapasztalt és hallgatag természetű ember ösztöne: akármilyen volt, Eszter a nevelt leány engedelmisségét és bizalmát tovább szívében őrizte és Mardókeus szava parancs maradt a királyné számára is. Mardókeus ezzel nem lépett a király és királyné közé, mert a számos feleséggel körülvevett király még akkor sem volt Eszterhez túlbizalm s, ha őt legjobban szerette is, mert a soknejűségnek éppen az az átka, hogy férj és feleség között soha az az egység és bizalom nem fejlődhet ki, amely két ember között lehetséges, ahogy Isten a házasságot rendelte: Mardókeus tehát nem léphetett be harmadiknak a kettő közé még akkor sem, ha Ahasvérós minden feleségénél jobban szerette s kiváltságossá tette is Esztert. Mint látni fogjuk, a királyné nem egyenlő fokon volt a királlyal, hanem alattvaló maradt, kinek még halálbüntetéstől is félnie kellett, ha engedetlenségen rajta kapják. Eszternek tehát továbbra is ugyanolyan szüksége volt atyai bölcs tanácsokra, mint eddig s Mardókeus ezt a tisztet aligha tölthette volna be, ha Eszterhez való viszonya

közismertté válik. Ezért utasította a királynét, hogy származását egyelőre még tartsa titokban. Eszterre pedig igen jellemző, hogy gyermeki alantosságát és engedelmisségét azon túl is megőrizte, mikor már rangban messze nevelője fölé emelkedett s amikor Mardokeus valójában alattvalójává változott. Esztert ez a viselkedése pontosan az ellenkező pólusra állítja a modern és azok közt a keresztyén nőkkel szembeállítva, kiknek igen fontos, ha nem a legfontosabb életkérdésük az, hogy a férfiakkal szemben a függetlenségüket hogyan őrizték meg. Épen ez az odaadás, mely Esztert Mardokeussal szemben is jellemezte, tette őt igazán nőiessé és a férfiak szemében kedvessé, mert enélkül az odaadás nélkül a nő hivatását be nem töltheti. A nőnek a férfin az Istentől megengedett hatalmat épen az odaadás szolgáltatja. Amily odaadó volt Eszter nevelő apja iránt, olyan odaadást érzett ez az utóbbi királya iránt, úgyhogy Eszter a nő odaadását abból az alattvalói odaadásból tanulta meg, amelyet Mardokeusnál a király iránt tapasztalt. Hogy Mardokeus hogy tudta meg, hogy a két kamarás, kiket a király megsérthetett, az uralkodó életére tör, nem tudjuk; de a történet szempontjából nem is fontos, hogy tudjuk. Mardokeusnak annyira ellenkeznie kellett a két eunuch szándékával, amennyire természete különbözött ezektől a férfivoltuktól megrabolt és nők között vagy a nők körül élő emberektől. Ezeknek kicsinyes, alantos, bosszuálló, cselekkal vesződő életkörülményei csak a fodorlatok megbizhatatlan utját jelölhették ki számukra. Mardokeus férfi volt és férfi maradt. Hűséget nem az aljasság titokban tartásában látott, hanem az isteni jogrend megvédésében. Neki meg kellett mentenie a királyt s ez másként nem volt lehetséges, csak a két orgyilkos elvesztésével. Azért azoknak el kellett vesznök. Mardokeus nem árulkodó volt, hanem az igazságos rend őre, minek minden hű és becsületes embernek lennie kell. Aki gonosz terveket, gyilkos rágalmatokat titokban tartani segít, az Sátán hive s nem az igazságos Istené! Mardokeus nem férhetett a királyhoz, de Eszter, kit a király bizonyára gyakran hivatott, hogy zaklatott lelke nála megpihenjen, gyakran érintkezett az uralkodóval s így a király idejében megtudta a ~~szex~~ tervet. Eszter megnevezte Mardokeust, de a vele való összeköttetését elhallgatta. Eszter ezzel Mardokeusnak hasznára akart lenni, mit később el is ért. A király nem volt dühöngő zsarnok; azért előbb kivizsgáltatta az ügyet s csak mikor a vádlottakra rábizonyult a vád, akkor adott parancsot kivégzésükre. A fára akasztás perzsa büntetésmód volt, keresztre feszítés formájában a pogányoktól vették át a rómaiak, de csak rabszolgákkal és idegenekkel szemben alkalmazták. Bigtán és Téresz a bitón függöttek, de a hű Mardokeus megjutalmazásáról elfeledkezett a király; Mardokeusnak olyan hive, ki a királyt emlékeztette volna, nem volt s így az ügy hamar feledésbe ment. Teljes feledésbe azonban mégsem ment, mert a király parancsára és valószínűleg a király jelenlétében feljegyezték abba a hivatalos krónikába, melyet a keleti uralkodók magukról és tetteikről irattak. Ennek a történeti feljegyzésnek címe szórul szóra így hangzott: A Napok Dolgainak /eseményeinek/ Könyve. Természetes, hogy ez a történetírás az uralkodó iránt való hizelgés jegyében történt s épen azért hitelesnek nem mindig mondható. Arra azonban jó volt, hogy Mardokeus neve följegyezve maradjon. Az égi király előtt is irnak ilyen könyvet, ennek neve: Élet Könyve.

Most megint új szálát vesz elő az isteni Takács a történet szövéséhez: sötét, gonosz jellemet, az agági Hámánét, hogy a komolyság és hűség fonalával, Mardokeussal, a női odaadás és áldozatkészség fonalával, Eszterrel, az élvhajhászó s a jó iránt mégsem érzéketlen Ahasvérós jellemével összeszöjje. Hámán sötét jelleme fogja a szenvedések és aggodalmak tüzes kemencéjébe rántani történetünk nemes és jólelkű szereplőit s a kétfelé hajló király lesz mindkét csoport kezében a pöröly, mellyel az egyik lesujtani készül, de aztán a má-

III,1 sik össze is fogja törni az ellenfelet.

EZEK UTÁN A DOLGOK UTÁN A HASVÉROS KIRÁLY NAGGYÁ TETTE HAMMÖDÁTA FIÁT, AZ AGÁGI HÁMÁNT; FÖLEMELTE ŐT ÉS SZÉKÉT AZ ÖSSZES VELE LEVŐ FEJEDELMKÉNÉL MAGOSABBRA HELYEZTE. A régi napkeleti királyoknál ép oly könnyen ment egy embernek magasra emelése, mint nemsokára talán a mélységbe ejtése. Az elpuhult uralkodók rettegők és szégyesek voltak: hamar biztak és könnyen elvesztették bizalmukat. Hámánnak és atyjának re ve a nagy pogány éjszaka sötétségébe vissz bennünket. Hámán egyik magyarázat szerint a humajun szótól ered és nagyot, felségeset jelent; másik magyarázat szerint a haóma /sóma/ szótól, mely tüzes italt, szeszes italt jelent, mivel az isteneknek szoktak az indogermánok ősei áldozni s mely a pogány papságnak az isteni erőt nyújtja. Hammödátá névben a ha valószínűleg névelő s mödátá a holdtól adottat jelent. Apa is, fia is a pogány sötétségben nőttek fel, a babona emlőin, mely szívükbe a féktelen magasbátörékvő vágyon és ennek érdekében gonosz cselvetéseken, kegyetlen letipráson felül nemesebbet, jobbat ültetni képes nem volt. Az agági jelző nem testi leszármazásra, hanem szellemi rokonságra mutat. Mig Mardokeus őse Saul király, Kis fia volt, addig ellenfelének is Saul életéből kellett őt keresni s erre jónak látszott Agág, a gonosz amálekita király, kinek kérkedő, hetyke modora Sámuel prófétát haraggal töltötte meg. Amálek Izráél egyik leggonoszabb üldözője volt, ép úgy, mint Hámán. Amily irgalmatlan volt e hiu hetvenkedővel szemben Sámuel /I.Sám.15,32.33/, ép oly irgalmatlan lesz Hámánnal szemben, ki a dicsekvésben Agág szellemi leszármazottja, Eszter királyné, Saul késő unokája. Hámán már addig is a király környezetéhez tartozhatott, mert fölemelésakor nem széket kap a király előtt, hanem a már ott levő s tőle elfoglalt széket a király magosabbra emelteti, mint ahogy többi tanácsosának széke elhelyezve volt. Nem halljuk, hogy mivel érdemelte ki ezt Hámán, az Irás nem említi; de sejthetjük: a szájával! Ahogy később felesége és barátai előtt dicsekedett, úgy dicsérhette magát a király előtt is és a király elhitte, amit Hámán mondott. Mint látni fogjuk, ellenfele, Mardokeus nem dicsérte magát: őt tettei emelték magosba s nem a szája; ezért nem pillanatra emelkedett a magosba, hanem ott is maradt. A világban igen sokat jelent a nagy száj, mely magát dicséri s azért Hámánnak sok tisztelője és barátja támadt a talpnyaló udvaroncok körében, kiknek jó véleményét még jobban fokozta, hogy a király Hámánt elismerésben részesítette. A világi felfelé haladás nagy hatást tesz a világ fiaira, kik nem igen szoktak számolni az ilyen emelkedés rész-életével.

2 A KIRÁLY ÖSSZES SZOLGÁI, AKIK A KIRÁLY KAPUJÁBAN VOLTAK, TÉRDRE ESTEK ÉS FÖLDIG HAJOLTAK HÁMÁN ELŐTT, MERT A KIRÁLY ILYEN PARANCSOT ADOTT RAJA VONATKOZÓLAG; DE MARDÓKEUS NEM ESETT TÉRDRE ÉS NEM HAJOLT FÖLDIG. A megparancsolt tiszteletadás annak a tévhitnek a következménye, mellyel az uralkodó az alattvalók lelkén is urnak képzeletét magát, holott erre a testi erőszak nem képesíti a leghatalmasabb királyt sem. Vannak oly emberek, kik a nagy szájnak hisznek és a dicsekvőnek hódolatot adnak, míg alá nem bukik; de az ilyen hódolat csak a felületes és könnyelmű embert elégítheti ki. Az igazi nagyság hódolatot viv ki magának, még ha földi sorsa alant a mélyben viszi is. Az igazi nagyság nem hajol meg a csinált nagyság előtt, mert annak értéktelenségét átlátja. Hogy Mardokeus Hámánnak nem hajolt meg, annak ezen az átlátáson kívül még egy igen fontos oka volt: Jahve tisztelője földi ember előtt nem teljesít szolgai hódolást; de szívből jövő, igaz elismerést szívesen ad. Hámánnak azonban nem a férfi férfias elismerése kellett, melyet ő meg nem érdemelt, hanem szolgai hódolás, melyre Mardokeus képtelen volt. Hámán az isteneknek kijáró hódolást kívánta.

Vajjon azok, akiktől Hámán ezt a szolgai hódolást, sőt imáda-

tot megkapta, szivből és meggyőződéssel adták-e Hámánnak az elismerést? Valószínűleg mind szivesebben vette volna, ha őt illeti meg a hódolat és úgy vélték, hogy annyira, mint Hámán, ők is megérdemelnék a királyi kegyet. Mivel azonban a királyi kegy Hámánt jelölte ki, siettek a megparancsolt tiszteletet Hámán iránt kimutatni, addig, amíg a sorsfordulat mást juttat a magosba és ők akkor esetleg Hámán megvetésével és gyalázásával fognak a hatalom engedelmes szolgálóinak bizonyulni. Aki lelkiismerete ellen, számításból és bizonyos undorral hódol, az türelmetlen a másik iránt, aki azt nem teljesíti: úgy érzi, hogy az ilyen "meggyőződéses" ember valami közös rosszból, valami közös teher alól kivonja magát és ezzel a többi iránt meg nem értést, részvétlenséget tanusít. Az ilyen ember iránt, aki "jobb" akar lenni, mint az átlag, gyűlöletet éreznek, a féltékenység, a rossz lelkiismeret gyűlöletét, mert ha mindenki szolgálékü volna, akkor senkinek sem kellene magát megvetnie a meggyőződés nélkül adott hizelgésért. A király kapujában tanyázó embereket mérték nélkül izgatta Mardokeus viselkedése, melyet Hámán egyelőre nem vett észre.

- 3 Gondoskodtak róla, hogy észrevegye. A KIRÁLY SZOLGÁI, AKIK A KIRÁLY KAPUJÁBAN VOLTAK, MEGSZÓLITOTTÁK MARDOKEUST: MIÉRT HÁGOD ÁLTAL A KIRÁLY PARANCsÁT? MIDŐN NAP, MINT NAP EZT MONDTÁK NEKI S Ő NEM HALLGATOTT RÁJUK, MEGJELENTETTÉK HÁMÁNNAK, HOGY LÁSSÁK, HOGY VAJJON MEGÁLLNAK-E MARDOKEUS SZAVAI, MERT MEGMONDTA NEKIK, HOGY Ő ZSIDÓ.

A féltékenység és rossz lelkiismeret keltette gyűlöleten kívül még egy harag mozgatta a király szolgáit, kik a király kapujában voltak elfoglalva: a zsidógyűlölet, vagy amint ma mondják: antiszemítizmus. Már láttuk, hogy ennek a zsidógyűlöletnek, az ősi antiszemítizmusnak különböző okai voltak. Az ember nehezen tűri a hozzá nem hasonlót. Míg a zsidók hazájukban éltek, mindig a pogány nemzetek istentisztelete után vágyódtak és saját Istenüket, Jahvét hűtlenül megtagadták; a fogságbevétel után külsőleg igen ragaszkodtak Jahve törvényéhez s ezzel magukat a többi nemzetektől s első sorban attól, amelynek földén éltek, különbözővé tették. Ez bántotta a vendéglátó nemzetet. Mivel a zsidók hite szellemibb volt s így erkölcsösebb, mint a pogányok vallásai, azért a pogányok gyűlölték a zsidókat, kiknek vallásos nézeteiben bizonyos megszegyenítést láttak magukkal azemben. Ha Mardokeus jellemében is felülmulta a király szolgáit, ez annál több okot jelentett a gyűlöletre, vagy legalább arra, hogy versengjenek Mardokeussal és kihívják Mardokeus vallásosságát versenyre, hogy vajjon meddig tart az ki s mikor fogja Mardokeus megtagadni elveit és mikor fog a pogány lazassággal megalkudni. Ezért adták ki Mardokeust Hámánnak azáltal, hogy az ünnepelt főur figyelmét arra irányították, hogy Mardokeus elmulasztja a neki kijáró tiszteletadást. Előzőleg azonban Mardokeust próbálták meglágyítani, napról napra ostromolva őt: Mért hágod át a király parancsát? Láttuk, hogy Mardokeus királytisztelő volt s a király élete ellen készített összeesküvést nem hagyta célhoz érni; de volt Valaki, akihez Mardokeus jobban ragaszkodott, mint a királyhoz, mint saját életéhez. Azok, akik titokban, ha földi előnyük úgy kívánta, könnyen áthágták a király parancsát, most, amikor a király tévedett, egyszerre nagyon óvták a király tekintélyét. Bizonyára voltak köztük olyanok is, kik rokonszenveztek Bigtán és Téresszel szándékával s kik most azt tették Mardokeussal, amit ő Bigtánnal és Téresszel: feljelentették őt. Jól esett volna nekik összetörve látni a "büszke" zsidót, ki áttallott az ő gonosz és alantós dolgaikban résztvenni. Mardokeus, aki hiven őrizte a király életét, a királynak Hámánra vonatkozólag kiadott parancsát áthágta s az imádatot megtagadta.

- 5 MIKOR HÁMÁN LÁTTA, HOGY MARDOKEUS NEM ESİK TÉRDRE ÉS NEM HAJOL
6 FÖLDIG ELŐTTE, MEGTELT TÜZES HARAGGAL. MEGVETENDŐ DOLOGNAK LÁTTA AZOBAN, HOGY MARDOKEUSRA EGY-MÁGARA VESSE KEZÉT, MERT MEGJELENTETTÉK

NEKI, HOGY MELYIK MARDOKEUS népe, UGYHOGY HÁMÁN AZ ÖSSZES ZSIDÓKAT IGYEKEZETT KIIRTANI, AKIK AHASVÉROS KIRÁLYSÁGÁBAN ÉLTEK, A MARDOKEUS NÉPÉT; A király árulkodó szolgálai nem sejtették, hogy Mardokeus följelentésével micsoda földindulást indítanak meg; azt még kevésbé sejtették, hogy az ármány esetleg ellenük fordulhat. Evilág fiai ismerik a földi dolgok változandóságát, mégis mindig úgy viselkednek, mintha az akkori állapotok örökké tartanának, mert azt tartják valószínűságnak, ami látható s azt tartják szertefoszlónak, ami láthatatlan. Hámánt annyira elkábitotta szerencséje, hogy tulment azon a határon, amelyet józan fejvel túllépnie nem lett volna szabad: nem számította ki a szemben álló hatalmasságok erejét. A király szolgálai is azt nézték, ami látható, Hámán is azzal számolt. Pedig a látható emberek mögött láthatatlan szellemvilágok állanak s vivják egymással élet-halál-harcukat, mint Pál mondotta: "Nem hus és vér ellen vivunk ököl-lel, hanem fejedelemségek ellen, fenhatóságok ellen, ennek a sötét világnak urai ellen." /Ef. 6, 12./ Mikor a király szolgálai Mardokeus ellen lázították Hámánt, a sötét pogány világnak ezt az elbizakodott és féktelenül önző és hiu képviselőjét s amikor Hámán nem elégedett meg azzal, hogy csak Mardokeuson álljon bosszút, hanem a megvetett és gyűlölt zsidóság ellen egészében forralt tervet; amikor Hámán a közös zsidógyűlöletnek egy sokáig emlékezetes kielégülését kereste s evégre az egész zsidóság kiirtását határozta el, az a sötét szellemi hatalom állott munkába, mely Isten Nevét és dicsőségét teljesen ki akarja lopni ebből a világból. Utána azonban megmozdult az a szellemvilág is, melynek Mardokeus volt képviselője a látható világon s a Hámán-Mardokeus vitából, melyet a király szolgálai kipiszkáltak, az ég és sátáni alvilág háboruja lett. Nem hus és vér, azaz nem testi ember vezeti a sötétség háboruját ezen a világon a világosság ellen, hanem a szellemi világ, mely láthatatlan s mely látható emberekben keres magának képviselőket a földön. De ez a szellemi sötét világ nem harcolhat pusztán szellemi sikon: földi emberekben át kell megvívnia a maga harcát. Sátán olyan jellemeket keres, kiket a jó és rossz ellentéte nem befolyásol, kik közönyösek a kiomló vérrel és a kétségbeesés jajszavával szemben. Ilyen jellemű emberek sokáig külsőleg tisztességes, látszatra erkölcsös, sőt vallásos életet élhetnek; egyszer csak Sátán elhuzza őket raktárából és működésre indítja, mondjuk, olyan esettel, mint Mardokeus "tiszteletlensége" volt; akkor tűnik ki aztán, mi lakott az emberben. Hámánnak becsvágya volt az, hogy ne kicsiny, hanem nagy bosszút álljon; neki nem csordogáló, hanem patakokban ömlő vér kellett. Talán maga sem tudta magáról addig, hogy ilyen ösztönök élnek benne; talán ő maga is akkor fedezte föl magát; Sátán azonban tudta, mire használható Hámán s Isten is jól látta emberét. Hámán "megvetendő dolognak látta", hogy csak egy ember pusztuljon el. Lehet, hogy a zsidó nép ellen addig különösebb kifogása nem volt, sőt talán kedvezett is nekik, ha érdeke úgy kívánta: most az általános zsidó-ellenszenyben szövetségeseit fedezte fel, hogy valami nagy dolgot csináljon. Evekkel ezelőtt ismertünk egy embert, ki abban látta élete nagy álmát s életcéljának beteljesedését, hogy egy vasuti viadukt a levegőbe röpjön, egy vonat jajgató utasaival a mélységbe zuhanjon s a mozdonytól felgyújtott kocsik égő poklából emberi üvöltés szálljon az ég felé. Hámán is ilyen ember volt: nagy arányu pyromaniás.

7 AHASVÉROS KIRÁLY TIZENKETTEDIK ESZTENDEJÉBEN AZ ELSŐ HÓNAPBAN, MELY NISÁN HAVA, PUR-T AZAZ SORSOT VETETTEK HÁMÁN ELŐTT, NAPRÓL NAPRA, HÓNAPRÓL HÓNAPRA EGÉSZ A TIZENKETTEDIK HÓNAPIG, AZAZ ADÁR HÓNAPIG. Hámán sorsvetéssel számította ki, mikorra tegye a nagy bosszuállás időpontját. A sorsot az óperzsa nyelv a pur szóval fejezi ki. Hogy a szerző magát ezt az elavult idegen szót használja itt, arra mutat, annak oka ennek a szónak akkori fontos jelentése. Nem találomra való vak sorsolásról van itt szó, hanem vallásos, helyesebben babonás szertartásról: jóslásról. A sorsot /purt/ nem Hámán vetette, hanem az arra ki-

jelölt, a jósláshoz értő pap, azaz varázsló. Ebből látjuk, hogy a történet mögött a pogány vallásosság húzódik meg, a pogányvilág tisztátalan szellemisége, a bálványok és hazug istenek mögött rejtőzködő ördögi szellemvilág. Hámán a sötétség hatalmaitól kért tanácsot éppen úgy, mint sokszor ma is, keresztyének is sorsolással határozzák meg, hogy valamit tegyenek-e vagy ne. Ha elbeszélésünk nem említi egyetlen istennevet sem, mégis a történet telve van a láthatatlan szellemvilágnak látható hatásaival. Hámán tudatosan a pogány istenvilág képviselője s attól vezetteti is magát, mint a purimvetés mutatja. Ezzel szemben Mardokeus az igaz, a tiszta szellemvilágnak, Jahvének képviselője s a két férfiuban ez a két szellemiség ütközik meg egymással. Mardokeus tehát nem makacsságból tagadja meg a földig hajló tiszteletadást Hámánnal szemben, hiszen a 4. versnek ez a mondata: "hogy lássák, hogy vajjon megállnak-e Mardokeus szavai, mert megmondta nekik, hogy ő zsidó" másként alig értelmezhető, mint kihívásnak, minél azonban nem Mardokeus a kihívott, hanem a zsidók Istene. A pogányok azt akarják látni, hogy Istennek van-e hatalma Mardokeus mellett cselekedni s őt Hámánnal szemben megtartani abban az elhatározásban, hogy tiszteletet egyedül Istennek fog adni, t. i. vallásos tiszteletet, azaz imádatot. Mert Mardokeusban azt a "kálomista" magyart sem kell keresnünk, ki az erkölcsi tökéletesség legmagosabb fokának azt tartja, ha még az örökévaló és végtelen Isten előtt sem borul térdre; sem azt a puritánt, aki a király előtt is fenn tartja kalapját, mert hiszen az, aki elfogadta a királyi kitüntetést, hogy a néptömeg előtt megtiszteljük, ezt a tiszteletet bizonyára maga is megadta annak, akinek járt: Mardokeus csak az imádatot tagadta meg embertől, amit a földre esés kifejezett. Hogy a perzsa királyokat istenekként tisztelték, azt a régi írók sokszorosan említik. Az az imádat, melyet maga számára Hámán a királynál kieszközölt s melyet a király megadni magát, mint isteni lényt, hivatottnak érezte, nyílt hadüzenet volt az egyetlen Istennek, kit Mardokeus imádozott s így Eszter könyve ennek az igaz Istennek dicsőségét és megközelíthetetlenségét hirdeti. - A jóslat Hámánnak a tizenkettedik hónapot mutatta meg, az Ádár hónapot, hogy azon hajtsa végre a zsidó nép ellen kieszelt gonosz tervét. Miután lehetetlen volt, hogy a zsidók a király határozatáról tudomást ne szerezzenek, a pogány Hámán kegyetlen tervéhez az is hozzá tartozott, hogy a pusztulásra ítélt zsidók egy egész éven át féljenek és rettegjenek a rájuk kimondott ítélettől. Nem csodálkoznánk, ha arról is értesülést szereznénk, hogy a műértő jós a sorsvetés eredményét Hámán kívánságához voát képes irányítani.

8 HÁMÁN AZTÁN IGY SZÓLT A HASVÉROS KIRÁLYHOZ: VAN EGY NÉP, MELY
EGÉSZEN SZÉTSZORTAN ÉL A NÉPEK KÖZÖTT KIRÁLYSÁGOD ÖSSZES TARTOMÁNYAI-
BAN; TÖRVÉNYEI KÜLÖNBÖZNEK AZ EGÉSZ NÉP TÖRVÉNYEITŐL; A KIRÁLY TÖRVÉ-
NYEIBŐL EGYET SEM TESZNEK MEG, UGYHOGY A KIRÁLYHOZ ILLŐ CSELEKEDET VOL-
9 NA, HA ŐKET NEM HAGYNÁ NYUGTON, HA A KIRÁLY JÓNAK LÁTJA, ÍROTT RENDE-
LET ADASSÁK KI, HOGY KIIRTSÁK ŐKET; EZ ESETBEN TIZEZER PONT EZÜSTÖT
MÉRNÉK LE A HIVATALNOKOK KEZÉHEZ, HOGY BEVIGYÉK A KIRÁLY KINCSTÁRÁBA!
Hogy Hámán mikor s milyen körülmények között jutott kívánságával a ki-
rály elé, azt érdekes volna tudnunk, de történetünk céljához ennek nem
sok köze volna s így annak leírását mellőzi az elbeszélés. Már szónok-
lat közben találjuk Hámánt, amint ékesszólással fejtegeti az ural-
kodó előtt, hogy a király birodalmában szétszórva él egy nép, melyre
az uralkodónak szüksége nánca, sőt amelynek léte is sérelem a királyon.
Hámán egyetlen szóval sem említi saját sérelmét, mert ezzel elárulná,
hogy nem a király s nem a birodalom baja fáj neki. A nemeslelkű, az
uralkodója érdekeit féltékenyen őrző, a birodalmat egész lelkével szol-
gáló államférfi aggódásának hangján szól a királyhoz, aki hisz is e
durva látszatnak. Hámán a zsidó népnek már előzőleg tárgyalt különös
jellegére és helyzetére hívja fel a figyelmet, mik ugyan a birodalom-

nak kárára semmikép sincsenek; Hámán mégis úgy tünteti fel őket, mint veszedelmesen ártalmas tényeket. Beszéde igazi bűvészmutatvány: amit a zsidó nép eltérő mivoltáról mond, feltétlenül igaz s ennyiben meg is nyeri a király bizalmát; csak az igaz alapra épített építmény hamis és ez kikerüli a király figyelmét, ki inkább volt hadvezér, ki megindul bármely nép ellen, mely ellen való harcot számára kijelölik, mint uralkodó és államférfi, ki felismeri az igazi veszedelmet és nem ijed meg minden zörgő falevéltől. Hámánnak könnyű megcsalnia őt, mert az uralkodó jóhiszemű s nem sejti az ármányt, mely Hámán jól át gondolt szavai mögött van. Az a tény, hogy a zsidóság nem egy tömegben, hanem szétszórtan élt Ahasvérus összes tartományaiban, nem ad okot arra a hiedelemre, hogy ez a nép a király ellen lázadna, mert akkor inkább összetömörülnének és egymással a kapcsolatot szorosabban tartanák. Ha törvényei különböznek is az összes többi nép törvényeitől, ez csak akkor volna veszedelmes, ha ezek a törvények lázadásra, engedetlenségre hívnák fel a népet; de ennek épen az ellentéte igaz, mert hiszen Jeremiás egyenesen arra hívta fel a népet a Babilonban fogságban élő zsidósághoz intézett levelében, hogy építsenek a száműzetés helyén házat, ültessenek kerteket s igyekezzenek annak a városnak jólétére, amelybe fogságba vitték őket, ...mert annak jólététől függ az ő jólétük is."/29,5.7./ Az ilyen törvények igazán nem érthetők. Hámánnak az a vádjá ellenben, hogy a zsidók a perzsa király törvényeiből, azaz rendeleteiből egyet sem tesznek meg, szin hazugság volt. Mintha a Paradicsomban kísértő Sátánt hallanánk beszélni, ki az igaz szavak közé oda csusztatott egy hazugságot, hogy a gyanutlan ember a sok igazság közt azt az egy hazugságot is elnyelje. Ahasvérus nem vette észre a csalást és ezt a mondatot is igaznak könyvelte el. Természetesen hangzott hát Hámán következtetése: "a királyhoz illő cselekedet volna, ha őket - kik annyi embernek kárára és békességére törnek - nem hagyná nyugton." Csak a keresztyénség becsüli minden egyes ember életét; a pogány világban természetes, hogy azt, aki utunkban áll, kiirtsuk. Hámán szemrebbenés nélkül mondja ki a zsidóságra az ítéletet: "Ha a király jónak látja, írott rendelet adassék ki, hogy kiirtsák őket." Az elkényeztetett, aljas hizelgőktől körül vett, emberek millióinak élete és halála fölött korlátlanul uralkodó király, kit a testi kéjek és a mértéktelenül ivott bor eltompított, nem gondolt a százezernyi ember jajszavával, hanem "uralkodóhoz illő cselekedetnek" látta a lázadók elpusztítását. Az sincs kizárva, hogy Hámán borivás közben, lakomán mondta el beszédét. Hogy nyomban az anyagi haszon busás hasznát is megcsillogtatja a szónok a király előtt, az ma nagyon idegenszerűnek és a király iránt súlyosan sértőnek hangzik, de akkor ezeknél a rablásból és hódításból élő uralkodók előtt számba vehető körülmény volt. Hámán valószínűleg a megöleendő zsidók elkobzott vagyonából gondolta ezt az óriási összeget előteremthetőnek. A 10.000 talentum 25 millió mózesi sékelnek felel meg, kb. 14 millió dollárnak, de akkor ez összegnek sokkal nagyobb értéke volt. A király kapva kapott az ajánlaton s ez az utolsó érv volt bizonyára a döntő, mert a királyi udvar óriási pompája, állandó dorbézolása szükségessé tette minden lehető pénzforrás kihasználását.

10 EKKOR A KIRÁLY PECSÉTTYÜRÜJÉT LEHUZTA A KEZÉRŐL, ODAADTA HAMMEDÁTA FIÁNAK, AZ AGÁGI HÁMÁNNAK, A ZSIDÓK SZORONGATÓJÁNAK. AZTÁN EZT FELELTE A KIRÁLY HÁMÁNNAK: MÁR A TIED A KINCSEK, HOGY AZZAL A NÉPPEL UGY TÉGY, AHOGY JONAK LÁTOD! A pénzhiánytól szorongatott királyt nagyon kecsegtethette a kilátásba helyezett óriási vagyon; de azt a látszatot nem kelthette, hogy pénzért adja ki a borzalmas rendeletet és azért keleti érvényességgel Hámánnak igéri a pénzt s ezt az ajándékozást úgy jelenti be, mint ami már meg is történt, mult idejű melléknévi igehevével/nátun/. Az ilyen adományozások azonban annál hi-

vebb szolgálatra kötelezik a megajándékozottat, úgyhogy a király nem téved számításában. A kincs rendeltetését is megjelüli a király: hogy annál könnyebben tudja véghezvinni vállalt feladatát, tehát a pénz közcélra fordítandó. A király tudniillik azzal, hogy karjáról lehuzza pecsétgyűrűjét és Hámánnak adja oda, a sóvár férfit a maga helyettesévé teszi, teljhatalmu megbizottjává, kinek feladata a király nevében megtenni az intézkedéseket a zsidók kiirtására és kirablására. Mivel a jelenet mások előtt ment végbe, csakhamar elterjedt a hire a városban, hogy mácsoda feladatra kapott megbizást Hámán. Ez a hely újra ráirányítja a figyelmet arra, hogy Hámán az Agág leszármazottja, vagy husban vagy az ige ereje által, tehát szellemi utód.

12 AZ ELSŐ HÓNAP TIZENHARMADIK NAPJÁN AZTÁN ÖSSZEHIVTÁK A KIRÁLYI JEGYZŐKET ÉS EGÉSZEN ASZERINT, AHOGY HÁMÁN PARANCSOLTA, RENDELETET IRTAK A KIRÁLY SZATRAPÁINAK, A HELYTARTÓKNAK, KIK AZ EGYES TARTOMÁNYOK FÖLÖTT VOLTAK, TOVÁBBÁ MINDEN EGYES NÉP FEJEDELMEINEK, MINDEN EGYES TARTOMÁNYNAK A MAGA IRÁSÁVAL ÉS MINDEN EGYES NÉPNEK A MAGA NYELVÉN A HASVÉROS KIRÁLY NEVÉBEN ÉS A KIRÁLY PECSÉTEVEL ELLÁTVA; A LEVELEKET FUTÁROKKAL KÜLDÖTTÉK SZÉT A KIRÁLY ÖSSZES TARTOMÁNYAINAK EZZEL AZ UTASÍTÁSSAL: IRTSANAK KI, GYILKOLJANAK LE, VESZITSENEK EL EGY NAPON MINDEN ZSIDÓT FIATALTÓL AZ ÖREGIG, GYERMEKET ÉS ASSZONYOKAT A TIZENKETTEDIK HÓNAPNAK, AZAZ ÁDÁRNAK TIZENHARMADIK NAPJÁN S A ZSÁKMÁNYT PRÉDÁUL EJTSÉK. Hámán azonnal igénybe vette a királytól kapott teljhatalmat s összehivatta a királyi jegyzői kart, vagyis azokat a királyi tisztviselőket, akik a királyi rendeletek megfogalmazásához és kiállításához értettek és elkészíttette velök a zsidók kiirtását elrendelő királyi végzést, melyet aztán Hámán a nála levő s királytól kapott pecséttel lebélyegzett és így hitelesítve szétküldetett. A birodalom kormányzását akkor kétféle hatóság végezte: egyrészt a tartományok élén álló szatrapák, a perzsa király ujonnan kinevezett helytartói; másrészt az országok régi, meghódoló urai, a fejedelmek. Az irnokok vagy jegyzők nagy seregére azért is szükség volt, mert a rendeleteket minden országnak saját irásával és minden népnek saját nyelvén irták, tehát fordítókra és az illető nép nyelvének és írásának ismerőire is szükség volt. A perzsák sokat átvettek a meghódított babiloni birodalom herendezéséből s azokat tovább fejlesztették. Kiterjedt és jól megszervezett posta-szolgálatuk volt bizonyos távolságban felállított postai állomásokból, azokról a következő állomásig nyargaló küldöncökből, kik a következő állomás küldöncének adták át a levelet, ki megint az aránylag rövid utat igen nagy sebességgel tette meg a következő állomásig. Ily módon az üzenetek igen rövid idő alatt továbbíthatók voltak. Az üzenet tartalma az volt, hogy egy előre meghatározott napon, és pedig a sorsvetés /pur/ által meghatározott Adár 13-án, azaz a rendelet kibocsátása után 11 hónappal, minden zsidót meg kell ölni s vagyonukat elkobozni. Épen e távoli terminus miatt addig sok kegyetlenségre és a kedélyek meggyötrésére volt alkalom. Hogy a gyilkolást három kifejezés halmozásával fejezi ki az irás, az nemcsak a nyomaték miatt van, hanem Hámán különös gyönyörűségét is mutatja, mellyel ennél a tárgynál időzik. A meggyilkolandók részletezése is ugyanezre a szadista öröme utal, mely gyermeket, őst nem kiemél, hanem őket még külön meg is említi. Ez a rendelet, mely alaptalan gyanu miatt, helyesebben egy gonosztevő vadállati vérengző kedvének kielégítésére egy népet áldoz fel, élesen világít rá a világbirodalom lényére. Evilág birodalma gyilkos és rabló; vérszomjának és kapzsiságának kielégítésére közömbösen és tartózkodás nélkül határozza el a király egy egész nép kiirtását. Két udvari tisztviselőjére vonatkozólag, mielőtt lázadásért felakasztatja őket, vizsgálatot rendel el az uralkodó, de egy egész nép legyilkolására elég Hámán felszólítása és a nagy jövedelemre való kilátás. Abból, hogy a király később e rendelet hatályának lerontásán dolgozott, látjuk, hogy a király nem egészen

volt tisztában rendeletének célzatával és jelentőségével, tehát tudatlan eszköz volt más hatalom kezében. Ezt a hatalmat nem a király, hanem Hámán, a gonosz tanácsadó képviseli, kinek a király pecsétgyűrűjét, azaz a rendelkezés jogát átadta. De Hámán is csak eszköz egy titákzatos hatalom kezében, melynek érdekében van a zsidó népet megsemmisíteni, mert ez a nép Isten választottja és jövődő ígéretek hordozója és tárgya. Hámán = a perzsa haóma, a tüzes ital, mely által az istenek közlik magukat az emberekkel, csakugyan egy láthatatlan szellemvilág közli csöve az uralkodó és a pogány világ számára, a tisztátalan, gonosz szellemvilág akarátának képviselője s ez magyarázza meg a királyra gyakorolt hatását. Szavaiból még mi is érezzük a meggyőzés hatalmát, amint az igazságot a hazugsággal összekeveri s a birodalom érdekében sikra száll: hadd vesszen egy egész nép s álljon a birodalom! Hogy a birodalom inkább áll fenn, ha azt a Dánielek és Mardokeusok kormányozzák, mint ha Hámánok az urak, az fedve van a király szeme ~~szíve~~ előtt!

Kétségtelen, hogy a világbirodalmakban van sok jó és üdvös; különösen kezdetben volt ez így, mikor a birodalom a béke biztosítását jelentette s nagyszerű központosított berendezésével egy egységes akarat megvalósulását lehetővé tette a széthuzó és egymással szemben álló erőkkel szemben. A szabadságára féltékeny római nép Augustus császári uralmát először szívesen látta, mert a belviszályoktól és pártharcoktól szétszaggatott birodalom megpihenését hozta magával. A világbirodalom átka akkor kezd mutatkozni, mikor a központi hatalom gonosz kézbe kerül. Ekkor a birodalom nagyszerű szervezete és szerkezete egyszerre a gonosz és a baj megvalósulását szolgálja. Ha a világbirodalom Jézus uralma alá kerül, minden jónak és áldásnak forrásává és biztosítékává változik a földön. Ezt a tanulságot akarja megadni a világnak Eszter könyve, hol Hámán és Mardokeus versengnek egymással a befolyásért. Ugyanaz a szervezet és szerkezet előbb Hámán szándékát szolgálja, azután Mardokeusét. A támadó Hámán! Mardokeusnak nincsenek támadó szándékai a Hámánok ellen; azok békén élhetnének tőle a birodalomban, ha épen Hámánnak nem jutna eszébe Mardokeus nemzetét kiirtani a földről. Mardokeus a védekező! Ezt jó megjegyezniök azoknak, akik Eszter könyvét a zsidó gyűlölet egyik első megnyilatkozásaként fogják fel. A birodalom felvirágzásáért békésen dolgozó polgárokat támadnak meg, mert azok egyike, Mardokeus, nem hajlandó Hámán hiuságát kiszolgáltatni. Ezért, nem a birodalom javáért, hanem Hámán hiuságáért kell a birodalom hatalmas gépezetének megmozdulnia. HOGY AZ ÖSSZES NÉPEKNEK TÖRVÉNY SZABATTASSÉK, AZ IRÁS EGY-EGY MÁSOLATA MENT MINDEN EGYES TARTOMÁNYBA, HOGY MINDENÜTT KÉSZEN LEGYENEK AZON A NAPON; A FUTÁROK SIETVE MENTEK SZÉT A KIRÁLY PARANCSÁVAL. AZTÁN KIADTÁK A TÖRVÉNYT SZUSZÁN VÁRÁBAN. A KIRÁLY ÉS HÁMÁN PEDIG NEKI ÜLTEK INNI, MIALATT SZUSZÁN VÁROSA TANÁCS-TALAN VOLT A DÖBBENETTŐL. Van valami arcátlanul kihívó, a pillanatnyilag megkapott hatalom birtokában elbizakodott s az ellenfél kinjában gyönyörködni vágyó vonás ebben az egész eljárásban; de egyuttal oktanul vakmerő vonás is, mely nem számol azzal, hogy fordulat is lehetséges és akkor épen az elbizakodottság és az áldozat kinjét sokáig élvező halogatás lesz az ármánykodók veszedelmének okává. Ha Hámán gyorsan cselekedett volna, talán kevesebbet ér el, de fő ellenfelét, Mardokeust elpusztíthatja. Mert tulsokat akart, azért mindent elveszített. Pedig a szervezet, melyet a világbirodalom nyujt Hámánnak, kitünően működik. Mindenhova elment az irás, érthetőn, úgyhogy senkinek sem lehetett kétsége afelől, hogy az uralkodó mit kíván tőlük. A zsidók ellenségei mindenütt megmozdultak és felszabadultak üldöző szándékaik keresztülvitelére. Megindult a szervezkedés, az áldozatok számbavétele, a szerepek szétoosztása s folyt a készülődés elbizakodottan épen olyan nyíltsággal, ahogy Hámán kezelte az ügyet. De épen ezzel árulták el magukat a gyilkosok és szolgáltatták a zsidó nép ellenségeinek pontos

névsorát a zsidók kezébe. Mialatt azonban a zsidók ellenségei éberren készültek nagy napra, a király Hámánnal neki adta magát az ivásra k. A király - talán a rossz lelkiismerettől is hajtva, érezve valamit abból, hogy gonosz kezébe került - még jobban az ivásnak adta magát, mint azelőtt. Mig a lakosságon döbbenet vett erőt; mig Szuszán városában a királyi palota közvetlen közelében a zsidókra félelem ült a jóindulatu pogányok pedig szörnyedve figyelték az eseményeket, a király ivott. Lehetett-e ily embertől várni, hogy annak tudatára ébredjen, amit cselekedett?! Ezzel az ivással nem gondoskodott-e Sátán és annak eszköze, Hámán arról, hogy a király lelkiismerete föl ne ébredjen? A nép látta a bajt, de nagyon messze volt a királytól, nem fizikailag, hanem mert ez a király istennek képzelte magát s az isteni felségből Hámánnak is adott. A nép fiait be nem mehettek ehhez az uralkodóhoz, hogy felrázzák: aki hivatlanul ment be hozzá, halál fia volt, ha csak a király eléje nem nyújtja a kezében levő kormánypalcát. Hámánnak minden rajta volt a szeme; de a király ivott és aludt, ivott és aludt; a borért a szerelmet is elfelejtette s Eszter királynét nem hívta magához. A helyzet teljesen reménytelen volt a zsidók számára.

V.1 Tekintetünket most már az üldözöttek felé fordítja és szól arról a hatásról, melyet Hámán rendelete a zsidókra tett. MIKOR MARDOKEUS MEGTUDTA MINDAZT, AMI TÖRTÉNT, MEGHASOGATTA RUHÁIT, ZSÁKBA ÉS HAMUBA ÖLTÖZÖTT, UGY MENT KI A VÁROSBA, NAGY ÉS KESERŰ KIÁLTÁSSAL KIÁLTOZVA.

2 ELMENT A KIRÁLY KAPUJA ELÉ, MERT A KIRÁLY KAPUJÁN BE UGYANIS ZSÁKRU-

3 HÁBAN SENKI SEM MEHETETT, S MINDEN EGYES TARTOMÁNYBAN, AMELY HELYRE CSAK A KIRÁLY PARANCSA ÉS TÖRVÉNYE ELÉRKEZETT, NAGY GYÁSZUK VOLT A ZSIDOKNAK, BÓJT, SIRÁS, JAJVESZÉKLÉS, ZSÁK ÉS HAMU VOLT SOKAKNAK FEKHELYE. Ha ez a gyász, ez a keserű kiáltozás, sirás és jajveszékelés csak a tehetetlen rémület kifejezése volt s Mardokeus és a zsidók semmi segítséget nem láttak égen és földön, akkor ez a gyász nemcsak lehángoló, kietlen, sőt kiábrándító, hanem méltatlan is olyan néphez, amely a világnak az élő s egyedül igaz Istent volt hivatva hirdetni. Egy szót sem olvasunk arról, hogy akár Mardokeus, akár a többi zsidó az Istenhez fordultak volna. És mégis nemcsak a panasznak, hanem a megalázkodásnak a jeleit is ott találjuk a gyász kifejezésében: a zsákruhát, hamuban ülést és a bőjtöt. Ez a három nem tehetetlen szomorúság jele volt, hanem az Istent ostromló akarásé, hogy a Magasságban Űlő hajoljon le porgyermekéhez. A bőjt az imádság kísérője, az Istent kereső akarat fokozója, az elszánt várakozás kifejezője. Ha a zsidók bőjtöltek, akkor imádkoztak is. De a könyv, melyben Isten Neve egyszer sem fordul elő, a Hozzá való imádkozás megemlítését is elhagyja. Mardokeus keserű kiáltozása Isten segítségül hívása volt, mellyel a pogány város füle hallatára szólította Izráel egyetlen Reménységét. Eszter későbbi kívánásága /16.v-ben/ világosan mutatja, hogy a bőjt segélykérés volt Valakihez, akit Eszter sem nevez meg, de akinek rendkívüli segítségében mégis bizik és azt a bőjttel kieszközölhetőnek tartja. S nemcsak Mardokeus, hanem az egész birodalom zsidósága hasonlóan bőjtölt és - ami ezzel járt - imádkozott. Mardokeus azonban nem elégedett meg az imádkozással, hanem cselekvéshez fogott. Terve készen volt: Eszternek föl kell áldoznia magát népéért és egyenesen a királyhoz fordulnia. Evégett a palotához ment Mardokeus és Eszterrel a kapcsolatot kereste. Zsákruhában, mosdatlanul azonban nem lehetett a király palotájába belépni, mert a király az élet forrása-ként, istenként jelent meg a nép előtt, kitől a halál jelvényeit távol kellett tartani; Mardokeus viszont a gyász jeleiről nem mondott le, mert az életnek e hazug forrásából rá és népére a halál véres folyama készült ömleni. A halál siralma állott szembe az élet hazug látszatával s a halál szava volt az erősebb. Bent a palotában Eszter királyné meghallja, hogy mit csinál Mardokeus, hiában van körülötte az élet minden gazdagsága és öröme, nem evilág hazug életét látja,

hanem csak a halált: a király szeretett hitvese olyan lesz, mint akit halálos láz gyötör. Vajjon ezt akarta-e a király?!

4 MIKOR ESZTER SZOLGÁLÓI ÉS KAMARÁSAI BEMENTEK ÉS JELENTÉST TETTEK NEKI, A KIRÁLYNÉT NAGY RESZKETÉS FOGTA EL S RUHÁKAT KÜLDÖTT KI; HOGY MARDÓKEUST ÖLTÖZTESSÉK FEL S VEGYÉK LE ROLA A ZSÁKRUHÁT, DE AZ NEM FOGADTA EL. Rendkívül érdekes és élethű Eszter lelki változásainak leírása. Mikor szolgálói és szolgálattelvő kamarásai elbeszéli Mardokeus állapotát, a hamuval teleszórt zsákruhát, mely rajta volt s a keserves kiáltozást, Eszterben valami szörnyű bajnak előérzete jelenik meg s egész testét vonagló reszketés rázza, „ez fejezi ki a héber titchalchal ige, mely a szülőasszony vajadását kifejező chil igéből származik. De aztán erőt vesz fájdalmán a királyné s asszonyi gyámoltalansággal ruhákat küld ki Mardokeusnak, hogy a piszkos gyászruha helyett azokat vegye föl, mintha a ruha elrejthetné és elfeledtetné a nagy bánatot, mely Mardokeust gyöttri. Eszter gondolkodása ugyanaz, mint a világi gyászolóké, akik a halált virágcsokrok és koszorúk virágpompájával próbálják eltakarni, mintha az élet e szép hirnökei el tudnák nyomni a keserű bánatot, melyet a halál okozott. De Mardokeus ebbe bele nem mehet, az ő fájdalmát nem takarja el a fényes, királyi pompával ragyogó öltözet. Ekkor győződik meg arról Eszter, hogy valami nagyon komoly veszedelem, valami borzalmas csapás terhe nyomja nevelő atyját s ekkor a királyné erőt vesz magán, a nőből férfi lesz, készen arra, hogy Mardokeus kívánásáival szembenézzen. "Teher alatt nő a pálma!" A baj tudata, a felelősség érzete a gyenge nőt arra kényszeríti, hogy férfi módjára gondolkozzék. Így születnek a hősök! Jólétben gyengehők maradnak, a vész kovácsolja őket acéllá.

5 EKKOR ESZTER HIVATTA A KIRÁLY KAMARÁSAI KÖZÜL AZ EGYIKET, HATÁKOT, KI MELLÉJE VOLT BEOSZTVÁ S MEGPARANCSOLTA, HOGY MENJEN MARDÓKEUSHOZ ÉS TUDJA MEG, HOGY MIT JELENT AZ A DOLG ÉS MI AZ OKA.

6 HATÁK KIMENT A VÁROS PIACÁRA, MELY A KIRÁLY KAPUJA ELŐTT VAN, MARDÓ-

7 KEUSHOZ. MARDÓKEUS ELMONDTA NEKI AZ EGÉSZ DOLGOT, AMELY TÖRTÉNT VELE; PONTOS TUDÓSÍTÁST ADOTT AZ EZÜSTRŐL, MELYNEK A KIRÁLYI KINCSTÁR JAVÁRA VALÓ LEFIZETÉSÉT HÁMÁN MEGIGÉRTTE ANNAK FEJÉBEN, HOGY A ZSIDÓ-

8 KAT ELVESZITSÉK. ODAADTA NEKI A RENDELETNEK EGY MÁSOLATÁT, AMELYET SZUSZÁNBAN ADTAK KI, HOGY AZT ESZTERNEK MEGMUTASSA S HOGY JELENTÉST TEGYEN NEKI ÉS KÖZÖLJE VELE A PARANCSOT, HOGY MENJEN BE A KIRÁLYHOZ, HOGY KÖNYÖRÖGJÖN NEKI ÉS KERESSEN NÁLA BOCSÁNATOT NÉPÉNEK. Eszter tehát most nem gyermekesen szemléli már a dolgot, hanem komolyan szembe akar nézni a veszedelemmel. Ezért kiválaszt a királytól mellé beosztott kamarások /eunuchok/ közül egy értelmeset és megbízhatót, kinek hűségéről meg van győződve s leküldi azt a királyi palota előtt levő térre, ahol Mardokeus tartózkodik, miután a palota udvarára a kapun át be nem léphet. Eszter két dologra kíváncsi: 1/ mit jelent Mardokeus viselkedése és 2/ micsoda esemény bírta rá, hogy így viselkedjék? Eszter még nem érti, hogy Mardokeus a gyász súlyos jeleivel mit akar elérni s nem tudja a baljós történetet, melynek sejtése is oly súlyos teherként ül már a királynén. Haták pontosan teljesíti Eszter királyné kívánságát s épen olyan pontosan hozza meg a választ Eszter kérdésre. Eszter jól választotta emberét; az eunuchok között tehát megbízható, derék emberek is bőven akadtak, kik e természetellenes életmód mellett is megmaradtak igaz embereknek. Mardokeus részletes tudósítást ad Eszternek; hiszen azért is jött a királyi palota elé s tudósítását okirattal is bizonyítja, amennyiben beküldi Eszternek a Hámántól kiadott gyilkos rendeletnek egy másolatát; hogy hogy jutott ehhez, nem mondja az elbeszélés; úgy látszik, Mardokeusnak jó összeköttetései voltak az udvarban, miket becsületességével és megbízhatóságával szerzett magának. Mardokeus tudósítást küld Eszternek arról, hogy milyen nagy pénzérték felajánlásával csábította

Hámán a királyt ajánlatának elfogadására s hogy ilyen módon megvásárolta a zsidókat a királytól; egyuttal nevelőapai minőségében, még inkább hazafiui kötelesség szószólójaként megparancsolja Eszternek, hogy a zsidóság e rendkívül súlyos helyzetében áldozza fel magát, menjen a király elé és kövessen el mindent, hogy a királytól a zsidóság javára a kegyelmet kieszközölje. Ebből a parancsból emelkedik ki Mardókeus jellemének egyik legnagyobb vonása: bármennyire szereti is Esztert, bármily aggódva órködött is eddig sorsa fölött: most látja, hogy Esztert nem kimélheti és szeretett hugát föl kell áldoznia a népért. A fiát oltárra vivő Ábrahám méltó utódja Mardókeus. A zsidó nép történetének oly szakaszában vagyunk, mikor ez a nép még istenfélő hőseket nevelt, hogy a Makkabeusok idejével eljőjön olyan korszak, mikor a hősek már emberi vonalon mozognak s végül eljőjön idő, mikor - Jeruzsálem ostromakor - a kétségbeesés vad hősei állanak elének. Eszter és Mardókeus még az isteni vonalon mozognak.

9 MIKOR HATÁK BEMENT, MEGJELENTETTE ESZTERNEK MARDÓKEUS SZA-
10 VAIT. ESZTER FELELETKÉPEN A KÖVETKEZŐ UTASITÁSSAL KÜLDTE HATÁKOT
11 MARDÓKEUSHOZ: A KIRÁLY ÖSSZES SZOLGÁI ÉS A KIRÁLY TARTOMÁNYAINAK NÉ-
BE JÓL TUDJÁK, HOGY VALAMENNYI PÉRFIRA VAGY NŐRE, AKI HIVATLANUL
MEGY BE A BELSŐ UDVARBA A KIRÁLYHOZ, EGY TÖRVÉNY ÉRVÉNYES: HOGY MEG-
HAL, HA A KIRÁLY KI NEM NYUJTJA ARANY KORMÁNYPÁLCÁJÁT FELÉJE. ENDEM
PEDIG MÁR HARMAN NAPJA NEM HIVTAK, HOGY A KIRÁLYHOZ BEMENJEK. Mardo-
keus tisztában volt azzal, hogy a világuralkodó zsarnok hitvesének
sem könnyű dolog a királyt oly dologban engedékenységre bírni, mi
mellett királyi szavát már lekötötte. De tudta, hogy a megkívésnek
ez az egyetlen utja maradt és azért tudta, hogy Eszternek erre az
utra minden veszély ellenére is rá kell lépnie. Mikor tehát Eszter
megízeni a nehézséget, hogy t.i. a király már ^{harmad}napja nem hivatta
őt - valószínűleg amiatt az ivás miatt, melynek Hámánnal együtt neki
adták magukat - Mardókeus nem tér el kívánságától, hogy Eszter tegyen
próbát. Mardókeus tisztában van azzal, hogy Eszter aggodalma nem
alaptalan, de a zsidó nép megmentése fontosabb, mint a nép egyik tag-
jának élete s azért válasza tántoríthatatlan.

12 ESZTER SZAVAIT HIRÜL VITTEK MARDÓKEUSNAK, MARDÓKEUS FELELETÜL,
13 EZT ÜZENTE ESZTERNEK: NE KÉPZELD AZT LELKEDBEN, HOGY AZ ÖSSZES ZSIDÓK
KÖZÜL ÉPEN A KIRÁLY HÁZA FOG MEGMENEKÜLNI! MERT HA TE EBBEN AZ IDŐBEN
14 MINDEN ÁRON HALLGATNI AKARSZ, MÁS HELYRŐL JÖHET A ZSIDÓKNAK ENYHÜLET
ÉS SZABADULÁS, TE PEDIG ÉS ATYÁD HÁZA ELVESZTEK! S KI TUDJA, HOGY
15 NEM A MOSTANI IDŐERT JUTOTTÁL-E KIRÁLYSÁGRA? ESZTER ERRE EZT IZENTE
16 VÁLSSZKÉPEN: EREDJ, GYÜJTSD ÖSSZE AZ ÖSSZES ZSIDÓKAT, AKIK SZUSZÁNBAN
TALÁLHATÓK; BŐJTÖLJETEK ÉRTEM, NE EGYETEK ÉS NE IGYATOK HÁROM NAPIG
SEM ÉJJEL, SEM NAPPAL; ÉN ÉS SZOLGÁLO LÁNYAIM UGYANIGY BŐJTÖLNI FO-
GUNK ÉS MAJD IGY MEGYEK BE A KIRÁLYHOZ, BÁRK A TÖRVÉNY ELLENÉRE IS!
17 HA AZTÁN ELVESZEK, HÁT ELVESZEK! MARDÓKEUS EZZEL ELMENT ÉS MINDENT
UGY CSELEKEDETT, AHOGY ESZTER PARANC SOLTA NEKI. Eszter még sohasem
találta Mardókeust olyannak, mint ahogy most bánt vele. Eddig mindig
gyöngéd, Esztert kimélő volt s mióta a királynál volt, meg nem szünt
érte aggódni, napról napra utána tudakozódni. És most egyszerre oda-
dobja őt a halálos veszélynek! S milyen kemény volt hozzá! Ugy be-
szélt vele, mint egy népe iránt részvétlen, számító asszonyhoz: "Ne
képzeld azt, hogy az összes zsidók közül épen a király háza fog meg-
menekülni!" Hogy fenyegeti őt Isten büntetésével, mikor ő még semmi
ellenállást nem tanúsított intelmeivel szemben: "Ha te ebben az idő-
ben minden áron hallgatni akarsz, más helyről jöhet a zsidóknak eny-
hület és szabadulás! Te pedig és atyád háza elvesztek!" Ha Hámán
megtudja, hogy a király házában is vannak zsidók és épen a királyné
is az, akkor nem fog nyugodni, míg a királyt ráveszi arra, hogy oda-
dobja oda áldozatul legkedvesebbjét is, mert a "médek és perzsák
törvénye" megköveteli még a királytól is, hogy kiadott rendelete vég-

rehajttassék; ezt még félelemből is meg fogja tenni Hámán, mert ha a királyné nem hal meg, Hámán mindig ki lesz téve bosszujának honfitársai haláláért! El fog veszni Eszter és el minden rokona, már Isten is meg fogja torolni Eszter gyávaságát! Ellenben lehet, hogy az ártatlanul pusztulásra ítélt zsidóságnak Isten más úton fog menekülést teremteni és csak a hűtlenek és gyávák vesznek el. Ha Eszter "minden áron" azaz "mindenképen" ragaszkodik ahhoz, hogy népe ügyével magát eggyé nem teszi, akkor nem számíthat többé arra, hogy ennek a népnek csodás történetében neki is része lesz és a képtelen helyzetekben a múltban is mindig megérkező isteni segítség őt is megtalálja! Pedig éppen ennek az állandóan működésben levő isteni világkormányzatnak lehet az is következménye, hogy Eszter királynévá lett és Isten azért indította a király szívét Eszter iránt való jóindulatra, mert előre látta Sátán támadását Isten népe ellen s Esztert akarta felhasználni a zsidóság megmentésére. Mardókeusnak ez a mondata: "Ki tudja, nem a mostani időért jutottál-e királyságra?!" világos bizonyítéka Mardókeus feltétlen isten-hitének. Mert ez a mondat a vak sors és az anyag tehetetlensége helyébe egy eszes, mindent előre kiszámító és elrendező világkormányzó Bölcseséget tesz, azaz Istent. Mardókeus hiszi, hogy van egy a jövőt ismerő és a történelmet vezető Isten, ki eszközeit előre kiválasztja és idejében arra a helyre teszi, ahol őket használni akarja. Eszternek királynévá tevésével Isten nem kényelmet és hiu fényt akart e kiválasztott eszközének szerezni, hanem harcteret a gonosz ellen, alkalmat hűségének megmutatására és népének a fenyegető ellenség minduntalan ismétlődő támadásai egyikétől való megmentésére. Emellett a nagy isteni cél mellett Eszter kényelme, sőt földi életének óvatossága eltörpül; innen van, hogy most oly kemény és tántoríthatatlan addig kényeztetett és óva féltett nevelt leánya iránt. Mardókeus jól tudja, hogy az emberi szív csalárd; hogy albékességre vágyik s a harc elől kitér; hogy ezernyi okkal tudja körülbástyázni, védni kényelmét; végül is az idő sürget, sok tanácskozással idő és alkalom nincs: ezért támad mindjárt a nagy ágyúval és szegény Eszter ott találja magát kivette a harc mezejére, hcl a támadó ellenség már felvonult és a támadás javában folyik; hol elvesztett állások veszéllyel fenyegetnek s a védő vonalon szakított résbe most neki kell egyedül beállania, hogy a Hámánnal, népe gonosz ellenségével kötött barátságból férjét, a szenvedélyektől rabbá tett királyt kivonja. A feladat képtelenül nehéz, életveszélyes; de a parancs világos: te egyedül vívhatod meg a harcot! Nem ember parancsa ez, Mardókeus csak az isteni parancs hirnöke. Aki őt küldi, az a láthatatlan Isten, itt Perzsia földén, a pogány babona országában kétszeresen láthatatlan, mert nemcsak a durva és szellemi látásra képtelen test fedezik el, hanem a pogányság éjszakája is! Hiszen még említeni sem lehet az Isten Nevét! Hiszen el van tiltva, hogy származását, Isten népéhez való tartozását nyíltan kimondja! És Mardókeus nincs vele! Egyedül áll a rettentő feladattal szemben! Oh annak a láthatatlan Istennek kell most melléje állania! Annak a segítségére felől kell bizonyosnak lennie! Eszternek módjában volt olyan udvarhölgyeket és szolgálattelvő nőket maga mellé gyűjteni, kik megértették s kik közül nem egy bizonyára saját népéből való volt. A többiek előtt sem volt ismeretlen, hogy Eszter egy láthatatlan nagy Istenhez imádkozni szokott. Mily áldás most a szükség órájában, hogy vannak, akik vele imádkozhatnak! S azt kell tenniük ott a falakon kívül népe fiainak is! Mardókeus és az üldözött zsidók imádkozzanak! Ezek a gondolatok villantak át Eszteren, mikor az üzenetet megküldte.

"Eredj! Gyűjtsd össze az összes zsidókat, akik Szuszánban találhatók: bőjtöljetekek értem! Én és szolgálóim ugyanígy bőjtöljni fogunk és így megyek be a királyhoz, bárha törvény ellenére is! Ha aztán elveszek, hát elveszek!" Láttuk, hogy Eszter nem volt mindjárt készen a hősi elhatározásra, hogy a királyhoz - életét kockára vetve - bemenjen. Finom belső észlelő képessége azonnal megérezte a nagy veszélyt, mikor még semmit sem tudott róla Mardókeus feltűnő viselkedésének hírére kívül. Aztán gyermekes módon akar segíteni: ruhákat küld Mardókeusnak, mintegy szeme elől akarván eltüntetni a veszélyt. Azután megüzeni, hogy mily veszély fenyegeti őt, ha hivatlanul a királyhoz bemegy, hogy elhárítsa magától a feladatot, mely végzetesen közeledik hozzá. De mikor Mardókeus nyersen eléje állítja a tényeket; mikor nincs kitérés, nincs szabadulás a feladat elől, akkor egyszerre, minden további ellenkezés nélkül, minden további tanácskozást kizárva, a maga lábára áll s ő lesz a rendeletet adó, hogy Mardókeus mit tegyen és a zsidók mit tegyenek. A félnék, gyöngéd nő hadvezérként viselkedik. Mardókeus meg van elégedve; több szava nincs Eszterhez; tudja kicsoda Eszter, megbizik benne. "Mardókeus ezzel elment és mindent úgy cselekedett, ahogy Eszter parancsolta neki."

Eszternek ez az elhatározása a könyv drámai kifejlődésének csúcspontja. A drámai összeütközés Eszter lelkében megy végbe; Mardókeus, Eszter nevelője, tanácsolója és pártfogója ebben a pillanatban mellékalakká lesz Eszter mellett. Mardókeus átadja a terhet Eszternek s egy nép életének vagy halálának szörnyű terhét ettől fogva egy nő gyöngévállára viseli. Ez a nő azonban nem áll egyedül! Nem indul magában a harcba. Mellette állanak szolgálói, kiket már megnyert annak az Eszternek, amelynek ő is csak szolgálója. Mellette állanak a zsidók, azok, akik bőjtöljni szoktak. A testi bőjt nem indítja meg a világbirodalom uralkodóját; de megindíthatja azt, aki a királyok fölött áll, az élő Istent! A bőjt vallásos szertartás, az imádság kísérője, a gondolat- és akarat-összpontosítás eszközlője. Eszter és a zsidók imádkoznak. Tehát tud a könyv Istenről, egy láthatatlan, elzárkózó Istenről, de aki a baj órájában előlép és megsegíti a Benne bizókat! Eszter és a zsidók Istenhez kiáltanak segítségért! Van-e Isten?! Meghallgatja-e az imádságot?! A pogányság győze vagy az élő Isten?! Ez itt a kérdés! És erre ad feleletet az egyetlen könyv a Bibliában, melyben Isten Neve nem fordul elő.

V,1 A három napos imádság és bőjt ideje alatt Eszter nem gyengült meg elhatározásában, ellenkezőleg, megszilárdult abban s a harmadik napon királyi pompába öltözve bement a királyi trónterem bejárata előtt levő belső udvarba, melybe a trónusról ki lehetett látni. Eszter úgy állott, hogy a király észrevegye. A HARMADIK NAPON AZTÁN ESZTER KIRÁLYILAG FELÜLTÖZKÖDÖTT S ODA ÁLLOTT A KIRÁLYI HÁZ BELSŐ UDVARÁBA, A KIRÁLY HÁZÁVAL SZEMBE. A KIRÁLY A KIRÁLYI HÁZBAN A KIRÁLYI TRÓNON 2 ÜLT SZEMBEN A HÁZ AJTAJÁVAL. AZ TÖRTÉNT, HOGY AMIKOR A KIRÁLY MEG-LÁTTA ESZTER KIRÁLYNÉT, HOGY OTT ÁLL AZ UDVARBAN, KEGYELEMMEL TELT MEG IRÁNTA A KIRÁLY SZEME, UGYHOGY ESZTER FELÉ NYUJTOTTA ARANY KIRÁLYI PÁLCÁJÁT, MELY KEZÉBEN VOLT. ESZTER KÖZELEDETT S MEGÁRINTETTE A PÁL-CA FEJÉT. Eszter az igazi női lélek típusa! Elszánja magát még a halálra is: "Ha elveszek, hát elveszek!" De nem viharosan, támadva megy neki feladatának, hanem mint egy áldozati bárány. Odamegy a veszedelem közepébe s megáll a király belső terme előtt az udvaron, hogy a király jól lássa. Nem bujik el, de nem tolja magát fel. Megáll messze, mint aki ezt mondja: "Itt vagyok, tégy velem, ahogy jónak látod!" Ha a király nem irgalmaz s nem nyújtja ki felé pálcáját, elveszett! S ő tudja jól, hogy mit tesz. Ilyen órában távol maradnak a női kacérság gondolatai és kísérletei. Itt életről és halálról van szó s női hódításért nem szokták a nők életüket is kockára tenni. Tul messze is volt a királytól ahhoz, hogy a királyra érzéki csábokkal

hathatott volna. Olyan volt Eszter a királyi terem nagy távolságában, mint egy visszatérő kedves álom, melyet a király valaha álmodott. Eszter nem a jelent, hanem a multat képviselte. Esztert a király legalább 33 napja nem látta, mert egyéb dolgok foglalták le. Hámán foglalkoztatta az uralkodót s az ő terveihez jobban illett az ivás, mint a nemes, szép királynéval való társalkodás. De már láttuk, hogy Ahasvérós lelke nem volt érzéketlen a női társaság kedves, meghitt örömei iránt. Visszakívánta Vásti királynét. Eszterrel való első találkozására olyan volt, mint a mult boldogságkeresésének megálmodott s rég várt teljesülése. S most 33 nap kietlensége után megjelenik az álomkép, nem közvetlen közelében, hanem kint az előudvar távolában. Valami erővel előretör a király szívébe; valami lázadásféle az ellen, amit vele csinálnak. Ez a kedves kép kell neki. A borivás durvaságából felé ragyog, mint a világ sok tékozló fia elé, a multból valami elveszített érték, amiért érdemesebb futni az éhes, gyötrődő emberi léleknek! Önkéntelenül, vággyal telten nyújtja ki kezét s abban a kormánybotot a nő felé. Annak sóvár, várakozó tekintete meglátja a mozdulatot; méltósággal, kissé tartózkodóan s mégis odaadással lelkében és minden mozdulatában a királyhoz megy s védelmet keresve, daccal a veszéllyel szemben megfogja a kormánypálca végét, a megvastagodott fejet. Eszter mentve van. Egy szót sem szól! De egész lénye elárulja lelkének tartalmát: ennek az asszonynak valami nagy teher van a lelkén. S a király szíve vággyal telten s mégis átvéve a nő tartózkodását, azt kérdi a királynétől: "MI LETT, ESZTER KIRÁLYNÉ? MI A KIVÁNSÁGOD? MÉG HA A KIRÁLYSÁGOM FELÉT KÉRED IS, ADASSÉK MEG NEKED!" Milyen más volt az, amit Mardókeus csinált! Keserűen, jajkiáltásokkal, támadón jelent meg a királyi palota előtt, hogy mindenki meghallja, hogy micsoda méltánytalanság történt népével. Eszter néma, de egész lényére rá van írva: valami nagy méltánytalanság történt, ami miatt nagyon szenvedek! S lám a királyt úgy megindította ez a néma panasz, hogy olyant mondott, amit a népmesék vettek át tőle és szálló ige lett; mely a Bibliában más környezetben és más lélekkel, egy másfajta nővel kapcsolatban tér vissza, hogy egy igaz ember halálát okozza: "Add nekem egy tálon Keresztelő János fejét!"/Mk.6,23.24; Mt.14,8/ Ez az asszony egy népet akar megmenteni. De mennyivel nehezebb egy nép megmentéséért szólani, mint egy gyilkosságot követelni arcátlanul, parázna vágyak melegében, melyeket a gonosz lány keltett fel! Eszternek telve a lelke, de még nem öntheti ki, még hiányzik hozzá a bátorság, még nem látszik szabadnak az út! Mégis az első legnehezebb akadály elhárult! Amire egy erős férfi magát gyöngének érezte, úgyhogy a nőhöz fordult segítségért, azt véghezvitte egy gyöngé nő néma áldozata: mily szép képe ez annak a vihar, földrengés és tűz után jövő szelid hangnak, a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak, ki némán s erőtlenség látszatában adta magát oda bűnös emberek kezébe, hogy ne legyen más a tanítóból, a csodatevő királyból, mint egy áldozat! Az, aki visszaadta Izsákot Ábrahámnak; aki saját Fiát nem vette vissza az oltárról, elfogadja Eszter áldozatának felajánlását, de nem kívánja Eszter életét. Eszterre a király kinyújtotta botját s megígérte, hogy fele királyságáig minden kívánságát teljesíti. Ez az ígélet nem volt olyan meggondolatlan, mint amilyennek látszik. A királynak oly meglepetés volt Eszter megjelenése és oly öröm töltötte el, mikor megjelent előtte, hogy szíve a legnagyobbak teljesítésére ösztönzi, ami módjában áll. Csakugyan egy igazi nőnek a birtoklása felér egy félkirálysággal. Ebben a könyvben oly magosra emelve jelenik meg a női érték, amennyire semmiféle emancipációs rajongás nem tudta azt emelni. A világ ura sem tud ennek az értéknek büvhatása elől elrejtőzni, de nem is akar: most ő adja magát oda királyságának feléig. Eszter Jézusnak előképe, ki épen olyan gyöngéden,

szeretettől telve, övéért esedezve, néma áldozatként jelent meg az égi trónterem udvarában, a Golgotán s az égi trónteremből épen úgy nyult Feléje az örök Király kegye, mely az áldozatot elfogadta. Mindkét esetben szabaddá vált az Isten népe s mindkét esetben lesújtott az áldozat népének megvetőire az áldozattól kivivott ítélet. A Golgotán magát áldozatuladó Bérány felé épen úgy hangzott a kérdés, mint Eszter felé: Mi a kívánságod? A király szive megnyilott a néma ostromnak.

4 ESZTER EZT FELELTE: HA A KIRÁLYNAK JÓ, JÖJJÖN EL MA A KIRÁLY
5 ÉS HÁMÁN A LAKOMÁRA, MELYET KÉSZITEK NEKI! ÉS SZÓLT A KIRÁLY: HIVJÁK
NYOMBAN HÁMÁNT, HOGY MEGTEGYÜK ESZTER KÉRÉSÉT! Habár Esztert nagy, magasztos gondolatok viszik, mert ha Mardókeus nemzetmentő akaratát meg nem értette és szívébe nem fogadta volna, az életveszélyes vállalkozástól távol maradt volna; mégis megmarad igazi nőnek és a férfi kívánságát kitalálva, készíti el kérésének utját. Ama sötét, gonosz terv megbeszélése után, annyi bor mellett eltöltött idővel maga mögött, mi lehetett volna kedvesebb most egy nemesebb dolgok után is vágyódó férfi számára, mint egy Eszter mellett elköltendő vacsora. Az asztal szelidebb örömei, úgy, ahogy az asztalt egy nő szive gondolja ki és készíti el s az evés örömei mellett egy igazi nő társaságának nemesebb öröme: ez kellett most Ahasvérósnak. És Eszter ismerte emberét. Ravasz volt Eszter? Mint egy népét féltő nő, kiből tigris lehet, mikor övéért harcol! A veszély, az elveszetteknek látszó helyzet tette ravasszá, hogy minden eszét összeszedje a gonosz, az igazi tigris, Hámán elleni harcban. Ki merné szemére vetni egy övéit féltő nőnek, hogy ravasz lesz egy alattomban közeledő gonosz fenevaddal szemben?! Simuló, puha kedvességgel teli nő: "Ha a királynak jó!" Eszter a parádsot váró szolgáló, a király az ur! Mennyivel több hatalmuk van a nőknek a maguk területén s milyen nevetséges figurák és tehetetlenek, mihelyt a férfi területére lépnek át s azok helyét foglalják el! Mint előbb Mardókeus, most a király ösmerte el Eszter fensőbbiségét s a szelid nő uralkodott mindkettőn!

6 A KIRÁLY ÉS HÁMÁN TEHÁT ELMENTEK ARRA A LAKOMÁRA, AMELYET
ESZTER KÉSZITETT. A BORIVÁSNÁL A KIRÁLY MEGINT MEGKÉRDEZTE: MI A
KÉRÉSED? MEGADATIK NÉKED! MÉG HA A KIRÁLYSÁGOM FELÉIG KÉRSZ IS,
7 TELJESÜL! ESZTER IGY FELELT: EZ A KÉRÉSEM, EZ A KIVÁNSÁGOM: HA KE-
8 GYELMET TALÁLTAM A KIRÁLY SZEMÉBEN S HA JÖNAK LÁTJA A KIRÁLY, HOGY
MEGADJA KÉRÉSEMET ÉS MEGTEGYE KIVÁNSÁGOMAT, JÖJJÖN EL A KIRÁLY ÉS
HÁMÁN A LAKOMÁRA, MELYET KÉSZITENI FOGOK NEKIK ÉS HOLNAP A KIRÁLY
SZAVA SZERINT CSELEKSZEM! A király örömét és készségét fejezi ki Eszter irányában az a sietség, amellyel Hámánért küld és Eszter kívánsága szerint a lakomára rendeli őt. Ha Hámán látja ezt a buzgóságot, talán gyanut fog, de a szolgák, kik a király üzenetét vitték, kellő formába öltöztették a király szavát. Hámán semmit sem sejt. Belső intő szó nem ébred benne, mert Isten jó angyalai nem intik, a tisztátalan szellemvilág pedig nem sokat törődik szolgálival, ha azok feladatukat elvégezték, még örül is, ha szabadul tőlük. Így Hámán vak marad s nem sejt, hogy a meghívás neki végzetes lesz, mint ahogy nem sejtette azt sem, hogy Eszter zsidó. A tisztátalan szellemvilág különben is csak akkor mozdulhat, ha Isten megengedi neki. Gyanutlanul megy Hámán a jókedvű és reményekkel teli király oldalán s lakomára. A királynak jó előérzetei vannak s ez átragad Hámánra is. Hámán szintén örül. Milyen jól tud az asszony szinlelni: Eszter semmivel sem árulja el, hogy Hámának vesztére tör. Isten sem szokta mindig tudatni a gonosszal, hogy bukása közel van. Alattomos, halálos ellenséggel nem kell közölnünk szándékainkat! Eszter hallgatása nem bűnös, tettetése büntetés, melyet Hámán megérdemel. De szükséges is, mert ha Hámán megsejti, mi készül, valami hazugsággal elámitja a tájékozatlan királyt: a ravasz, aljas ellenséget le kell leplezni,

vagyis olyan helyzetbe hozni, amelyben nem titkolhatja többé igazi szándékait. Eszter erre nem látja még elérkezettnek az időt, a belső hang még nem ad buzdítást. Miután az evésen túl voltak és már a bor szelidebb élvezésénél tartanak, a király kissé felszabadul. Eszter rejtélyes hallgatásának fékje alól és megkérdi Esztert: Miért is hívtál bennünket magadhoz? Add elő kérésedet! S megismétli korábbi ígérését: Még ha királyságom felét kívánod is, kérésed teljesül! De Eszter még kitér a válaszolás elől és még egy lakomára hívja a királyt és Hámán a következő napra.

9 AZNAP HÁMÁN ÖRVENDEZVE ÉS JÓLESŐ SZIVVEL MENT EL. DE AMIKOR HÁMÁN MÁRDOKEUST A KIRÁLY KAPUJÁBAN MEGPILLANTOTTA, HOGY AZ SEM NEM KELT FŐL, SEM NEM RESZKETETT, MEGTELT DÜHVEL. Milyen változó az ember hangulata. Legjobb kedvünket elronthatja egy kellemetlen ember fel-tünése. Hámán a nagy kitüntetésnek örvendve, hogy a királlyal együtt a legkedvesebbik királyné vendége lehetett, vigán ment haza. Ám úgy látszik, hogy a kedélyét állandóan befolyásoló tisztátalan szellemek nem valami biztonságban érezhették magukat, mert kedélyállapota hirtelen az ellenkező végletbe csapott át: megtelt dühvel. A változást a zsidó Mardókeus okozta, ki a királyi palotából kimenő Hámán előtt most sem állott fel s nem látszott rajta, amit Hámán várt, a reszketés attól a hatalmas embertől, ki őt és népét a végső pusztulásba készül dönteni. Hámán gyönyörködni akart Mardókeus kinjában s ez nem sikerült ennek az embernek ostoba makacssága miatt, hogy nem volt hajlandó tudomásul venni Hámán hatalmát. Különösen bosszantó volt ez ma, mikor akkora diadalt aratott, hogy a királynő őt vendégségbe hívással tüntette ki és pedig a király társaságában! Mardókeus azután, hogy Eszter magára vette a nép szabadításának terhét, nyugodt volt és Istentre bizott mindent. Ezt megint nem mondja az elbeszélő, Istent nem is említi; de honnan is származott volna reszketés helyett a nyugalom, ha nem egy magosabb világ csöpögtette volna azt beléje! Hámán és Mardókeus a zsarnok és szabad ember ellentéte; azé a hatalom, ezé a látás; Hámán elvakult, Mardókeus átlátja őt és ez az átlátás, ez a nyugodtan maradás teszi Hámánt dühöngővé: egy pont, amely kivonja magát Hámán hatása alól; egy szabad ember, aki nem akar vak lenni, mikor a zsarnok azt parancsolja. A pont igen jelentéktelen, hiszen a tömeg alázatosan meghajol; de, úgy látszik, mégsem olyan jelentéktelen az a pont, ha Hámánt ennyire dühíti. Csakugyan, az egy Mardókeus több is volt, mint a sok szolgálólag hajlongó ember, mert ennek az egynek igaza volt! Hámán érzett valamit abból, hogy Mardókeus helyesen lát és azért volt oly dühös. Mardókeus látta Hámán pöffeszkedése mögött az ürességet, mely Hámánban lakott: keresztülnézett rajta.

10 DE ERŐT VETT MAGÁN HÁMÁN; HAZA MENT ÉS ELKÜLDÖTT BARÁTAIÉRT ÉS
 11 FELESÉGÉRT, ZÉRESÉRT ÉS BESZÉLT NEKIK DICCSÓSÉGÉRŐL, MELYET GAZDAGSÁGA JELENTETT, SOK FIARÓDÉS MIND ARRÓL, AMIVEL NAGGYÁ TETTE ŐT A KIRÁLY; ARRÓL IS, HOGY A FEJEDELMÉKNEK ÉS A KIRÁLY SZOLGÁINAK FŐLÉBE HELYEZTE ŐT. BUKÁST mindig felfuvalkodás előz meg; helyesebben: a felfuvalkodott embert mindig utoléri az bukás. Hámán a felfelé törekvés lajtorjáján eljutott ahhoz a ponthoz, amelyen meg volt elégedve magával és sikereivel; amelyen magát szemlélte és imádtá, amelyen másokkal is szemléltetni s imádtatni akarta magát. Ezért feleségéből és barátaiból udvart gyűjt maga köré s elbeszéli nekik nagyságát. A Mardókeus okozta bosszúságból is ezzel a vigasztalódással épül fel s környezeténél részben Mardókeussal szemben is vigasztalást keres abban a csodálatban, amellyel őt felesége s barátaik körülveszik. A napnak az a szaka következett el, melyben munkájából kiki hazatér s így Hámán is otthon levő barátait magához hívathatja szolgálóival. Elküldött feleségéért, Zéresért is, amiből kitűnik, hogy akkora háza volt, hogy a házastársnak szol-

gát kellett küldenie a ház más részében tartózkodó asszonyért. Ezek a régi keleti házak épen úgy, mint a régi görög és római házak befelé épültek és nem kifelé, azaz a család tartózkodó helyei el voltak zárva attól, hogy kívülről azokba be lehessen látni. A lakó helyiségek egy vagy több udvar köré épültek, mely udvarok részben kertté voltak alakítva, vagy oltár volt elhelyezve bennök, vagy tüzelő hely, mint erről Kajafás házában értesülünk. A kívül egyszerű falaktól körülvevő házakban belül fény és pompa honolt, ha a gazda tehetős volt. Hámán tehát nagy házat tartott, melynek gazdagságát részben atyjától örökölte, ha ennek nevét, mint ismeretést jegyzi fel a történetíró. Azonban Hámán a vagyont maga jelentősen szaporította s épen ezzel dicsekedik most barátainak és feleségének, kinek szintén bámulnia kell őt. Piai bizonyára nem egy feleségtől származtak, ha Zéres is volt a vezető asszony közöttük. A rabszolgáktól született gyermekeket is módjában volt uri mód nevelni, ezért dicsekszik velök. A nagy háznép, mely ünnepi alkalmakkor követte az apát, díszére vált a családfőnek. Gazdagságának nagy része egészen új keletű, mert a király tette gazdaggá őt mostani fölemelése alkalmával. Nemcsak gazdagság adja tekintélyét, mint elbeszéli, hanem a megtiszteltetés is, melyet az jelentett, hogy székét a többi tanácsos és király szolgája /ma miniszter/ fölé emelték. Boldogan emlegeti mindezt udvarának, melynek ajkáról nem egy magasztaló, hízogó megjegyzés hangozhatott el, amely Hámánnak igen jól esett, úgyhogy tovább folytatja beszédét s elbeszéli nekik legujabb kitüntetését, mellyel kapcsolatban olyan közlés is hagyhatta el ajkát, mely arra mutatott rá, hogy Eszter királynénak is különös kegyeltje lehet ő, mert ritka kitüntetésben részesítette.

12 AZTÁN EZT MONDTA HÁMÁN: BIZONY, ESZTER KIRÁLYNÉ IS CSAK ENGEM VITT BE A KIRÁLYAL LAKOMÁRA, MELYET Ő RENDEZETT ÉS HOLNAPRA IS MEG VAGYOK HIVA A KIRÁLYAL HOZZÁ. Zéres asszony, mint a többnejűséghez szokott asszonyok, nem gerjedhetett túlértékeltégre emiatt a csiklandós célzás miatt, sőt még több megbecsüléssel nézhetett férjére, ki ennyire mutatós és vonzó férfiú. Lehet, hogy a lakoma alatt is vehetett ilyen hiszemen tekinteteket a királynéra s a király valamit észrevett ebből. Lehet, hogy Eszter is észrevette a tévedést, melyet meghívása a vendégben ébresztett, de nem józanította ki durván azonnal Hámánt. Hámán megbuktatásához szükséges volt, hogy Hámán gyanútlanul üljön asztalánál. Ez az asszony életét tette kockára, hogy nemzetségét megmentse s nem vehetjük rossz néven, ha az álnok, hazug ellenséget abban fogta meg, amit gyengeségének ismert fel, mint ahogy a király haragját csakugyan az fokozta fel Hámán iránt, hogy felesége kerevete mellett illetlen helyzetben vélte őt találni. Nem hiszem, hogy Eszter kacér lett volna, de hagyta Hámánt belemenni abba, amit elbizakodottsága hitetett el vele Eszter felől anélkül, hogy Eszter erre okot adott volna neki azon kívül, hogy meghívta lakomára, ugyan a király társaságában, tehát illedelmesen és erkölcsösen, úgyhogy Hámánt legföljebb parázna hajlama birhatta arra a következtetésre, hogy a királyné szerelmes belé, mint ahogy nők után járó férfiaknál az önbizalom sokszor idéz fel önáltatást. Mindezz "lehetséges", de nem okvetlenül vált így; ám a Hámán dicsekvése, valamint a mód, ahogy később a királyné kegyéért könyörgött, kihívja ezt a következtetést.

E kellemes álmok között Hámánt mindig bosszantotta s állandó töviseként hatott rá Mardókeus makacs ellenállása abban, hogy neki azt a tiszteletet megadja, amelyben a többi udvaronc oldaláról részeseült. Mennél magasabbra hágott önbizalma s mennél tovább időzött a maga csodálásánál, annál szuróbb fájdalmat okozott Mardókeus viselkedése. Dicsőségétől megrészegülten saját maga szomorú sorsán megindulva

panaszkodik hallgató baráti körének, melyet magával ragadott Hámán megdicsőülése: ÉS MÉGIS MINDEZ NEM ELÉGIT KI, AMIG CSAK OTT LÁTOM ÜLNI A ZSIDÓ MARDÓKEUST A KIRÁLY KAPUJÁBAN! MIRE ZÉRES, A FELESÉGE ÉS BARÁTAI EZT MONDTÁK NEKI: CSINÁLTASS EGY ÖTVEN SING MAGOS FÁT; REGGEL MONDD MEG A KIRÁLYNAK, HOGY AKASZTASSA MARDÓKEUST RÁ S UGY MENJ BE A LAKOMÁRA ÖRVENDEZVE! JÓNAK TÚNT FEL EZ A BESZÉD HÁMÁNNAK ÉS MEGCSINÁLTATTA A FÁT. Nemcsak Hámán elbizakodott s felfuvalkodott viselkedése mutatja, hogy ő is, családja is megérték Isten ítéletére, hanem az a gonoszság is, amellyel Hámán bosszuságát és sértődöttségét orvosolni akarják. Már maga az durva és aljas zsarnoki vonásra mutat, hogy Hámán a népe között láthatóan tekintélyes Mardókeustól szolgáló hódolatot vár el s hogy ennek megtagadása őt fölingerli. Családja és barátai ahelyett, hogy intenek őt s igazságos gondolkodásra bírják rá, pártolják elbizakodottságában s arra biztatják, hogy Mardókeuson azonnal álljon bosszút s a kényurként uralkodó királytól kérje Mardókeus életét; kérje megszégyenítő módon, Mardókeus felakasztásával arra az 50 sing, azaz 23 és fél méter magas fára, amelyet ő állíttat fel a saját udvarán s mely a házból messze kiemelkedvén, Mardókeus csufságát távolból hirdetni fogja. Más ember méltóságának, sőt életének ily semmibe vevése csak gonosz és az önzésnek, a mások iránt való kiméletlenségnek oly fokán levő embereknel lehetséges, amelyen a megértésnek és emberezeretnek minden csirája kihalt. Ilyen emberek megérdemlik, hogy az történjék velők, amit ők szántak másnak. És ha valaki ennek az ítéletnek végrehajtója lesz, az ezzel Istennek végez szolgálatot. Mert Isten akarata, hogy az ilyen igazságtalanoktól megtisztuljon a föld! A történet további fejlődése szempontjából igen fontos ezt a tanácsot szem előtt tartanunk, melyet Hámán azonnal magáévá tesz; környezete mintegy az ő szíve kívánságát olvassa le és abban megerősíti. Hámán sietve készített el a magos akasztófát, mely sokak figyelmét magára hívja, úgyhogy bizonyos várakozás támad, hogy ugyan ki kerül a roppant fára.

Mesterileg szövi tovább a történetet az író. Ujra a királyi palotában vagyunk és pedig a királyi lakosztályban. A király nem tud aludni. Gondolatait izgathatja Hámán terve, mely mint Szuszán városában, ugy az ország más részein is nyugtalanságot és mély megdöbbenést kellett, hogy előidézzon. Aztán felmerült lelkében Eszter szelid, kedves alakja, ugy is, ahogy a palota ajtajában állott szelid megadással; ugy is, ahogy a lakomán látta a királyt finom női gonddal. Izgatta a királyt Eszter hallgatagsága, hogy ~~mihánijaxiáikáixxmix~~ ~~íri~~ mindezidáig nem volt hajlandó megmondani, hogy mi bántja lelkét s miért kérte a királyt Hámánnal együtt magához. Felvetődött lelkében a kérdés, hogy mit keres Hámán Eszternél. A soknejű férjek talán kevésbé féltékenyek; de Eszter bizonyos tekintetben az egyetlen volt a királynak; igaz, hogy 33 napig nem hívatta; de mióta újra látta, szíve megtelt meleg szeretettel, egyuttal nyugtalansággal is iránta, mert leolvasta arcáról a lélek gyötörtséget, a belső nyugtalanságot. Mi lelte a királynét?!

I,1 AZON AZ ÉJJEL ENKERÜLTE AZ ÁLOM A KIRÁLYT, UGYHOGY MEGPARANCSOLTA, HOGY VIGYÉK BE AZ EMLÉKEZÉSEK KÖNYVÉT, A KOR TÖRTÉNETÉT. FELOLVASTAK BELŐLE A KIRÁLYNAK. TALÁLTAK BENNE EGY IRÁSRA, HOGY MARDÓKEUS HOGY JELENTETTE FEL BÍGTÁNT ÉS TÉRESZT, A KIRÁLY KÉT KAMARÁSÁT, A KÜLSŐBŐT ÉS BelsőBŐT, KIK KEZET AKARTAK VETNI A KIRÁLYRA. A KIRÁLY MEGKÉRDEZTE: MIVEL TISZTELTÉK MEG ÉS MAGASZTALTÁK FEL EZÉRT MARDÓKEUST? - SEMMI SEM TÖRTÉNT VELE! - FELELTÉK A KIRÁLY APRÓDJAI, AKIK SZOLGÁLATÁRA VOLTAK RENDELVE; Gondolatainkat láthatatlan angyalsugallatok vezetnek gyakran, melyek képeket varázsolnak elénk vagy az átélt múltból, vagy képzeletünk álomszöttezéséből, vagy lelkiismeretünk követelőzéséből, vagy a kísértő hazug ígéreteiből, vagy isteni biztatásokból. Ahaszvéros királyt nyugtalanították gondolatai. Van úgy, hogy a tépelődő

s álomkerülte embert a léha élet unalma komoly gondolatok felé kergeti s akkor az emberi sziv valami komoly tárgyat, komoly elfoglaltságot keres. Ahasvérós elrendelte, hogy hozzák elő a királyi krónikát, melyet a király jegyzői, krónikásai vezettek s olvassanak fel belőle. A király maga elé akarta idézni uralkodásának eseményeit, nem úgy, mint aki fél a múltba visszapillantani, hanem úgy, mint aki még egyszer számot akar vetni azzal, ami történt. A király ellenőrizte magát. Ilyen elhatározásra csak a tiszta angyalok birhatják az embert és csak olyanokat birnak reá, akik nem futnak el a történetet bíráló láthatatlan Szemek elől s kiknek lelkiismerete még nincs megvesztegetve, elaltatva, elnémitva. Ezzel a királlyal még tudott beszélni a tiszta szellemvilág, az Isten angyalai. Nem a véletlen műve, hogy épen arra az eseményre bukkantak rá, hogy Mardókeus két orgyilkost, kik a királyt meg akarták ölni, följelentett. A király megkérdezte, hogy kapott-e jutalmat az életmentő Mardókeus. Az apródok, kik közül több, ha nem mind ismerte a király kapujában sokszor tartózkodó zsidó férfit, tudták, hogy Mardókeus semmi jutalmat nem kapott s ezt meg is mondták a királynak. A király komoly gondolatok között elhatározta, hogy a mulasztást pótolni fogja. Milyen veszedelmük a nagy uraknak, hogy rengeteg hizelgő, semmirekellő, sőt gonosz életű emberrel vannak körülvéve, kik gondolataikat félrevezetik s hizelgő szóvak a királyt, a nagy urat megrontják! Mily fontos, hogy barátainkat helyesen válasszuk meg. Ahasvérós körül voltak jóindulatu, becsületes emberek, kik valamennyire ellensúlyozták a gonoszokat, kikkel szemben nem volt teljesen védve a király; sőt most egészen a gonosz Hámán kezében látszott lenni, ki a király aljas ösztöneit élesztgette s borivásban tartotta benne. A fiatal apródok közül nem egy rajongott a szép és kedves Eszter királynéért, ki mostanában szomorunak látszott. Ezek lehettek azok, kik sietve tudósították a királyt, hogy Mardókeus jutalmazatlan maradt s kik a királyt nemeslelkűségre indították.

Az álmatlanul eltöltött éjszaka korai reggelre virradt. Ugy látszik, valaki más sem aludt mélyen az éjszaka s részben kedves, részben bántó gondolatok foglalkoztatták, úgyhogy korán kelt és korán a királyi palota udvarába érkezett, hol a király holléte felől érdeklődött bizonyára. Hámán volt a korai látogató. - KI VAN AZ UDVARBAN? - KÉRDEZTE A KIRÁLY. HÁMÁN MENT VOLT A KIRÁLY HÁZÁNAK KÜLSŐ UDVARÁBA, HOGY MEGMONDJA A KIRÁLYNAK, HOGY MARDÓKEUST AKASZTASSA FEL ARRÁ FÁRA, AMELYET Ő ÁLLITTATOTT NEKI. A KIRÁLY APRÓDJAI ERRE EZT MONDTÁK: HÁMÁN ÁLL AZ UDVARBAN! - JÓJJÖN BE! - SZÓLT A KIRÁLY. MIKOR HÁMÁN BEMENT, A KIRÁLY IGY SZÓLT HOZZÁ: MIT KELL TENNÜNK OLYAN EMBERREL, AKIT A KIRÁLY MEG AKAR TISZTELNI? HÁMÁN SZIVÉBEN ELGONDOLTA: KI LEHET AZ AZ EMBER, AKIT A KIRÁLY MEG AKAR TISZTELNI, HA CSAK NEM ÉN?! Hámánnak a közelmúltban sikerült a király figyelmét annyira magára irányítani, hogy a király Hámánon kívül más megtisztelni való embert szinte nem is látott. Úgyes, hizelgő emberek sokszor oly kedvessé teszik magukat a körülhizelgett ember előtt, hogy az csak őket látja a világon és szinte elválhatatlanok lesznek. De az ilyen csalárd frigyek épen olyan könnyen bomlanak fel, mint amilyen felületes szálakkal fűződnek szivünkhöz. Hámán következtetése két nappal előbb tehát helyes lehetett, hogy rajta kívül más megtisztelni való emberre a király nem gondolhat. Tudjuk azonban, hogy azóta sok minden történt, mit azonban Hámán azért nem vett észre, mert öntetszelgő gondolatai elfoglalták, megvakították és az éles megfigyelésben akadályozták. Hámán szivében nem volt hely oly gondolatok számára, amilyenek a király szivében Eszter hatása alatt ujabban képződtek. Hámán parázna szeme a nemességet nem látta Eszterben, csak a testi bájta. A királyról sem tételezett fel nemesebb gondolatokat, mint amilyenek benne ébredtek. A király azonban már éjjel az álom helyett is ezekkel az új gondolatokkal foglalkozott, melyeket Eszter néma jelenléte keltett benne. Hámán gonosz jellemét még nem látta a király, de vol-

tak dolgok, melyek zavarták a királyt. Valamennyire Ahasvérós még mindig kegyelte a ravasz cselszövőt; csakhogy ez már a király szívének nem olyan kizárólagos lakója volt, mint az utolsó hetekben. Mióta Eszter megjelent a király házában ajtájában s mióta a király szívében Eszterrel együtt nemesebb indulatok ütöttek tanyát, Eszter kezdte betölteni a király szívet s onnan minden egyéb kezdett kiszorulni, anélkül, hogy ezekkel változással maga Ahasvérós tisztában lett volna. Azért mikor a király kérdésére: Ki van az udvarban? az apródok azt felelték: Hámán! s a király behívatta őt, oly kérdést intézett hozzá, melyről a király gondolhatta, hogy az következményeiben Hámánnak kellemetlen lesz. Ahelyett, hogy elbeszélte volna, hogy milyen gondolatok születtek meg lelkében az álmatlan éjszakán, Hámán nyilatkozatára volt kíváncsi oly tárgyban, melynek személyi vonatkozásáról Hámánnak sejtelve sem volt. Nehéz attól szabadulni, hogy a királynál már is gyöngye elfordulást tételünk fel Hámántól; különben alig bizta volna rá Mardókeus megtisztelését. A kegy elfordulásának első jele a tréfás, kissé köteledő beszéd s ebbe a fokozatba a király már belépett. A második fok abban áll, hogy az ünnepektől egy másik ünnepeletetését bizzuk: Ahasvérós erre a második fokra is készült fellépni. A király persze nem tudta, hogy Hámán azzal a szándékkal kereste őt olyan korán reggel, hogy tőle Mardókeus felakasztásához az engedélyt megszerezze. Lesújtó lesz Hámán csalódása; de ezt a király szándéktalanul készíti neki. Lehetetlen az egész jelenetben egy magosabb Kéz munkáját észre nem vennünk. Az ily drámai fordulatok nem a "véletlen" születtek, hanem egy igazságos büntető és jutalmazó Kéz készíti őket. A könyvben láthatatlanul mindenütt ott van ez a folyton cselekvő isteni Kéz. Ilyen gunyt is csak Isten tud az emberrel művelni, hogy a gyilkolásra jövő álnoknak a halálra szántat maga fölé kell emelnie! Mint villámcsapás fog Hámán lelkébe becsapni az uralkodó elhatározása, abba az elbizakodott, önhitt lélekbe, amely így okoskodik: "Ki lehet az az ember, akit a király meg akar tisztelni, ha csak nem én?!" Másnak a dicsősége még csak gondolatképen sem tud beférkőzni Hámán szívébe. Az önzés és önbámulás tetőfoka ez!

Mivel Hámán csak magára gondol, a megtisztelés módját úgy határozza meg, ahogy az ő elképzelésében már előbb lerajzolódott a gondolat. IGY SZOLT HÁT HÁMÁN A KIRÁLYHOZ: ANNAK AZ EMBERNEK, AKIT A KIRÁLY MEG AKAR TISZTELNI, HOZZANAK KIRÁLYI ÖLTÖZÉKET, MELYBEN A KIRÁLY SZOKOTT JÁRNI; HOZZANAK EGY LOVAT, MELYEN A KIRÁLY SZOKOTT ÜLNI S MELYNEK FEJÉRE KIRÁLYI KORONÁT TETTEK. ADJÁK ODA AZ ÖLTÖZÉKET ÉS A LOVAT ANNAK A PÉRFINAK A KEZÉBE A KIRÁLY FEJEDELMEI S ÖLTÖZTESSÉK FEL AZT AZ EMBERT, AKIT A KIRÁLY MEG AKAR TISZTELNI; AZTÁN LOVAGOLTASSÁK MEG A VÁROS TERÉN ÉS KIÁLTSÁK ELŐTTE: IGY TESZNEK AZZAL AZ EMBERREL, AKIT A KIRÁLY MEG AKAR TISZTELNI! - SIESS! - SZOLT A KIRÁLY HÁMÁNNAK - VEDD AZ ÖLTÖZÉKET ÉS A LOVAT, AMINT MONDOTTAD ÉS TÉGY IGY A ZSIDÓ MARDÓKEUSSAL, AKI A KIRÁLY KAPUJÁBAN ÜL! EL NE EJTS AZ EGÉSZBŐL, AMIT MONDOTTÁL, EGY SZÓT SE! FOGTA HÁT HÁMÁN AZ ÖLTÖZÉKET ÉS A LOVAT, FELÖLTÖZTETTE MARDÓKEUST ÉS MEGLOVAGOLTATTA A VÁROS TERÉN, EZT KIÁLTOZVA ELŐTTE: IGY TESZNEK AZZAL AZ EMBERREL, AKIT A KIRÁLY MEG AKAR TISZTELNI! Hámán úgy látja, most érkezett el dicsőségének és felmagasztosulásának tetőfokára. A király eddig is elhalmozta kegyeivel; szabad kezet adott neki a zsidók leölésében és bosszuvágyának kielégítésében; kincset adott neki; a királyné legmagosabb kegyét élvezte, olyant, amilyent rajta kívül senki a birodalomban: hiányzott azonban a nyilvános megtisztelés, a diadalmenet. S most ezt is megadni készül neki a király; sőt rája

bizza, hogy ezt a diadalmenetet ő maga határozza meg. Micsoda dicsőség! Mit fognak szólni felesége, barátai, az egész udvar, ha a fedelmek fognak előtte nyilvánosan meghajolni?! Ha a bámuló nép előtt a király ruhájában fog a király ismert lován lovagolni s a ló fejét korona fogja ékesíteni, mintha csak maga a király ülne az állaton. Elgondolta ő ezt már így, azért tudta mindjárt ilyen szépen leírni. Olyan volt minden a lelkében, mint egy álom s ez most mind beteljesül, pontosan úgy, ahogy elgondolta! Beteljesül, csak hogy nem ő vele! - "Siess!" - szólt a király - "vedd az öltözéket és a lovat, amint mondottad és tégy úgy a zsidó Mardókeussal!" Ennél lesújtóbb csapás nem érhetne volna! Azért jött ily korán a palotába, hogy Mardókeus csufos, gyalázatos halálát kieszközölje s most neki kell Mardókeus felmagasztalását végeznie s azt ő maga indítványozta a királynak! Gonoszabb bosszút senki sem gondolhatott volna ki ellene s most ő maga indítványozta maga ellen ezt a bosszút! Vak sors ilyesmit nem termel ki: isteni gondviselésnek kellett ezt így intéznie! A zsidók Istene diadalmat ült Hámán pogány istenein, kiknek segítségével a sorsolást végezte. Tehát a zsidók Istene a hatalmas Isten s ő vajjon mit tehet most már Ellene?! De a király szavának ellenállni nem lehet! Egy arcmozdulat nem lázadhat a hatalmas uralkodó ellen! Gépiesen megy és cselekszik. Mardókeus is meg lehet lepetve! S mégis ez a zsidó oly egykedvűen veszi a legmagosabb megtisztelést a király részéről, mintha valami köznapi esemény történnék vele! Mire ez a dicsőség ennek az érzéketlen zsidónak?! Oh ha őt érte volna a kitüntetés! Mardókeus akasztásáról most már szó sem lehet. Pedig áll az akasztófa! S elég vigyázatlan volt, hogy másoknak is beszélt róla. Már az udvar is tudott róla. Szégyenfa az az akasztófa, most már az ő szégyenét hirdeti, hogy tehetetlen volt a megvetett zsidóval szemben! Mardókeus most már még kihívóbb lesz, mint eddig!

12

AZTÁN MARDÓKEUS LEÜLT A KIRÁLY KAPUJÁBA, HÁMÁN PEDIG SIETETT HAZA GYÁSZOLVA ÉS BEFÖDÖTT FEJJEL. Ez a rövid mondat mindkét emberre nézve módfelett jellemző. A nem várt s egészen meglepetésként jövő megtiszteltetés után, melyet, mint a király parancsát végig kellett csinálni, Mardókeus úgy tett, mintha semmi sem történt volna: visszaült a királyi vár kapujába s folytatta dolgát ott, ahol abban hagyta. Ez az egykedvűség, mely a világi kitüntetést nem sokba veszi, mutatja, hogy Mardókeust más célok foglalták le, mint evilág gazdagsága és dicsősége. Mint az egész történet mutatja, népe sorsát hordozta szívében ez a férfi s azért legnagyobb kincsét is áldozni volt kész. Milyen alacsony emellett Hámán életcélja: hiúságának, kincsvágyának kielégítése, bosszuállás azon, aki az ő kárára sohasem tört, csak azt nem adta meg neki, amihez nem is volt joga: az Istennek kijáró hódolatot. Amit Hámán eddig vesztett, az az igazi érték az szempontjából haszontalanság volt: az elsőséget és a király kegyében a kizárólagosságot. De megmaradt otthona, családja, vagyona, baráti köre, a király kegye, melyet legföljebb másokkal kellett most megosztania, magas állása, melyre Mardókeus nem tört. Mégis mintha mindent elveszített volna, úgy megy haza gyászban és fejét, helyesebben arcát köpenyébe, azaz felső ruhájába betakarva. Valamit azonban Hámán jól látott meg: az a szellemi irányzat, melyet ő képviselt, megbukott. A király más áramlatnak adta magát oda. S ezt a változást Eszter megjelenése idézte elő a király házában udvarában. Nem Eszter hatalma volt ez, hanem az imádság hatalma, mely Esztert körülölelte, mely körülötte egészen más légkört támasztott, mint amilyent Hámán lehelt ki magából: mely beleült Eszter lelkébe, azt csendes bizonyossággal töltötte el, hogy Isten segíteni fog; szelidségként ráült Eszter arcára, mozdulataira, egész viselkedésére s valami olyan kedves, meghitt, békés hatást tett az uralkodóra, hogy annak szíve fájt azért, hogy ezt az asszonyt oly soká elhanyagolhatta. Ez az Eszterből kiáradó hatás tette komollyá a királyt, bírta rá, hogy az

udvari krónikát hallgassa s hogy a Mardókeus nem viszonzott hűségét most jóval fizesse meg. Hámán nagyratörő tervei omlottak össze, a király kicsuszott a hatása alól. Háztáj, feleség, barátok, nép csak arra kellettek Hámánnak, hogy az ő dicsőségének tükrei legyenek. Minden ő érte volt s ő is csak magáért. Mardókeus jelleme, ki népéért élt; Eszter jelleme, ki feláldozta magát a népért, érthetetlen volt neki, bosszantotta s ezt a szellemet Mardókeussal együtt ki akarta irtani. Eszter igazi jellemét neki nem állott még módjában megismerni. Majd azt is megismeri és akkor lesz bukása befejezett! Annyit azonban érez már is, hogy a király megszűnt hajlítható báb lenni kezében. "Akasztasd fel Mardókeust a fára s úgy menj el Eszter lakomájára örvendezve!" hangzott tegnap még a tanács. Mardókeus megtisztelve s ő megalázva: csak megtörve, búsan mehet már a lakomára. Két ember: két véglet; az egyik nem lett boldogabb, hogy elnyerte a legnagyobb földi megtiszteltetést, a másik boldogtalan, hogy nem ő nyerte el azt. Mikor hazaérkezett, HÁMÁN ELMOND-
13 TA FELESÉGÉNEK ÉS ÖSSZES BARÁTAINAK MINDAZT, AMI TÖRTÉNT VELE. EKKOR IGY SZÓLTAK HOZZÁ BÖLCSEI ÉS FELESÉGE, ZÉRES: HA A ZSIDÓK MAGVÁBÓL VALÓ MARDÓKEUS, KI ELŐTT LEBUKNI KEZDTÉL, AKKOR NEM FOGSZ BIRNI VELE, HANEM EGÉSZEN ELBUKOL ELŐTTE! Amit Hámán homályosan érzett, azt otthon felesége és azok a "bölcsek", azaz tudósok, kik most a felfelé ivelő pályájú Hámán házi körében kötöttek ki s udvarához tartoztak, mert a hatalmas kegyenc segítségére számítottak; azok a bölcsek, kiknek ítélete valamikor Vásti királynét eltávolította az udvarból, egyszerre világosan látták, amit Hámán csak érzett, megsejtett: eljött a bukás ideje; az uralkodó kegy más felé fordult. Nekik sem volt érzékük aziránt a szellemi levegő iránt, amelyet Eszter árasztott lényéből; ők is csak a külső hatásokhoz igazodó, önző szív világában éltek; ők is csak abból következettek, hogy a királyi kegy változó s ha elfordulni kezd, egészen el fog fordulni: de jót Hámán részére már nem vártak. Mardókeus jellemét ők sem ismerték. Kicsinyes bosszuvágyat tételeztek fel róla, mely most a zsidók megsemmisítésére törő Hámánt el fogja pusztítani; azt nem értették, hogy Mardókeus népéért él és cselekszik. Ha Mardókeust értették volna, akkor más tanácsot adtak volna neki: hogy ismerje be tévedését, vétkét s Mardókeussal együtt igyekezzenek azt jóvá tenni. A megtérő számára van bocsánat! De Hámán, Zéres és a főgány bölcsek világában nincs szó sem bűnbánatról, sem bűnbocsánatról. Ami belőlük hiányzott, azt másról sem tételezték fel. Azért megmaradtak a rideg és vigasz nélküli jóslatnál: "nem fogsz birni Mardókeussal, egészen elbukol előtte!" Hámán tanácsosai azt nézték
14 immár, hogy hogyan mentesíthetik magukat Hámán sorsától. Felesége egyetlen vigasztaló szót nem hoz neki. Hámán egyedül maradt. Ebbe az egyedüllétbe szóltak bele kellemetlen, éles, lelket sértő hangon a király eunuchjai, siettetve őt, hogy menjen a királyné lakomájára. Tegnap még örvendetes zene volt neki ez a hang: ma semmi örömet nem okozott neki. Ideje sem volt meggondolni, amit bölcsei és felesége mondtak neki. MÉG BESZÉLTEK VELE, AMIKOR MEGÉRKEZTEK A KIRÁLY KAMARÁSAI ÉS SIETTETÉK HÁMÁNT, HOGY MENJEN A LAKOMÁRA, MELYET ESZTER RENDEZ. Ugy ment Hámán a lakomára, mint akit vérpadra visznek. Istennek angyalai örültek, hogy a hűségesekre Isten rá tekintett és a segítség közel. Eszter érezte az imádság hatalmát és reménységgel nézett a következők elé. Mardókeus az őt érő megtiszteltetésből megérezte az idő szelének fordulását s azt, hogy a segítség közeledik. A király egy lidércnyomástól szabadabban, boldogan nézett az Eszterrel való együttlét öröme felé. Mintha tavaszi levegő fujt volna. S Hámán hideg telet érzett. Éles, hideg kényszerként hatott rá, hogy a kamarások viszik a lakomára. Mi vár még ma rá?!

A lakoma, az ételek élvezése megint olyan volt a királynak, mint megelőző nap. A szahadabb beszélgetésre vágyott, mely a lakomát a bor mellett követte. Eszterért nagyon érdekelte az az ok, amelyért a királyné őt és Hámánt asztalához hívta. Mikor már a bor mellett voltak, végig heverve a kereveten, melyen fekvé ettek is,

VII, 1 a király harmadszor is előhozta a dolgot. MIKOR A KIRÁLY ÉS HÁMÁN
 2 BEMENTEK, HOGY ESZTER KIRÁLYNÉNÁL LAKOMÁZZANAK, A KIRÁLY AZNAP IS
 MÁSODIZBEN MEGKÉRDEZTE ESZTERT A BORIVÁSKOR: MI A KÉRÉSED, ESZTER
 KIRÁLYNÉ? MEGADATIK NEKED! ÉS MI A KIVÁNSÁGOD? A KIRÁLYSÁG FELÉIG
 3 TELJESITVE LESZ! ESZTER KIRÁLYNÉ MEGADTA A FELELETET: HA KEGYELMET
 TALÁLTAM SZEMEDBEN OH KIRÁLY - SZÓLOTT - ÉS HA JÓ A KIRÁLYNAK,
 KÉRÉSEMRE ADASSÉK NEKEM A LELKEM S KIVÁNSÁGOMRA A NÉPEM! MERT EL-
 4 ADTAK ENGEM S NÉPEMET, HOGY KIIRTSANAK, MEGGYILKOLJANAK S ELVESZIT-
 SENEK! HA CSAK RABSZOLGÁKUL S RABSZOLGÁLÓKUL ADTAK VOLNA MINKET EL,
 HALLGATNÉK, MERT A MI BAJUNK NEM ÉRNE FEL A KIRÁLY ZAKLÁTÁSÁVAL.
 Eszter végre elhatározza magát arra, hogy szól a királynak. Eszternek már a fülébe ment, hogy mi történt reggel Mardókeussal és hogy Hámánnak kellett gyűlölt ellenfelét a király parancsára felmagasztalnia. Az apródoktól megtudták Eszter kamarásai, hogy a király éjjel nem aludt s reggel felé a királyi krónikások feljegyzéseit hallgatta s hogy ennek következtében rendelte el Mardókeus megjutalmazását. Eszter mindebből látta, hogy az út elkészült a király lelkéhez és az uralkodó Hámán hatását kezdi ledobni magáról. Azért bátran a kivitelhez fogott. Eszter tudta az illemet, hogy az év alatt nem illik fontos kijelentésekkel vagy kérésekkel előhozakodni; azért megvárta a borivást és azt, hogy a király maga adjon alkalmat a beszédre. Minden úgy történt, mint megelőző nap: a király evett, aztán az iváshoz fogott, jól érezte magát a borivás közben újra fölvetette a kérdést: Mi a kérésed, mi a kivánságod? Mert hogy valami nyomja a kedvelt asszony lelkét, afelől nem volt kétsége a királynak. Mindjárt az ígéretet is hozzáfűzte a kérdésekhez a király: a kéréshez azt, hogy megadatik; a kivánsághoz azt, hogy teljesül. S újra használta a nagyot mondó kijelentést: Mégha fole királyságomat kérnéd is! Ez az uralkodó birodalmának nem kormányfője, hanem tulajdonosa volt, alattvalóival azt tehette, amit akart; ezért látta a babiloni király is magát az aranyfőnek; a következő perzsa uralmat pedig ezüst kebelnek. Már korlátok emelkedtek az uralkodó hatalmas köré: a médek és perzsák törvénye, de azért még mindig ezüst volt az uralkodás jellege, míg görög utódait már a réz jellemezte, a római hatalmat pedig a vas. Ma az angol király már bajosan ígérhetné oda félbirodalmát bárkinek is, de régen ez természetesen hangzott; a népmesék, melyekbe ez a beszédmód becsuszott, ennek az uralkodásmódnak az emléket őrizték meg; a népmesék tehát az utánzatoktól eltekintve, igen régiek; hássen már a középkorban is anachronismusként hatott volna hasonló szólam. Eszter is tudja jól az udvari illemet, azért kérését feltételesen ~~nyí~~ terjeszti elő: "ha kegyelmet találtam a király szemében", "ha jó a kérés tárgya a királynak," tehát személyi és tárgyi feltételt szab: a király jóindulatát és a király érdekét. Habár Eszter szavai udvariassági formák, mégis Eszter szivéből jönnek és őszinték. Ha Eszter csak hizelkedett volna, nem lett volna akkora hatása a királyon; de Eszter szerette a királyt és valóban örült annak, hogy a király örült ennek a szeretetnek és viszontszerette a királynét. Eszter nemeslelkű, jóindulatu asszony volt s meg volt győződve, hogy királyának jó az, amit kér tőle s kárára van az, amire Hámán ösztönözte, mert az élő Isten rendjével, világkormányzó akaratával az ő kivánsága egyezett, Hámáné ellenkezett. Eszter szavai tehát nem voltak pusztá udvariasságok, mint például a mai köszöntésformák, hanem megfeleltek a valóságnak. Azért nyílt szívvél és főlemelt homlokkal, hogy szemén és lelkébe lehessen látni, kérte a királytól a saját lelkét

és kívánság népe életét, népét vissza a neki szánt halálból. Lélek és élet ebben a szóhasználatban egyet jelentenek, mert a léleknek a testből való távozása nemcsak a hústest szétesését jelenti, hanem a lélek számára azoknak a feltételeknek elvesztését is, amelyek megléte neki az életet, az életműködések kifejtését lehetségessé teszi. A lélek, ha nincs hol élnie, nincs minek élnie, még ha megvan is, halott. A lelkét kéri hát vissza Hámánnak kezéből Eszter, hova a király azt, igaz tudtán kívül, eladta, mert nem tudta, hogy Eszter is zsidó. Kívánsága pedig az a királynénak, hogy ne kelljen népe nélkül élnie, melyhez szíve, vágya kötik őt. Eszter nagyszerű szónok is: tudja a tényeket úgy csoportosítani, hogy erővel üssenek oda a király szívéhez és lelkiismeretéhez. A régi világban keserves sors volt a rabszolgasors, akár a maiban: helyhez, urhoz kötve lenni, ki talán gonosz és emberkinzó; bár szerető, jó ur alatt a rabszolgaélet esetleg még jobb volt, mint a szabad sors, melyben a lélek támaszt nem talál. Pál tudja, hogy Jézus rabszolgájának lenni a legkívánatosabb sors ebben a teremtett világban. Ezért utalva a király jóindulatára, Eszter állítja, hogy ha Hámán csak rabszolga-sorsra kárhoztatta volna őt és népét, nem szólna érte a királynak, mert az - t.i. a zsidóság rabszolgasorsa Ahasvérós alatt - kisebb baj volna, mintsem megérné, hogy a királyt zaklassa miatta. Merésznek látszik Eszter szava s a mai idők felfogása szerint elítélendő; de a királyság akkori felfogása szerint, melyben Eszter is benne él, természetesen tűnik fel. Akkor a király több volt, mint a nép; ma fordítva kellene lennie; de valósággal ma is az állam előbbrevaló, aztán jön a nép. A biblia-magyarázóknak nagyobb része azt a hibát követi el, hogy a bibliai történetek hitelességét vagy erkölcsösségét a mai idők elméletben eltérő, de a használatban nem mindig jobb erkölcsi s jogi normái szerint itéli meg. Eszter saját korának gyermeke s Isten végtelen irgalmasságában mindenkor lehajolt teremtményeinek érzelméhez és a maguk belátása szerint bánt velük. Eszter az akkori királyi udvar felfogása szerint gondolkodik, de Isten világosan felismert akaratát minden fölé helyezi. Isten akaratát nem mindenkor látta egyformán s épen ebben alkalmazkodik hozzá a könnyörülő Isten! Eszter nem jogot kér a királytól magának és népének, mert akkor nem volt joga királyával szemben a népnek, hanem kegyelmet kér. Az akkori király szinte istenként állt népe fölött: ezért volt arany fő, ezüst kebel. Eszter tehát sehol sem lépi át sem az akkori illemnek, sem az akkori jognak a határát és épen ez a finom alkalmazkodás teszi őt a király szemében annyira kedvessé s kívánatosá. De amit kér s amit kíván, mégis sok! A médek és perzsák törvénye ellenére azt kéri, hogy a király egyszer kimondott szavát változtassa meg, vagy keressen módot a Hámántól már kicsikart rendeletnek ellensúlyozására. Eszter tiszteletben tartja a formát, de fellázad a király rendeletének igazságtalansága ellen. Kemény szavakkal bélyegzi meg a királyi rendeletet, mikor így szól: "eladtak engem s népem, hogy kiirtsanak, meggyilkoljanak és elveszítsenek." Ezek a szavak a királyi rendelet szavai; de mikor így Eszterre alkalmazva jelennek meg a király előtt, egyszerre elítélve érzi magát a király s mivel ő nem gondolta meg, hogy Hámán indítványa mit jelent a végrehajtásban, azért most fellázad ő maga is a maga könnyelműsége ellen, amellyel visszaéltek. A szavak ismerősöknek hangzanak a király fülében, mégis emlékezete még nem teljes és nem tudja pontosan, miről van szó, hiszen Hámán gondoskodott róla, hogy a király állandó kábulatban legyen a folytonos borivás következtében, mely ezeket a régi uralkodókat az uralkodásra képtelenné tette s a kegyencek játékszerévé súlyosította sokszor. Ahasvérós még idejében ébred arra a rideg tényre, hogy

mire használták fel jóhiszeműségét; Eszter kemény szavai felrázzák őt. Ime a kedves, szelid királyné büntető Erinnyis/ a sorsnak és bosszuállásnak istennője/ tud lenni akkor, amikor három nap állandó imádkozása után magát Isten elküldöttjének látja. Ebben a szóban emelkedik Eszter legmagosabbra; Ahasvérós már nemcsak kedvesnek találja őt, hanem maga fölött állónak s tisztelete fokozódása még jobban elkészeríti az ellen, aki miatt Eszter e sorsra lón járhozottva. Ha Hámán ezt előre látta volna! De Hámánnak erre nem volt erkölcsi érzéke s még most sincs, hogy megértse a helyzetet, melyet Isten készített elő azzal, hogy Esztert a király elé állította s azzal, hogy Mardókeus nemes tettének felelevenítésével a király nemesebb ösztöneit felébresztette. Ha nincs gondviselés, akkor Eszter könyve érthetetlen. Eszter, Mardókeus, Ahasvérós, Hámán csak sakkfigurák a történelem isteni Sakkjátékosának kezében s a figurák értéke nem földi állásuk magas vagy alacsony voltától függ. Ennek a történetnek és ennek a könyvnek az a célja, hogy az immár próféta nélkül a törvény alantosabb világában élő zsidó népbe ismét beoltsa azt a tudatot, hogy fölötte egy élő, hatalmas Iste Őrködik s hogy ehhez az Istenhez az erkölcsi nemesség emel fel, mely ennek a történetnek személyeiben elébünk áll, az az erkölcsi nemesség, mely Istennek a legnemesebbet adja, amit ember Istennek adni tud: a bizalmat, mely a veszélyben Istenhez fordul! Eszter vádjával szemben a király érzi, hogy a vádlott nem ő, hanem tanácsosa, aki ennek a rendeletnek kiadására rávette őt. Ezért felháborodása jogos.

Nem nehéz elképzelnünk, hogy Hámán Eszter beszéde alatt hogy érezte magát. Hogy dicsekedett megelőző napon Eszter kitüntető meghívásával! S most látta, hogy kelepcebe csalta őt a szép királyné. Lehet, hogy beteg kedélyek Eszternek ezt a cselvetését elítélik. Am Isten maga is azt teszi, amit Eszter tett: sokáig csak jóságát mutatja a gonosztevők iránt s ezzel abba az elbizakodásba engedi jutni őket, hogy nincs büntető s a gonoszat számonkérő Isten. Egyszer csak rájuk csap az igazságszolgáltatás s az istentagadó látja, hogy van Isten! Hámán megérdemelte, hogy így bánjanak vele: ő is kihasználta a király gyöngeségét arra, hogy olyan rendelet adjon ki nevében, mely a király szándékaival nem fért össze. Nem volt hű szolgája az uralkodónak, nem volt őszinte a királyhoz! Ezért vele is úgy kellett bánni. Eszternek arra is kellett gondolnia, hogy Hámán ravaszságával kibujik a számadás alól: azért meglepetésszerűleg kellett rábizonyítani gonoszságát s nem adni neki időt arra, hogy ravaszsággal kimentse magát. Eszternek a törvéte téhát okos és jogos volt. Népe megmentésének feltétele volt, hogy Hámánt egészen félretegye, miután az az ítéletre teljesen megérett. S Hámánnak csakugyan nincs egyetlen szava védelmére, úgyhogy a királyt Eszter teljesen meggyőzte. Nem kifogásolnunk kell Esztert, hanem dicsérünk ~~akkor~~ lélekjelenlétét, mellyel népének ezt a legveszedelmesebb ellenségét az utból félretette. A borivás által akaratában meggyőzített királyt csak így lehetett meggyőzni s a zsidóság megmentésére rávenni. S a királyt épen ez menti fel, hogy Hámánt azonnal elítéli. Mikor tehát Eszter felpanaszolja, hogy eladták őt és népét, hogy kiirtsák, meggyilkolják és elveszítsék őket, **AKKOR AHASVÉROS KIRÁLY IGY SZOLOTT ESZTERHEZ: KI AZ ÉS HOL VAN AZ? AKI SZIVÉT ILYEN CSELEKVÉSEK TERVÉVEL TÖLTÖTTE BE?!** A király, aki tudja biztosan magáról, hogy azt, amit Eszter felpanaszol, ő sohasem akarta és sohasem tette, felháborodottan kérdezi, kitől ered hát a gonosz terv. A király nem képmutatóskodik; a nagy távolság, mely őt népétől elválasztotta, lehetetlenné tette, hogy az uralma alatt levő embereket megismerje s így tanácsosainak véleményére és tájékoztatására volt utalva. Ha valamelyik tanácsosa félrevezeti őt és hamis értesítést ad, azért ez a tanácsosa a felelős. Nem jó az embernek a földön istenné lennie s embertársaitól úgy elszakadnia, hogy többet ne

ismerje őket, mégis uralkodják rajtuk. Népek birodalma fölött csak a mindent tudó és mindent látó Isten uralkodhatik; rövidlátó embernek nem adatott meg, hogy emberek óceánjának igazságos és bölcs kormányzója lehessen. Ezért elbizakodottság volt, hogy emberek világuralkodókká küzdötték föl magokat. Erről azonban Eszternek nem kellett előadást tartania, nem is bizatott rá, nem is teszi. A könyv a tényeket állítja elének anélkül, hogy bírálná őket. Az uralkodás elbizakodottsága hozzáért a nagyravágyó emberhez, kinek ama régi kigyó azt suttogta fülébe: Olyanok lesztek, mint az Isten! De még a világbirodalmak délelőttjén vagyunk. Ez a világuralkodó még elősmeri, hogy tévedés történt és igyekszik azt helyrehozni. A megtevesztett király tudja, hogy aki a rossz tanácsot adta, nem szándéktalanul tette azt, hanem lelkét valami gonosz szándék, kidolgozott gonosz terv töltötte be, melyet ő, a király nem látott át.

6 SZÓLOTT ESZTER: A MI SZORONGATÓNK ÉS ELLENSÉGÜNK EZ A GONOSZ HÁMÁN! Eszter eddig is bátran állott a helyén; de most bíróként egyenesedik ki és a harag és megvetés hangján szól, nemcsak rámutat Hámánra, népének ellenségére, hanem a megérdemelt jelzővel is ellátja őt: "gonosz" Hámán. Hámán, mintha megkötözték volna, a félelem bilincsében mozdulatlan. HÁMÁNON PEDIG RETTENTŐ FÉLELEM VETT ERŐT A KIRÁLY ÉS A KIRÁLYNÉ JELENLÉTE MIATT! Ha nem a király és királyné jelenlétében éri a vád, felegyenesedett volna és hallatlan ügyességével és a halálfélelem kétségbeesésében kihazudta volna magát; de barátai, felesége távol voltak; a királyné nem kedves, lágy asszony volt most, hanem a bosszuálló sors megtestesítője, kin könyörületre hajlamot nem látott a leleplezett gonosztevő; a király pedig rettentő haragtól eltorzítva emelkedett fel; egész lénye fellázadt amiatt, hogy ily gonoszul félrevezették a legkedvesebbre mondattak ki vele halálos ítéletet, akije a földön volt. Előtte állott Eszter, mint az igazság szózata, mint csakugyan fenséges királyné s ott ült görnyedten, magába roskadtan kerevetén Hámán egyetlen védekező szó nélkül. A reggeli csalódás, Mardókeus erkölcsi fölénye, barátainak és Zéresnek jóslata már elvégezték munkájukat rajta: egy szava sem volt védelmére. Így fognak egyszer az utolsó ítélet fehér ítélő széke előtt elnémulni a meggyőzött, leleplezett gonosztevők, kiknek számára nincs reménység. Ennek az eljövendő isteni diadalnak földi mása áll előttünk ebben a fenséges képben, melyben a halálra ítélt gyöngé asszony diadalmaskodik az igazság ereje által a hatalmas, ravasz és mindenre kész ármánykodón. Ez a jelenet imameghallgatás volt; ezért ~~küzdött~~ a jelenetért kellett Eszternek királynévá lennie, mint azt Mardókeus jövendölte.

7 A KIRÁLY LÁNGOLÓ HARAGGAL FÖLKELT AZ IVÁSTÓL ÉS A PALOTA
KERTJÉBE MENT; HÁMÁN PEDIG FELÁLLT, HOGY ESZTER KIRÁLYNÉTŐL KÖ-
8 NYÖRÖGJE KI A LEKÉT, MERT LÁTTA, HOGY A KIRÁLY RÉSZÉRŐL ELVÉGEZETT
DOLOG, HOGY A VESZEDELEM RÁCSAP. MIKOR A KIRÁLY A KERTBŐL VISSZA-
TÉRT AZ IVÓHÁZBA ÉS HÁMÁNT ARRÁ A KEREVETRE BORULVA TALÁLTA, AMELYEN
9 ESZTER VOLT, IGY SZÓLOTT A KIRÁLY: HÁT MÉG ERŐSZAKOT IS ELKÖVET A
KIRÁLYNÉN NÁLAM AZ ÉN HÁZAMBAN?! AHOGY E SZÓ ELHAGYTA A KIRÁLY SZÁ-
JÁT, HÁMÁN ARCÁT LEFŐDTÉK. EKKOR A KIRÁLY JELENLÉTÉBEN MEGSZÓLALT
10 CHARBONA, AZ EGYIK KAMARÁS: MÁR ÁLL IS A FA HÁMÁN HÁZÁBAN ÖTVEN
SING MAGOSAN, MELYET HÁMÁN MARDÓKEUSNAK KÉSZÍTTETETT, KI PEDIG A
KIRÁLYNAK JAVÁRA SZÓLT! SZÓLT A KIRÁLY: AKASSZÁTOK FEL RÁ! FÖL IS
AKASZTOTTÁK HÁMÁNT ARRÁ A FÁRA, MELYET MARDÓKEUSNAK ÁLLÍTTATOTT
S A KIRÁLY HARAGJA ALÁBB HAGYOTT. A király lángoló haragja nem le-
hetett átmenet-nélküli; bizonyos jelenségek már előkészíthették a
királyt arra, hogy Hámánt elvesse; de ezek közül a legerősebb Esz-
ter iránt érzett szerelme s az Eszteren látható fájdalom szemlélése
volt. Hámán és Eszter különbsége érlelte meg a királyban azt az el-
határozást, hogy Hámán helyett Eszter szövetségét keresse. Mikor
aztán Hámán gonoszágát Eszter leleplezte, a király haragja egy-

szerre lánggra lobbant. A király bölcs mérsékletére mutat, hogy nagy indulatában nem cselekszik rögtön, hanem kimegy a női palota udvarára, mely kertnek volt beültetve s ott jár-ke, míg magát s gondolatait összeszedi. Lelkében nagy harc ment végbe; mert ha Hámához való szeretete már erősen meg volt is ingatva az Eszter iránt fellobbant erős szerelem hatása alatt: tudatos szakitás Hámánnal még ezidáig nem történt. Bizonyos ütközetek az emberi lélekben tudaton kívül kezdődnek és csak a végső szó kimondására lép be az ütközetbe a tudat, vagy ahogy a régi lélekismeret mondja, a sziv. Künn a kertben a király előtt elvonultak azok a napok, amelyeken úgy találta, hogy Hámán a legmegbízhatóbb híve s barátja s most annak alapján, amit Esztertől hallott azt kellett látnia, hogy Hámán kezdettől fogva megcsalta őt. Az a nép, amelyhez Eszter és Mardókeus tartoztak; nem lehetett az a királya törvényeit lábbal taposó nép, amelyről Hámán beszélt neki, mikor ennek a népnek kiirtására a király hozzájárulását kérte. Hámán hazudott s leghűbb alattvalóitól, legkedvesebb élettársától akarta őt megfosztani. Haragja tehát még mindig égett, bár nyugodtabban tért vissza. Visszatérésekor azonban olyasmit látott, ami még nagyobb haragra ingerelte: Hámánt az Eszter kerevetére borulva találta. Tudjuk, hogy Hámán nem erőszakot akart elkövetni a királynén, hanem életéért könyörgött. Lehet azonban, hogy még mindig megmaradt lelkében valami abból a képzelgéséből, hogy Eszter kedveli őt s talán ezen a feltételezett hajlandóságon keresztül akart valamit Esztertől kieroeltetni; lehet, hogy a királynak volt oka Hámánról, de nem Eszterről valami oly bizalmasságot feltételezni, amely őt mélyen sértette. Ez magyarázza felkiáltását: Hát még erőszakot is elkövet a királynén nálam az én házamban! Akár joga volt ez a gyanu, akár nem, a jelenlevő kamarások azonnal megértették a helyzetet és Hámán arcát ruhával eltakarták, mi annak jele volt, hogy Hámán már nem méltó arra, hogy a király házában legyen, még arra sem, hogy az élet részese legyen. Hámán már nem számít az élők közé. Hámán is tudta, hogy mit jelent a király szava és az eunuchok cselekedete s ettől fogva magát már a halottak közé számította. Törvényszéki tárgyalásról abban az időben a királyi határozat kimondása után már nem lehetett szó, legföljebb a királyi szó előtt, mint ez Vásti királyné esetében történt. Itt Hámán esetében tetten kapták a bűndet és azért törvényszéki eljárásnak helye nem volt. Részvét nem illeti az ilyen gonosztevőt s a törvényszéki eljárás más tényállást nem deríthetett volna föl. Ám Eszter épen ezt akarta elérni, hogy a király maga lássa a dolgokat, mert ha megint a király tanácsosainak mérlegelése alá kerül az ügy, mint Vásti dolgában történt, akkor az igazság esetleg elsikkadt volna azok kezén, kik nem az igazságot, hanem saját befolyásuk nagyobbitását keresték még az ily perekkel is a királynál. A király tanácsosai már elvontak ígérkezve Hámánnak, azoktól nem lehetett enyhületet várni a zsidók irányában. Hámán büntudatát legjobban az mutatja, hogy semmit sem próbál felhozni védelmére. Mikor a király haraggal fölkel a lakomától s a kertbe távozott, Hámán már tudta, hogy a király részéről irgalmat nem várhat. A király lelkében épen akkor kezdődött el a végső küzdelem, melynek eredménye Hámán teljes elejtése volt. Hámán tudta, hogy a király végleg kicsuszott kezéből s mivel eddig ámitotta a királyt s további ámitásra lehetőséget nem látott, azért fordult utolsó kétségbeesésében Eszterhez és lehet, hogy Eszterrel szemben aljas és parázna lelkéből kifolyólag oly érvelést is megpróbált, melynek undorító és visszataszító hatását Eszter arca jól feltüntethette, mikor Ahasvérós visszatért. Eszter megborzadt ettől a fenevadtól, ettől a perzsa ősnemestől, kinek származását is meg-

emliti a történetíró, de akinek aljasságát és tisztátalanságát nem szépíthette családfája. Eszter semmit sem szólhatott Hámán javára, mert ezen az emberen még utolsó vonaglásában sem volt semmi könyörülni való. Ugyanezt az undort érezték iránta a teremben levő kamarások, kik részben felszolgálókként, részben őrségként tartózkodtak ott akkor is, mikor az utolsó jelenet Eszter és Hámán között lejátszódott s kiket Hámán, mint a szenvedélyek kiszolgálóit figyelemre sem méltatott. Gőgjének, visszataszító jellemének lett a gyümölcse, hogy most az egyik kamarás megszólal, kihez a szálló hír elvitte a Hámántól felállított akasztófa történetét s a királynak jelenti, hogy áll az akasztófa, melyet Hámán reggel Mardókeusnak állíttatott fel. A király még egyszer megborzad ennek az embernek a gonoszságán és röviden kiadja a rendeletet: "Akasszátok fel rá!" Arra alkalmasok voltak a kamarások, ezek a megcsonkított szegény emberek, hogy a poroszló szerepét is teljesítsék. Már vitték is Hámánt s nemsokára Zéres asszonyt nagy tömeg hangja riasztotta fel, mely a királyi várból előjövő kamarások csapatához csatlakozott s a szerencsétlen asszony családjával, háza népével együtt tanuja lett a szörnyű jelenetnek, melynek áldozatául megelőző napon épen Zéres az ártatlan Mardókeust jelölte ki. Isteni igazságszolgáltatás, mely a megátalkodott gonosztevőkkel épen azt a sorsot érezteti, amelyet azok áldozataiknak szántak! A tulvilágba átlépő gonosztevők evilágról gonosz tetteik tanuságát viszik magukkal. A létet nem zárja le a testi halál, de Isten perét sem, melyet a gonoszokkal folytat! A földi király haragja alább hagyott, mikor az igazságosság elérte a gonosz felbujtót s ezzel az igazságos büntetéssel a király magát is tisztázni próbálta. Az égi király haragja is megköveteli, hogy a gonosz ne maradjon fölül s a hűséges megszabaduljon. Az újabb álkegyesség kitalálta, hogy Isten szeretetéből következik, hogy a gonosz büntetlen maradjon. Ennek a felfogásnak oka a belső egyetértés a gonosszal, melyet csak hiányosan fed el a külső kegyesség. Hámán veszte csak megkönnyebbülést jelenthet az igazságosságot szerető embereknek, az üldözött ártatlanoknak, mert azt mutatja, hogy van Bíró az égen, ki a gonosznak egyszer azt mondja: Elég! De a gonosz pusztulása csak történetünk egyik vonalát zárja le s azt sem teljesen; a másik vonalon tovább kell mennünk s keresnünk az ártatlanok szabadulását.

VIII, 1

AZON A NAPON AHASVÉROS KIRÁLY ODAADTA ESZTER KIRÁLYNÉNAK A ZSIDÓK NYOMORGATÓJÁNAK, HÁMÁNNAK HÁZÁT; MARDÓKEUS PEDIG BEMENT A KIRÁLY SZINE ELÉ, MIVEL ESZTER MEGJELENTETTE A KIRÁLYNAK, HOGY KI NEKI MARDÓKEUS. A KIRÁLY AZTÁN LEHUZTA PECSÉTGYÜRÜJÉT, MELYET HÁMÁNTÓL ELVETT VOLT ÉS ODAADTA MARDÓKEUSNAK. ESZTER PEDIG MARDÓKEUST HÁMÁN HÁZA FÖLÉ HELYEZTE. Hámán háza alatt nemcsak az épületet kell érteni, hanem sokkal inkább azt a rabszolgacsaládot, mely Hámán tulajdonát képezte s melynek a gonosz ur alatt bizonyára nem volt jó sora; továbbá azt a földbirtokot, melyet ez a rabszolgacsalád művelt; vagyis Hámán gazdagsága ment át Eszter birtokába. Hámán a király jóhiszeműségét kihasználva súlyos sérelmet okozott Eszternek s Eszter népének: ez a birtok-átruházás kiengesztelés volt Eszternek az elszenvedett aggodalmakért és gyötrelmekért. Eszter azt is elárulta a királynak, hogy Mardókeus közel rokona s nevelője neki; a király erre Mardókeust, ki hűsége mellett már is fényes tanuságot tett, azok közé a tanácsosai vagy miniszterei közé helyezte, akik a király jelenlétében állva maradtak s így a király színét láthatták. Sőt többet tett ennél: pecsétgyűrűjét, melyet Hámán kezéről lehozott, most Mardókeusnak adta s ezzel felhatalmazta a király nevében rendeletek kiadására. A csere teljes volt; Mardókeus most Hámán helyét töltötte be. Végül pedig: mivel Eszter nem hagyhatta el a királyi palotát, Hámán gazdagsága fölé Mardókeust

rendelte Eszter, úgyhogy Mardókeus egészen Hámán helyét töltötte be. Az új szereplőkkel együtt meg kell újulniuk a szerepeknek is: új kormányzati irány foglalja el a régi helyét. Hámán épületének össze kellett dőlnie s helyére új szellemnek, új elveknek, új céloknak lépniük. Ez persze nem mehetett egyszerre s ezeknek meg kellett nyerni a királyt, ki magától nem látta meg a tennivalót.

3 ESZTER AZTÁN UJRA BESZÉLT A KIRÁLYAL ÉS LÁBA ELÉ BORULVA, SIRVA KÖNYÖRGÖTT HOZZÁ, HOGY AZ AGÁGI HÁMÁNTÓL KIESZELT VESZEDEL-
 4 MET HÁRITSA EL, AZT A TERVET, MELYET A ZSIDÓK ELLEN KIESZELT. A KI-
 5 RÁLY ESZTER FELE NYUJTOTTA AZ ARANY KORMÁNYPÁLCÁT; ESZTER ERRE
 6 PÖLKELT ÉS ÁLLT A KIRÁLY ELŐTT; AZTÁN IGY SZÓLT ESZTER: HA A KIRÁLY
 7 NAK JÓ S ÉN KEGYELMET TALÁLTAM SZINE ELŐTT; HA JOGOSNAK LÁTJA A
 8 KIRÁLY A DOLGOT S ÉN JÓ VAGYOK SZEMÉBEN, IRASSÉK LEVELEKBE, HOGY
 VISSZAVONATIK HAMMEDÁTA FIÁNAK, AZ AGÁGI HÁMÁNNAK TERVE, MELYET
 MINDAZOKNAK A ZSIDÓKNAK ELVESZTÉSÉRE IRATOTT, KIK A KIRÁLY ÖSSZES
 HARTOMÁNYAIBAN LAKNAK. MERT MIKÉNT IS TUDNÁM ELNÉZNI A BAJT ÉS MI-
 KÉNT IS TUDNÁM ELNÉZNI ROKONAIMNAK VESZTÉT? AHASVÉRÓS KIRÁLY EZT
 VÁLASZOLTA ESZTER KIRÁLYNÉNNAK ÉS A ZSIDÓ MARDÓKEUSNAK: IMÉ HÁMÁN
 HÁZÁT ODAADTAM ESZTERNEK; ŐT MAGÁT BITÓFÁRA AKASZTOTTÁK AZÉRT, HOGY
 A ZSIDÓK ELLEN NYUJTOTTA KI KEZÉT. TI MOST MÁR IRJATOK A ZSIDÓKÉRT
 OLYAN RENDELETET A KIRÁLY NEVÉBEN, AMILYENT JÓNAK LÁTTOK ÉS PECSÉ-
 TELJÉTEK LE A KIRÁLY PECSÉTJÉVEL, MERT OLYAN IRÁST, AMELYET A KI-
 RÁLY NEVÉBEN IRTAK ÉS A KIRÁLY PECSÉTJÉVEL PECSÉTELTEK LE, VISSZA-
 VONNI NEM LEHET! A király kétségtelenül igen nehéz helyzetben volt: meggondolatlan bizalma felhatalmazott egy gonosztevőt arra, hogy saját sértett hiúságának megbosszulására kiadjon a király nevében s pecsétjével oly rendeletet, amely egy egész nemzet kiirtására ad módot a hozzá hasonló embereknek. Fennállott az az ostoba s a királyok istenítésével összefüggő törvény, hogy a király egyszer kiadott rendeletét vissza nem vonhatja s épen erre a törvényre gondolva pecsételte meg a zsidók sorsát Hámán. A borivástól eltompított és elgyengített király, ki hozzá volt szokva, hogy a más érte mével gondolkozzék és a más akaratával határozzon, átadja az intézkedés lehetőségét és feladatát Eszter királynénak, kiben megbizik és Mardókeusnak, kinek hűségéről meggyőződést szerzett s így nekik kell a módját kitalálni, hogy se a királyi tekintély meg ne sértsődjék, se Hámán gonosz terve ne sikerüljön. Eszter sirására, mely ezt kieszközölte, volt ok, mert a király maga nem törődött Hámán gonosz uralmának gyümölcseivel és visszasuryedt tétlenségébe. Esztert nagy aggodalmak gyötörték s Mardókeus megerősítette ezekben; kérése tehát indokolt és sirása őszinte. Megint behatol a királyhoz és megint kinyulik feléje az arany pálca: a király megint kegyelmes és szükségét látja némi védekezésnek. Arra hivatkozik beszédében, melyet a királynéhoz és a trónteremben a fejezet első verse szerint szintén jelen levő Mardókeushoz intéz, hogy a helyrehozást már megkezdte és jóindulatát kimutattá azzal a rendelkezéssel, hogy Hámán házát Eszternek ajándékozta s hogy Hámánt bitófára akasztattatta. Ezt minden esetre tudta és számításba is vette Eszter királyné, ki most bátrabban lép a király elé, mint az első esetben és beszédében hivatkozik is erre, mikor így szól: "ha kegyelmet találtam a király színe előtt", "ha én jó vagyok a király szemében". Ezek a szavak, melyekben az utolsó érv az új az előző beszéd érvelésével szemben, világosan mutatják, hogy Eszter királyné állandóan élvezi a király kegyét s nem érzi magát kegyvesztettnek, amire első megjelenése alkalmával gondolhatott, mikor a király egészen Hámán befolyása alatt volt. Most tehát nem a király kegyének megnyeréséről volt szó, hanem az élvezett kegy felébresztéséről. A királyi pecsét most Mardókeusnál van, ki azt természetesen csak azzal a gondolattal használhatja, hogy utólag a királynak felelősséggel

tartozik; mint ahogy Hámán bele bukott abba, hogy a pecsét használatával visszaélt. Mardókeus és Eszter a király előzetes engedélyét akarják megnyerni cselekvésükhöz s a király készségesen megadja ezt, csupán arra figyelmezteti őket, hogy a régebben kiadott rendeletet visszavonni nem lehet. Ki kell eszelelniök tehát egy módot arra, hogy a rendeletet annak visszavonása nélkül érvénytelenítsék. Világos, hogy Mardókeus és Eszter egymással alaposan megbeszélték ennek a módját is, különben nem foghattak volna azonnal hozzá az új rendelet megfogalmazásához.

MÉG ABBAN AZ ÓRÁBAN ÖSSZEHÍVTÁK A KIRÁLYI JEGYZŐKET A HARMADIK HÓNAPNAK, SZIVÁNNAK HUSZONHARMADIKÁN ÉS MEGÍRTÁK A LEVELET MINDANNAK MEGFELELŐEN, AMIT MARDÓKEUS PARANCSOLT, A ZSIDÓKHOZ ÉS A SZATRAPÁKHOZ, AMA TARTOMÁNYOKHEKX HELYTARTÓINAK ÉS FEJEDELMEINEK, AMELYEK INDIÁTÓL ÉTIÓPIÁIG SZÁZHUSZONHÉT TARTOMÁNYT TESZNEK KI; MINDEN EGYES TARTOMÁNYNAK A MAGA IRÁSÁVAL ÉS MINDEN EGYES NÉPNEK A MAGA NYELVÉN, A ZSIDÓKNAK IS A MAGUK IRÁSÁVAL ÉS A MAGUK NYELVÉN. A HASVÉROS KIRÁLY NEVÉBEN ÍRTÁK MEG ÉS A KIRÁLY ÉCSETJÉVEL PECSÉTELTÉK MEG. LOVAS FUTÁROK UTJÁN KÜLDTÉK EL A LEVELEKET, KIK A KIRÁLYI MÉNESBŐL VALÓ NEMES PARIPÁKON LOVAGOLNAK. E LEVELEK ÁLTAL A KIRÁLY MEGENGEDTE A ZSIDÓKNAK, KIK MINDEN EGYES VÁROSÁBAN VOLTAK, HOGY ÖSSZEGYŰLKEZZENEK ÉS KIÁLLJANAK LELKÜKÉRT; HOGY HOGY KIIRTSÁK, MEGÖLJÉK ÉS ELVESZÍTSÉK ANNAK A NÉPNEK ÉS ANNAK A TARTOMÁNYNAK EGÉSZ EREJÉT, MELY ŐKET SZORONGATJA, A GYERMEKEKET ÉS A NŐKET IS ÉS HOGY PRÉDÁVÁ TEGYÉK ZSÁKMÁNYUKAT ÉS HOGY TEGYÉK EZT EGY NAPON A HASVÉROS KIRÁLY ÖSSZES TARTOMÁNYAIBAN A TIZENKETTEDIK HÓNAP TIZENHARMADIKÁN, EZ AZ ADÁR; HOGY AZ IRÁS MÁSOLATÁT MINDEN EGYES TARTOMÁNYBAN TÖRVÉNYKÉNT ADJÁK KI, AZ ÖSSZES NÉPEKNEK KIHIRDETVE S HOGY A ZSIDÓK KÉSZEN LEGYENEK EZEN A NAPON, HOGY BOSSZUT ÁLLJANAK ELLENSÉGEIKEN. A NEMES PARIPÁKON LOVAGLÓ FUTÁROK GYORS SIETSÉGGEL MENTEK SZÉT A KIRÁLY SZÁVÁVAL ÉS SZUSZÁN VÁROSÁBAN TÖRVÉNYT ADTAK KI. Nekünk unalmas lehet ezeknek a külsőségeknek elbeszélése, sőt itt megásméltlása; de amaz időben épen ezek a külsőségek bizonyították, hogy Eszter története a legmagosabb állami személyiségek tetteit beszéli el és a kiadott törvények az arra hivatott politikai tényezők leghitelesebb alkotásai. Mivel a külsőségeket a III. fejezettel kapcsolatosan már tárgyaltuk, itt nem foglalkozunk velök bővebben. Mardókeus e második törvénnyel igen bölcs, egyben lovagias és méltányos férfiúnak bizonyul. Mivel a királynak azt a rendeletét, hogy a zsidókat az itt is megnevezett napon ölják le, visszavonni nem lehetett, Mardókeus elrendelte, hogy gyilkosaikkal szemben a zsidók védekezhessenek, tehát az ő kezükben is lehessen fegyver s ne legyenek védtelenül kiszolgáltatott áldozatok. Mardókeus sem jelölt ki korábbi időpontot, hogy a szemben álló félnek legyen ideje egymást megismerni, hogy ártatlanok ne pusztuljanak el tömegmészárlásban. A két szemben álló fél sorsát tehát az döntötte el, hogy melyik az erősebb. Mig Hámán idejében a zsidók voltak a megfélemlítettek s ellenségeik kaptak felülről támogatást; most fordítva alakult a dolog s a zsidók élvezték a kormányzat támogatását. Mardókeus rendelete kifejezetten azok ellen engedi meg a fegyverfogást, akik a zsidókat "szorongatják", tehát rosszindulatuknak világos bizonyítékát adják. Ha a zsidók lettek volna a szorongatók és ártatlanok üldözői, akkor méltán hangozhatnék a méltatlankodás ellenük és Mardókeus, Eszter embergyűlölete miatt. De erről egy szót sem olvasunk. A zsidókat halálra ítélték, egy egész nemzet kiirtását határozták el; a Mindenható úgy vezette a történelem fonalát, hogy egy hős lelkű zsidó férfi állott a gáton és egy hős lelkű zsidó asszony halált megvető bátorsággal megfordította a király indulatát. A szorongatottak fegyvert foghattak és védehették életüket; sőt ők is támadhattak s ellenségeiket, tehát

nem békés polgárokat, elpusztíthattak, hogy tőlük megszabaduljanak. Ma is félreteszik a gyilkosokat és a gyilkosságot tervezőket: a gyilkosok büntetése ma is halál. Minden nép fiai között vannak gonosztevők és vannak istenfélők s az istenfélőket nem lehet felelőssé tenni az istentelenek tetteiért. Az antiszemitizmusnak tehát, mely egyesek vétkeit általánosítja, nincs igaza. A mai antiszemiták mértékével nem lehet egy régi kor zsidóságát mérni, mely igazságtalan és gonosz támadás áldozatává volt kiszemelve; de aztán Isten elfordította a csapást és visszafordította a gyilkosok fejére. Mardókeus rendelete csak a tényleg vétkező pogányok ellen szólt, míg Hámán rendelete olyanok ellen, kik sem Hámánnak, sem a pogányoknak soha semmiféle rosszat nem tettek, mert ilyenre Hámán nem is hivatkozik; mert a zsidók ellen a királynál emelt vádak kitaláltak s mert Hámán haragját az egy Mardókeus férfias és becsülésre méltó viselkedése keltette fel. Eszter könyvében a zsidók védekező hadjáratát olyanok ítélik el, akik semmi elítélni valót nem találnak abban, ha valamelyik kedvenc hódítójuk emberek ezreit, sőt százezreit öldösteti le, hogy hiúságból és hatalomvágyból uralmát olyanokra kiterjessze, kik ebből az uralomból nem kérnek. De mert Mardókeus gonosz támadóktól népet megvédté, az nem tetszik nekik. Eszter könyvének tartalma ellen csak az elfogultság tehet kifogást.

Nyilván a királyi levelek elküldése után a király újra fogadta Mardókeust és a nagyszerű megoldásért, mely egyaránt dicsérte Mardókeus éles eszét, mint igazságérzetét, mérsékletét s a királyhoz való hűségét, az uralkodó Mardókeust még nagyobb rangra emelte. Ez a szerény férfiú megoldotta azt a kérdést, hogyan lehet Hámán gonosz tervét megsemmisíteni, a zsidóságot megmenteni úgy, hogy a lakosság többi részével igazságtalanul ne bánjanak és a királynak előbbi rendeletét ne kelljen visszavonnia; hogy csak a zsidók élete ellen összeszövetkező gonosztevők nyerjék el méltó büntetésüket. Ilyen megbízható, bölcs és igazságos ember kell a királynak, hogy az uralkodás terhes részét levegye a király válláról, mert a király érezte, hogy saját maga az uralkodás nehéz kérdéseit megoldani nem tudja. Mardókeus a király első miniszterévé kell, hogy legyen. Szuszán városa, melynek lakói mélységesen megdöbbenek Hámán rendeletén/3,15/, ujjongással fogadta a kormányzat megváltozását. MARDÓKEUS KÉK BIBORBA ÉS FINOM FEHÉR SZÖVETBE ÖLTÖZVE, NAGY ARANY KORONÁVAL S BISSZUS ÉS KÉK BIBOR KABÁTTAL MENT EL A KIRÁLY SZINE ELŐL; SZUSZÁN VÁROSA KACAGOTT ÉS VIGADOTT; A ZSIDÓKNÁL PEDIG KIVILÁGITÁS, ÖRÖM, VIGSÁG VOLTAK ÉS DISZITÉSEKET CSINÁLTAK. AMELLETT MINDEN EGYES TARTOMÁNYBAN ÉS MINDEN EGYES VÁROSBAN, AMELY HELYEN CSAK A KIRÁLY ÜZENETÉT ÉS TÖRVÉNYÉT KIHIRDETTÉK, ÖRÖMÜK, VIGSÁGUK VOLT A ZSIDÓKNAK, LAKOMA, ÜNNEP. A FÖLD NÉPÉBŐL SOKAN ZSIDÓKKÁ KEZDTEK LENNI, MERT A ZSIDÓKTÓL VALÓ FÉLELEM ESETT RÁJUK. Hogy a zsidókon kívül mások is örültek az új királyi rendeletnek s Mardókeus felemeltetésének, azt csak Szuszán városáról jegyzi fel a történetíró. Ez természetes is volt így. Hámán gonoszságát és Mardókeus derekas jellemét csak a fővárosban ismerték közélről az emberek; természetes tehát, hogy csak itt értették jól a változás jelentőségét. A birodalom többi részében inkább bámultak az emberek. Az önző s gyenge jellemű alsó néposztály sok tagja észrevette, hogy zsidónak lenni előnyös és odaállottak a zsidók közé, magukat körülméltetvén. A zsidóság tekintélye igen megnőtt s ezáltal a zsidók egyszeriben kedvesekké és népszerűkké lettek. Érdekes, hogy mennyire nem változik a világ: kivilágítás, utcai vigadozás, a házak és terek

15

16

17

feldiszitése akkor is a közöröm kifejezései voltak. Lassankint aztán a zsidók az egész lakosság előtt kedvesekké váltak, kivéve azokat, akik Hámán antiszemitizmusát osztották s kik a zsidó pogromra készültek. Utóbbiak sötétben elzárkóztak; a többiek mind erősebben a zsidók pártjára állottak. Így a lakosság ketté vált s ez a megosztás annál erősebben tünt ki, mennél közelebb jött a nevezetes Adár 13-a. A zsidóknak alkalmuk volt megismerni barátaikat és ellenségeiket. Amit Hámán a zsidók gyöttrésére eszelt ki: a hosszú előkészület a zsidók legyilkolására, a zsidók ellenségeinek fenyegetőzése, fenekedése, arra szolgált, hogy a zsidók megismerjék ellenségeiket, hogy amikor eljő a leszámolás órája, tudják, kik veszélyeztetik a zsidóság létét. Eszter könyvében egyszer sem fordul elő Isten Neve; de hogy az események csodálatos előre látott terv szerint alakultak; hogy mindenki megkapja a történetben a "magáét" /suum cuique/; hogy gonoszul kieszelt tervek a kieszelőt sujtják; hogy a hatalmas világuralkodó a maga erkölcsi tehetetlenségében Isten akaratának művelője lesz; hogy a választott nép legnagyobb részének kipusztítását elkerüli s hogy a hűség, Eszter könyvének ez a legfőbb erénye, jutalmát elnyeri: az mind együtt kiáltva hirdeti, hogy Isten van s még akkor is vezeti a történelmet, ha az emberek kihagyják Őt számításaikból.

IX,1 A TIZENKETTEDIK HÓNAPBAN, MELY AZ ADÁR HÓNAP, A TIZEN-
 HARMADIK NAPON, AMIKOR A KIRÁLY ÜZENETÉT ÉS TÖRVÉNYÉT VÉGRE KELLETT
 2 VOLNA HAJTANI, AZON A NAPON, AMELYEN AZT REMÉLTÉK A ZSIDÓK ELLEN-
 SÉGEI, HOGY HATALMUK ALÁ VETHETIK ŐKET; DE MEGFORDULT A DOLOG, UGY-
 3 HOGY A ZSIDÓK VETETTÉK MAGUK ALÁ GYÜLÖLŐIKET: ÖSSZEGYÜLTEK A ZSIDÓK
 VÁROSAIKBAN ÉS AHASVÉRÓS KIRÁLY MINDEN TARTOMÁNYÁBAN, HOGY KEZET
 4 VESSENEK AZOKRA, AKIK VESZTÜKET KERESTÉK. EGY EMBER SEM ÁLLT KI
 5 VELŐK SZEMBE, MERT A TŐLÜK VALÓ FÉLELEM ÜLT AZ ÖSSZES NÉPEKRE.
 A PARTOMÁNYOK ÖSSZES FEJEDELMEI, A SZATRAPÁK, HELYTARTÓK ÉS A KI-
 6 RÁLY ÖSSZES HIVATALNOKAI TÁMOGATTÁK A ZSIDÓKAT, MERT A MARDÓKEUS-
 7 TOL VALÓ FÉLELEM ÜLT RÁJUK. MARDÓKEUS UGYANIS NAGY EMBER LETT A
 8 KIRÁLY HÁZÁBAN, HIRE AZ ÖSSZES TARTOMÁNYOKBAN FOLYVÁST EMELKEDETT,
 9 MERT EZ AZ EMBER, MARDÓKEUS, MINDIG NAGYOBBODOTT. IGY HÁT A ZSIDÓK
 10 KARDDAL, GYILKOLÁSSAL ÉS PUSZTÍTÁSSAL NAGY VERESÉGET OKOZTAK ÖSSZES
 ELLENSÉGEIKNEK S KITÖLTÖTTÉK KEDVŐKET GYÜLÖLŐIKEN. SZUSZÁN VÁRÁBAN
 IS GYILKOLTÁK A ZSIDÓK S ELVESZETT ÖTSZÁZ EMBER. PARSANDÁTÁT, DAL-
 FONT, ESZPÁTÁT, PORÁTÁT, ADALJÁT, ARIDÁTÁT, PARMASZÁT, ARISZAJT,
 ARIDAJT ÉS JEZÁTÁT, HAMMEDÁTA FIÁNAK, HÁMÁNNAK, A ZSIDÓK NYOMORGA-
 TOJÁNAK TIZ FIÁT MEGÖLTÉK, DE ZSÁKMÁNYRA NEM VETETTÉK KEZŐKET.
 Az előadásból világos, hogy ahogy a zsidóknak meg volt engedve az
 ellenségeik elleni harc, úgy ezeknek az ellenségeknek is szabad
 volt a Hámántól kiadott s visszavonhatatlan rendelet értelmében a
 fegyverfogás. Miért nem fogtak fegyvert? Vagy mért nem fogtak je-
 lentős mértékben, hogy a zsidók támadását megakadályozzák? Ennek
 oka nem cselszövény, nem tulhatalom, hanem egy a Szentírásban gyak-
 ran jelentkező tünet: Isten félelme ült a népekre s mint kigyó
 bűvöletében az áldozatul eső állat: Hámán hivei és a zsidógyülölők,
 félelemtől leigázva, nem mertek mozdulni. Ez a félelem lassankint
 ült rájuk, amint mindig nagyobbá lett az országban. Mardókeus fel-
 emelkedése pedig nem hizelgésének, nem hazudozásának, nem párthivek
 csoportosulásának következménye volt, hanem annak eredménye, hogy
 Mardókeus, igazságossága, megbízhatósága, hűsége következtében
 mindig nélkülözhetetlenebb lett a magában tehetetlen királynak, ki-
 nek jó hajlamai voltak. Nem egyszerre, lassankint fordult át a
 helyzet. Előbb Hámán hivei remélték, hogy a zsidókat maguk alá ti-
 porhatják; aztán lassankint átváltozott minden és Mardókeus hivei-
 vé szegődtek sokan, kik korábban tudatlanságból, félrevezettség-

ből Hámán oldalára állottak. Nemcsak Szuszánban nőtt meg Mardókeus tekintélye, hol a zsidó főembert jól ismerték, hanem messze a tartományokban mind több szatrapa vagy helytartó s ezek alatt levő hivatalnok ismerte fel Mardókeus belső nagyságát s ősmerte el ennek megfelelő külső emelkedését. Vannak fölemelkedő pályafutások, melyeket irigység kísér; vannak ravasz, szélhámos, erőszakos törtetők, kiket elismernek, de bukásuk senkit sem indít meg különösebben: Mardókeust elismerték és tekintélye előtt meghajoltak, bizonyára sokan olyanok is, kik korábban az antiszemitizmus csiráit magukba szívták. Minden esetre igen sokan csak a tekintély és hatalom előtt hódoltak meg s nem szívből hódoltak Mardókeusnak; de az bizonyos, hogy ezeket a nem szívből hódolókat is meggyőzte s lefogva tartotta Mardókeus becsületessége és áldásos munkássága. Nemcsak a király látta, hogy Mardókeus áldás a birodalomban; a nem zsidók közül is mind többeket töltött meg hálával és rokonszenvvel Mardókeus tevékenysége. Ez az áldott és a pogányokra is hasznos tevékenység átragadt Mardókeus honfitársaira is, úgyhogy a közhangulat lassankint Mardókeus és a zsidók mellé szegődött s a zsidók ellenségei talajt vesztettek és megfélemlettek. Mikor aztán eljött a Hámántól pur által kísorsolt Adár 13-a, a zsidók bátran vonultak ki azok ellen, akikről tudták, hogy vesztükre törnek; az őket gyűlölő pogányok azonban, kik elárultak volt gyilkos szándékukat, bátorságukat vesztették és könnyen elintézhetőek voltak; tehetetlenül, szinte megbüvölten várták a zsidók kihuzott kardját. A helytartók és hivatalnokok megváltozott viselkedése elárulta a zsidók ellenségeinek, hogy azok részéről semmi segítségre nem számíthatnak. Hámán tíz fia is elesett a mézszárlásban; nem lehettek jobbak atyjuknál s így állandó lázongásnak és elégedetlenségnek lettek volna szerzőivé. Egy igen nevezetes dologra hívja fel figyelmünket az elbeszélő: bár a Mardókeusféle rendelet megengedte, hogy ellenségeik vagyonát a zsidók zsákmányul ejthessék, ezt mégsem tették meg; tisztátalan vagyon nem ragadt kezükhöz. Az akkori zsidók eszerint a pénzvágy és kapzsiság bűnétől szabadok voltak, legalább is irányadó rétegekben. Ez a vonás a közbecsülést emelte s a kifolyó vér miatt az elégetlenséget csökkentette. Mindenben az igazságos Isten keze volt rajta! A zsidók ellenségeit érő büntetés nagy volt, de ugyanezt szánták ők korábban a zsidóknak. Nem ártatlanok pusztultak el.

Ugy látszik azonban, hogy Szuszán várában a büntetésre egy nap nem volt elegendő és sok kaján ellenség maradt ki a megtorlásból. MIKOR AZNAP A KIRÁLY ELÉ JUTOTT A SZUSZÁN VÁRÁBAN MEGÖLTEKNEK SZÁMA, A KIRÁLY IGY SZOLT ESZTER KIRÁLYNÉHOZ: SZUSZÁN VÁRÁBAN GYILKOLTAK A ZSIDÓK ÉS ELVESZETT ÖTSZÁZ EMBER ÉS HÁMÁN TIZ FIA. MIT TETTEK A KIRÁLY TÖBBI TARTOMÁNYÁBAN! MÁR MOST MI A KÉRÉSED? MEGADATIK NÉKED! ÉS MI A KIVÁNSÁGOD? TELJESÜLNI FOG! - HA JÓ A KIRÁLYNAK - FELELTE ESZTER - ENGEDJÉK MEG A SZUSZÁNBAN LAKÓ ZSIDÓKNAK, HOGY HOLNAP IS E MAI NAP TÖRVÉNYE SZERINT CSELEKEDHESSENEK; AMELLETT HÁMÁN TIZ FIÁT AKASSZÁK BITÓFÁRA! A KIRÁLY IGY FELELT: TELJESÜLJÖN IGY! TÖRVÉNYT ADTAK KI HÁT SZUSZÁNBAN ÉS HÁMÁN TIZ FIÁT FELAKASZTOTTÁK; A SZUSZÁNBAN LAKÓ ZSIDÓK PEDIG ÖSSZEGYÜLTEK ADÁR HÓNAP TIZENNEGYEDIK NAPJÁN IS ÉS SZUSZÁNBAN MEGÖLTEK HÁROMSZÁZ EMBERT; DE ZSÁKMÁNYRA NEM VETETTÉK KEZŐKET. Ha Szuszánban az első napon 500 embert öltek meg és másnap 300-at, akkor az első nap valami bizonyára megakadályozta vagy hátráltatta az igazságszolgáltatást, mert a két szám között igen nagy a különbség arra, hogy a második nap munkáját csak pótlásnak tekintsük. Az első nap tartózkodásának oka talán a király jelenléte lehetett. Hogy a király Eszternek alkalmat ad újabb kérésre, azt mutatja, hogy maga is tisztában volt az első napi megtorlás hiányosságával. Engedelme, hogy másnap is folytathatják a harcot, felbátorította a zsidókat és a második napon végezték el azt, amit már

az elsőn el kellett volna végezni. A büntető munka kiterjesztése tehát nem a zsidók mohóságát mutatja, hanem annak az ellenkezőjét. Más helyeken ez a gátló körülmény nem állott fenn, azért ott pótlás nem is történt. Hámán fiai holttestének meggyalázása megfelelt ama kőőbbi szokásnak, hogy a kivégezettek holttestét nem engedték a temetőben eltemetni, hanem a temetőt körülvevő árokban földelték el. Bizonyos, hogy Eszter kivánsága nem felelt meg a mai kereszttyén érületnek, melyet Isten a megfeszített Jézus követőitől kíván. Bizonyos, hogy Az, aki eltúrte a szégyent és a keresztfát, más erkölcsöt hirdetett követőinek. De aki a Szentírást ösmeri, az tudja, hogy Istenem minden időben kívánt olyan viselkedést övéitől, amilyenre Jézus példát mutatott. A Bárány-erkölcs nevelés célját szolgálta, de az nem lehet örök és teljes isteni magaviselet. Az utolsó ítélet az igazságosság teljes érvényesülését fogja megvalósítani; az 1000 éves uralkodás vasvesszővel fog történni s a vasvessző az ellenállóknak szól. Pál a szellem megmentése végett hus szerint pusztulni hagyja apja ágyának megfertőzőjét. Jézus könyörtelen igazmondással lép fel a képmutatók ellen; Dávidot átkaiért általában hibáztatják azok, akiknek az isteni igazságszolgáltatás nincs inyükre, bár Dávid neveltetése idején tudott megtorlás nélkül szenvedni s gonoszságot türni. Ha az utolsó ítélet a maga szigorúságában előre jelentkezik; ha az engedetleneket eltörli a föld színéről az özönviz, mi meglepő van abban, hogy az igazságos isteni ítélet elveszít a földről olyan felfuvalkodott és igazságtalan embereket, mint Hámán, a fiai és párthivei?! Mardókeus és Eszter ennek az isteni igazságszolgáltatásnak az eszközei, végrehajtói voltak, rá Istentől kaptak megbizást. Ártatlanok ellen nem történt hadviselés. Hogy Isten el akarta venni a pogányok kedvét a zsidópogromoktól, az Isten szempontjából igen érthető. Neki még céljai voltak ezzel a néppel; azért azoknak kellett inkább pusztulniok, akiknek nélkül e nép megsemmisítésére törtek! Hogy pedig a műveleten rájta legyen az isteni tisztaság lehellete, a végrehajtók vagyona nem téték kezöket.

16 Még a fővároson kívül végbemenő eseményekre vet az elbeszélő egy tekintetet. ÖSSZEGYÜLT S KIÁLLOTT LELKÉERT A TÖBBI ZSIDÓ IS, KIK A KIRÁLY TÖBBI TARTOMÁNYÁBAN LAKTAK: MEGNYUGODTAK ELLENSÉGEIKTŐL, AMIKOR GYÜLÖLŐIK KÖZÜL HETVENÖTEZRET MEGÖLTEK, ZSÁKMÁNYRA AZONBAN NEM VETETTÉK KEZÖKET.

17 EZ TÖRTÉNT ADÁR HÓ TIZENHARMADIK NAPJÁN. A TIZENNEGYEDIK
 18 NAPON NYUGODTAK MEG HÁT S EZT A NAPOT LAKOMA ÉS VIGSÁG NAPJÁVÁ
 19 TETTÉK. A SZUSZÁNBAN LAKÓ ZSIDÓK A TIZENHARMADIK ÉS TIZENNEGYEDIK
 NAPON IS ÖSSZEGYÜLTEK, IGY HÁT A TIZENÖTÖDIK NAPON PIHENTEK MEG S
 AZT TETTÉK LAKOMA ÉS VIGSÁG NAPJÁVÁ. EZÉRT A VIDÉKI ZSIDÓK, AKIK
 NYILT VÁROSOKBAN LAKNAK, ADÁR HÓNAP TIZENNEGYEDIK NAPJÁT TESZIK
 ÖRÖM, LAKOMA ÉS ÜNNEPLÉS NAPJÁVÁ. EZEN KÜLDENEK EGYMÁSNAK RÉSZESE-
 DÉST. Feltűnő s igen jellemző tünet, hogy ezzel az eseménnyel kap-
 csolatos ünnepüket a zsidók nem a megnyert csata emlékére ülték,
 hanem a harctól való megpihenés emlékére; ezért nem a harcok nap-
 jait ünnepelték, hanem a rá következő napot, melyen először pihen-
 tek nyugodtan, félelem nélkül. Ez az ünneptárgy adja meg Eszter
könyvének igazi jellegét: ennek a könyvnek tárgya nem a gyűlölet,
sem a bosszuállás, hanem a gondoskodó isteni szeretet és a népét
őrző isteni hűség. A békéhez, a megpihenéshez, sajnos, más ut nem
 vitt, mint az ellenség kipusztításának útja. Ne feledjük, mielőtt
 az új ég és új föld korszaka bekövetkeznék, ugyanilyen isteni íté-
 let fog végig söpörni az emberiségen s a gonoszt az utból félre
 rakják. Az ünneplés módját tekintve, Szuszán és a többi tartomány
 között levő időkülönbség - ott 2 napig, itt 1 napig folyt az üldö-

zés - eredményezte, hogy nyílt városokban 1 napig, kerített városokban 2 napig ülték az ünnepet.

Az egyiptomi szolgaságból való szabadulás adta a zsidóság legfontosabb ünnepének tárgyát. Ennek az ünnepnek párhuzamában a perzsa birodalomban átélt nagy szabadulás egy új ünnepet adott a zsidóságnak: a Purim ünnepet. Az ünnepet a történet szerint abban a nyomban Mardókeus rendelte el a zsidóknak: MARDÓKEUS FELJEGYEZTE EZEKET A DOLGOKAT S LEVELEKBEN ELKÜLDTE AZ ÖSSZES ZSIDÓKNAK, AKIK AHASVÉRÓS KIRÁLY ÖSSZES TARTOMÁNYAIBAN LAKNAK, KÖZELIEKNEK ÉS TÁVOLIÁKNAK, HOGY KÖTELESSÉGÜKKÉ TEGYE, HOGY MINDEN EGYES ESZTENDŐBEN ADAR HÓNAP TIZEN-
 20 NEGYEDIK NAPJÁT ÉS TIZENÖTÖDIK NAPJÁT MEGÜNNEPELJÉK AZOKNAK A NAPOK-
 21 NAK MEGFELELŐEN, AMELYEKEN A ZSIDÓK MEGNYUGODTAK ELLENSÉGEIKTŐL S
 22 ANNAK A HÓNAPNAK MEGFELELŐEN, AMELYEN A VESZŐDSÉG ÖRÖMRE VÁLTOZOTT SZÁMUKRA ÉS A GYÁSZ ÜNNEPNAPPÁ, HOGY LAKOMA ÉS VIGADOZÁS NAPJAIVÁ TEGYÉK ŐKET, RÉSZESÉDÉST KÜLDJENEK EGYMÁSNAK ÉS AJÁNDÉKOKAT A SZE-
 23 GÉNYEKNEK. A ZSIDÓK MAGUKRA VÁLLALTÁK AZT, AMIT TENNI MÁR ELKEZDETTEK S AMI FELŐL MARDÓKEUS IRT NEKIK. Az elbeszélőnek e szavai világosan mutatják, hogy az eseményeket a leghitelesebb tanu, az egyik főszereplő, Mardókeus jegyezte fel, még ha nem is egészen ebben az alakban, amelyben most Eszter könyvét olvassuk. Lehet, hogy a történet nagy része szóról szóra megegyezik Mardókeus feljegyzésével, mert az elbeszélés élethűsége, a perzsa szavak, az események pontos ismerete, az előadás tömör, férfias volta s rendkívüli érdekessége olyan a tényekkel ismerős, amellettlé lángelmére mutatnak, amilyenek a történetből Mardókeus bizonyul; valószínűleg csak utólagos toldások kerültek a könyvbe, különösen a végső s az ünneppel foglalkozó rész, melyben némi ismétlés visszaemlékezésnek látszik oly ekbeszélésre, mely más szerzőtől való. A történetíró maga nem így ismételte volna a könyv egyes gondolatait; ez a vizeszatekintés más kézre vall. Ez az utólagos betoldó a Purim ünnep eredetét magyarázza, míg a könyv többi része Isten csodálatos szabadítását akarja olvasói szívébe vésni: a könyv és a toldás célja tehát nem teljesen ugyanaz. A betoldás abból az időből való, mikor már magyarázni kellett a szép ünnep eredetét; többek közt azt, hogy miért ünnepelek két napon az ünnepet és miért épen ezeken a napokon ünnepelek s nem a szabadítás napján, tehát előző napokon. A toldás szerzőjének azonban épen olyan érzéke volt az ünnep való jelentősége iránt, mint annak a hősnak, aki a szabadítás szemtanuja volt s aki az ünnepet elrendelte annál a hatalomnál fogva, melybe épen a könyvben foglalt események juttatták. Ez az ünnep tehát a fogságba vitt zsidóság ünnepe volt s elsősorban a fogságban időző zsidóknak szólt, azoknak, akik nem tértek vissza a hazatelepülő zsidókkal. Hogy később az otthonélő zsidók is átvették, természetes. Hogy a pászka ünnepe mellett még egy ilyen szabadulásról szóló ünnepnapot is iktatott Isten a zsidóság ünnepévébe, annak oka az a szomorúság volt, amely a hazájától megfosztott zsidóság szívét nyomta; más részt az a veszedelem, hogy a fogságban hozzáidomulnak a körülöttük lakó pogány nemzetek gondolkodásához, hogy reménytelenül behullanak a pogány éjszakába. Ez az ünnep felrázta őket, mert azt tanusította, hogy Isten nem feledkezett meg népéről s hogy Az, aki újra képes volt ilyen hatalmas szabadításra, a jövőben is meg tudja majd oldani Izráel fájó kérdéseit; hogy egyszer a zsidó nép gyásza ünneppé változik majd. A zsidóknak tehát ezen az ünnepen hátra kell tekinteniök a perzsi szabadulásra s előre kell tekinteniök a prófétáktól megígért utolsó legcsodálatosabb és leghatalmasabb isteni szabadításra, mikor a pogánysággal Isten végleg leszámol s Dávid leomlott királyi székét újra fölemeli. Eszter a magát áldozatul adó isteni Bárány képe, Mardókeus pedig Jüda oroszánjává. /V. ö. Jel. 5, 5.6./ János 5, 1 egy ünnepet, melyre Jézus fölment Jeruzsálembe, a "zsidók ünnepének" nevez. A ki-

fejezés, mely nem Izráel ünnepéről beszél, hanem a fogság után di-
vatba jött "zsidók" elnevezést használja, a Purim ünnepre mutat,
mert Eszter könyvében is a jellegzetes "zsidók" nevet találjuk.
Jézus ezen az ünnepen Magát szándékosan és kikeresetten a zsidó
nép Szabadítójának, nagy Orvosának mutatja be, mert a 38 éve remény-
telenül szenvedő beteg nem véletlenül tűnik eléje, hanem Ő maga
megy utána s választja ki a legreménytelenebb esetet, hogy a zsidó-
ság elé állítsa a nagy reménységet: az élő Isten keze nem lett rö-
videbb. A szombat állítólagos megrontásának is az a célja, hogy az
ünnepek és szertartások erőtelen tespedése helyébe a valóságot ál-
lítsa az Ur, melyben Isten élő, cselekvő hatalomnak bizonyul. A szom-
bat megtörésével kapcsolatban kifejlődő vitában Jézus úgy mutatko-
zik be, mint akinek a halálon is hatalma van s ki a halálból fel-
támasztja az embereket. Ez az ünnepi találkozó Jézus és a "zsidók"
között azzal ér véget, hogy Jézus megfeddi ellenségeit, kik "egy-
mástól kapnak dicsőséget" s nem az élő egyetlen Istennél keresik
azt /Ján.5,44/. A dicsőséget kereső Hámán bűne tehát a zsidóság bü-
ne, lett s Eszter helyett Jézus lesz az áldozati bárány, melynek
halálát Isten el is fogja fogadni. Saját népe fogja Őt a halálba
taszítani, mely a Mardókeusénál nagyobb szabadítást nem fogadta el.
A vidám lakodalmi ünnep, melyet a Vőlegénynek, a zsidók Szabadító-
jának övéi közt való időzése jelentett /Máté 11,4.5; 9,15/ gyász
és siralom napjává változik át, mely egyelőre a tanítványok gyötrő-
dése csak, de majd az egész nép gyászává változik. Ezt az éjszakát,
melyet a nép saját bűne szerzett, fogja nappallá deríteni s véget
nem érő ünneppé változtatni az utolsó szabadítás, melyet Jézus hoz
és ennek az ünnepnek érkezése napját nem emberi számítás, hanem
mennyei sors /pur/ határozza majd meg. Az utolsó Hámánt, az anti-
krisztust követni fogja majd az örök Mardókeus, ki Juda Oroszlánja!
Akkor fog eljönni majd az igazi örömnep, mikor az istenfélők ré-
szesedést küldenek egymásnak és ajándékokat adnak a szegényeknek.
A zsidók magukra vállalták a PURIM-ünnep tartását a fogság-
ban, később harcok után befogadta azt a templomi gyülekezet is Je-
ruzsálemben; vig népnep lett belőle, melyből kiveszett az isteni
szabadítás tudata s mikor a Szabadító megjelent egy purim-ünnepen,
nem ismerték fel Őt!

A hámáni s a mardókeusi szellem csatáznak egymással ebben a
világban az ember birtokáért. Isten visszavonulni látszik a földi
történelemből, az embervilág még NEVÉT sem akarja említeni s úgy
látszik, hogy a kezdeményezés egészen a sötét szellemvilág kezén
van. Mintha az istentelének csinálnák a történelmet! A testi zsidó
nép helyére közben s egyelőre a szellemi Izráel, az egyház lépett,
melyet épen úgy szorongat s kipusztítással fenyeget a hámáni szel-
lemtől ittasult világ, mint valaha a testi Izráel fogságban élő
fiai, a zsidókat, Eszter napjaiban. TUDNIILLIK HAMMEDÁTA FIA, AZ
AGÁGI HÁMÁN, AZ ÖSSZES ZSIDÓK SZORONGATÓJA, KI ELVESZTÉSÜKET TERVEZT
TE, Ő VETETT PURT, AZAZ SORSOT, HOGY ZAKLASSA ÉS ELVESZTSE ŐKET;
CSAK ÉPEN A KIRÁLY, AMIKOR ESZTER ELÉJE MENT, AZT RENDELTE IRÁSBAN,
HOGY HAMÁNNAK GONOSZ TERVE, MELYET A ZSIDÓK ELLEN KIGONDOLT, FEJÉRE
SZÁLLJON! UGYHOGY BITÓFÁRA AKASZTOTTÁK ŐT ÉS FIAIT. EZÉRT A PURRÓL
NEVEZTÉK EL EZEKET A NAPOKAT PURIMNAK! A könyvet kiegészítő pótlás
szerzője-visszatekint e sorokban az eseményekre s két személy körül
csoportosítva összegezi őket: az egyik Hámán, az összes zsidók szo-
rongatója; a másik Eszter, ki a király elé ment és ezzel az esemé-
nyeket visszafordította. Ez a visszatekintés és összegezés nem Mar-
dókeust állítja Hámánnal szembe, hanem Esztert, mert azzal, hogy
életét kockára téve a király elé ment, Ő volt a zsidóság igazi sza-
badítója a perzsa veszedelemből. Isten népét a Dánieltől látott

négy világbirodalom közül mindenikben halálos veszedelem fenyegette, melyekből Istennek ki kellett és kell őket szabadítani. A babiloni király, az arany fő, a tüzes kemencébe veti Isten hűséges imádoit és Isten angyalát küldi el szabadításukra. A perzsa király, az ezüst kebel, miután a méd király Dánielt az oroszánok közé csukattja, gonosz tanácsra az egész zsidóság kiirtását rendeli el s Eszter elfordítja a vést. A rézbirodalomból áll elő az ótestamentumi antikrisztus, Antiochus Epiphanés, kit mielőtt terve sikerül, Isten elpusztítja s a vas római birodalom hozza el a második antikrisztust, ki az egyházat üldözi majd s a két bizonyágtevőt megöli. A veszedelem tehát meg nem szűnő, állandó s Isten népének mindig résen kell lennie; állandóan Istenhez kell kiáltania, mint a bűjtölő zsidóknak tettek Eszter parancsára. Erre az állandó készenlétre, a gonosznak való állandó ellenállásra szólítja fel az író az Isten népét: EZÉRT - ÉS PEDIG EMNEK A KÖNYVNEK ELBESZÉLÉSÉÉRT, AZÉRT, AMIT MAGUK LÁTTAK S MINDAZÉRT IS, AMI HOZZÁJUK ELJUTOTT - KÖTELELSÉGÜKKÉNT ÁLLANDÓSÍTOTTÁK ÉS ELFOGADTÁK A ZSIDÓK MAGUKRA NÉZVE, UTÓDAIKRA NÉZVE ÉS A HOZZÁJUK CSATLAKOZÓKRA NÉZVE, HOGY EZT A KÉT NAPOT ÉVRŐL ÉVRE MINDENKOR MEGÜLIK A RÁJUK VONATKOZÓ IRÁS SZERINT A MAGUK IDEJÉBEN. EZEKET A NAPOKAT EMLÉKEZETBEN KELL TARTANI ÉS MEG KELL ÜLNI NEMZEDÉKRŐL NEMZEDÉKRE MINDEN EGYES TÖRZSBEN, MINDEN EGYES TARTOMÁNYBAN ÉS MINDEN EGYES VÁROSBAN! E PURIM-NAPOKNAK NEM SZABAD KIVESZNIÖK A ZSIDÓK KÖZÜL S EMLÉKEZETÜKNEK NEM SZABAD ELMULNIA! A felületes szemlélőnek úgy tűnik fel, mintha az Eszter-rövid történet elbeszélése csupán azért történt volna, hogy a zsidók előtt egy ünnepet megmagyarázzanak és megtartását a zsidók szívére kössék. Ha azonban tudjuk, hogy ezt az ünnepet nem a pap-ság őrizte meg, hanem a nép; hogy a jeruzsálemi templomba csak későn s a papok ellenállása után került be s lett elfogadott ünnepé, akkor be kell látnunk, hogy nem istentiszteleti /liturgiai/ érdek vezette a könyv íróját, illetve későbbi közlőjét abban, hogy ennek az ünnepnek megtartását a zsidók szívébe vesse. Esdrás és Nehémiás korában a fogság után a zsidóságban nagy reformáció kezdődött el, mely a néptől és királyaitól annyi évszázadon át megvetett isteni tanítást, a Tórárt, a nép életében a fő helyre tette. A nép tisztelte a Tórárt és büszke volt rá; szíve azonban távol maradt tőle. Góg és a pogány nemzetek iránt való megvetés költözött be a nép szívébe, különösen a vezetők szívébe, mert a nyomorult nép nem értette a tudósok fejtegetéseit és annál üdítőbb és szívet vidítőbb tanításra vágyott. Más korban, más népeknél is voltak ilyen korszakok, mikor a vallástalanságot ilyen külső s a szívet érintetlenül hagyó hagyomány-felmelegítéssel próbálták felcseserni. Az, aki Mardókeus elbeszélését a prófétai korszak lezáródása után kiadta, prófétai látással vette észre, hogy a népnek a szavak és szavak rengetegében életre, tettek, az isteni segítség biztosítékaira van szüksége s azért - isteni parancsra - irányította kora figyelmét erre a csodálatosan szép történetre, melynek központi hőse egy gyöngé asszony, ki áldozatul veti magát népéért s aki mellé láthatatlan hatalmak állanak oda. Abban az időben, mikor sokat beszéltek Istenről s áltiszteletből Isten Nevét megnevezni nem merték, elbeszél egy történetet, melyben Isten Neve egyszer sem fordul elő, de Isten Maga minden lapján jelen van. Az üres és hideg lélekkel elmondott szavak tömegébe belép egy asszony, ki keveset szól, ellenben cselekszik. "Miként is tudnám elnézni a bajt és miként tudnám elnézni rokonsaim vesztét?" mondja érzelmekkel teki szível /8,6/. Ebben a női alakban a zsidó nép szívéhez sz Isten szeretete szól,

mely megérintett egymást és azt népe szabadítójává tette. A szórszálhasogató fejtegetések között, melyekből később a Talmud keletkezett, idegenül forgott ez az érzelmes hang. Az irástudók nem is látták szívesen a papok elzárták előle a templomot. S Eszter könyvét mégsem lehetett kizárni sem a Kánonból, sem a templomból: az Ótestamentum legkésőbbi könyve lett s a templomban meg kellett ülni Eszter és Mardókeus emlékét. Mikor az év folyamán elérkezett ideje, Eszter története világítani kezdett a szomorú sorsban vigasztalanul vergődő nép szívébe és szerte az egész világon prédikálta a zsidóknak: Van élő Isten, ki megszabadítja ellenségeinek torkából népét, mégha az emberek el is feledték ezt az Istent és holt tanítást csináltak is tanításából! A nagy isteni szabadításnak emlékének az évenként visszajáró ünnepen át meg kell találnia a nép szívét! Már Mardókeus és Eszter is érezték, hogy a népnek legnagyobb szüksége ennek az isteni szabadításnak állandó szemeltartására van és azért parancsolták meg, hogy a szabadítás emlékét őrző ünnepet évről évre pontosan megtartsák a zsidók. ABICHAIL LEÁNYA, ESZTER KIRÁLYNÉ ÉS A ZSIDÓ MARDÓKEUS TEKINTÉLYŰK TELJES SÜLYÁVAL IRÁST ADTAK KI, HOGY EZT A MÁSODIK PURIM-LEVELET MEGERŐSÍTSEK, LEVELEKET KÜLDTEK SZÉT AHASVÉROSNAK MIND A SZÁZHUSZONHÉT TARTOMÁNYÁBA AZ ÖSSZES ZSIDÓKHOZ BÉKESSÉGES ÉS ŐSZINTE SZAVAKAT, HOGY A MAGUK IDEJÉBEN ÁLLANDÓVÁ TEGYÉK A PURIM-NAPOKAT, AMINT AZOKAT MAGUKRA NÉZVE ÁLLANDÓKKÁ TETTÉK A ZSIDÓ MARDÓKEUS ÉS ESZTER KIRÁLYNÉ S AMIKÉNT SAJÁT SZEMÉLYÜKRE /LELKÜKRE/ NÉZVE ÉS MARADÉKAIKRA NÉZVE ÁLLANDÓKKÁ TETTÉK A BÓJTÖLÉSNEK ÉS JAJVESZÉKELEÉSNEK SZAVAIT. ESZTER RENDELETE MEGERŐSÍTETTE A PURIM-ELBESZÉLÉST ÉS AZT KÖNYVBÉ IRTÁK. Bizonyos, hogy Mardókeus és Eszter, valamint ama kor komoly istenfélői jól érezték, hogy a zsidó nép milyen irányban tévelyedik el az élő Isten utjától; különben nem tették volna személyiségük egész súlyát arra a parancsra, hogy a Purim-ünnepet állandó visszatérő ünneppé kell tenni és a purim-elbeszéléshez ragaszkodni kell, mint biztos igaz tudósításhoz. A királyné és Mardókeus szükségesnek látták, hogy egy második purim-rendeletet adjanak ki, amelyben békeességes és őszinte szavakkal, azaz a zsidók békeességét célzó s az igazságot tartalmazó okfejtéssel igyekeztek a nagy birodalomban lakó zsidókat arról meggyőzni, hogy a zsidók nagy veszedelemben voltak, melyet bójttöléssel és jajveszékeléssel, azaz forró segélykérő imádkozással háritottak el; épen ezért, ha a zsidóság a békeességet tovább is megőrizni akarja, akkor ragaszkodjék az igazság ama szavaihoz, melyek a purim-ünnep eredetét adják elő s várják, ha kell, bójttel összekötött s jajveszéklő imádsággal az Isten további segítségét, új veszedelemből új szabadítást. Ez a forró könyörgés legyen a zsidó élet középpontja s ne a hideg, észtől diktált, szórszálhasogató szórágás. -Ez a második purim-levél valószínűleg Mardókeus feljegyzéseit is tartalmazta, tehát Eszter könyvének elbeszélését, hogy a zsidók ebből ismerjék meg a szép ünnep igazi jelentőségét: a szabadítást.

Az Eszter könyvének későbbi kiadója még néhány záró megjegyzéssel elégti ki a történetre kíváncsi olvasókat. Mivel a Hámán-tól kilátásba helyezett óriási jövedelem, a zsidók megkiméltése miatt, elmaradt, Ahasvérós király úgy pótolta az elmaradt bevételt, hogy az egész birodalomra s külön megemlítve, az európai partokra, melyeket szigeteknek nevez sok tengerpartjuk, bő tagoltságuk miatt az ázsiai ember, adót vetett ki: ami tehát először a zsidók külön terhe lett volna, abban most az egész birodalom polgársága igazságosan osztozott. Különben a király tettei - ez a második feljegyzés - valamint Mardókeus nagyszerű teljesítményei a médek és perzsák királyainak évkönyveiben megtalálhatók; oda valószínűleg Eszter könyvének tartalma is bekerült. Ime tehát a perzsa birodalomnak ebben

a korszakában a zsidó népnek egyik hű fia csinálta a perzsa történelmet s biztosította igazságos kormányzatával a birodalom békéje mellett a zsidók békeségét. Megvolt ehhez a szerephez az állása is, mert a király után következett hatalomban, mai nyelven, de nem pontosan miniszterelnök volt; talán inkább a török s keleti birodalmak nyelvén nagyvezér. A zsidóknak emlékezniük kell e nagy fiukra, kit kortársai kedvesnek, népe javáért állandóan dolgozónak ismertek s azzal ért el sokat honfitársai javára, hogy a kellő időben sohasem mulasztotta el, hogy az uralkodónál népe javára szóljon. Ilyen emberért minden nép hálás lehet az Istennek, ki ilyen nagy emberekkel jutalmazza meg azokat, akik a segítséget Tőle várják. AHASVÉROS ADOT VETETT KI A FÖLDRE ÉS A TENGERT SZIGETEIRE. ÖSSZES HATALMAS ÉS NAGY ALKOTÁSAI, VALAMINT PONTOS TUDÓSÍTÁS MARDÓKEUS NAGYSÁGÁRÓL, KIT A KIRÁLY EMELT FEL NAGGYÁ, LEIRVA TALÁLHATÓK A MÉDEK ÉS PERZSÁK KIRÁLYAINAK ÉVKÖNYVEIBEN. MERT A ZSIDÓ MARDÓKEUS AHASVÉROS KIRÁLY UTÁN A MÁSODIK VOLT, A ZSIDÓKNAK PEDIG NAGY EMBERE, TESTVÉREI NAGY TÖMEGE ELŐTT KEDVES, NÉPE JAVÁRA TÖREKVŐ, KI EGÉSZ MAGVÁNAK JAVÁRA SZÓLOTT. Világos, hogy ezeket a szavakat nem Mardókeus írta, ki a történetet különben följegyezte. Eszter története tehát Mardókeus korán túl abban az időben újra szólott a zsidó nép lelkiismeretéhez, amikor a második feldolgozó élt s Mardókeus művét újra kiadta, mert szükségét érezte ő is, hogy Isten szabadító voltára föl hívja a zsidók figyelmét.

Mardókeusnak ez az utólagos jellemzése, mely őt békeségre törekvő és igaz embernek festette; olyannak, aki lényében kedves, az emberek javát keresi s embertársaiért kész jó szót szólani: teljesen megfelel annak a képnek, melyet az elbeszélés részletes tárgyalásánál mi is megállapítottunk. Ennek a jellemzésnek erejét és érvényét nem rontja le az a másik tudósítás, hogy intézkedése következtében majdnem 80.000 ember élete veszett el, kikben a zsidók ellenségeiket ismerték fel. Eszter női kedvességét és gyöngédségét sem befolyásolja az a kérése, hogy Ázusában a király még egy napot engedélyezzen az öldöklésre. Könnyű ma iróasztal mellett fecsegni erről a tárgyról és szeretettel, türelmet prédikálni azoknak, akiknek életét, feleségét, gyermekeit halállal fenyegették gyilkosok. A 9,2 szerint a zsidók azokat az embereket ölték le, akik vesztüket keresték, tehát nem azokat, akik nem rokonszenveztek velök, nem azokat, akik törvényes uton jártak el oly zsidókkal szemben, akik embertársaiknak ártottak. Nem zsidó bosszuról beszél ez a történet, hanem a gyilkosok kipusztításáról. A gyilkossággal foglalkozó embereket pedig minden időben kutasztították a társadalomból; Mózes törvénye épen úgy elítéli őket, mint minden más törvényhozás: hogy miért épen Eszter könyvével kapcsolatban érzékenyülnek el a bibliakritikusok a gyilkosok sorsán, az minden valószínűség szerint azzal magyarázható, hogy nem a gyilkosok miatt fáj a fejük, hanem az isteni igazságszolgáltatás fáj nekik. Épen így kifogásolják, hogy a teljesen megromlott s a legaljasabb bűnökben fetrengő kananita lakosságot Isten kipusztítására ítélte; ellenben azt, hogy Napóleon és más "hódítók" ártatlan emberek sok ezret háboru pusztításával, éhhalállal megölték, dicsőségnek könyvelik el ugyanazok a kritikusok. Mert hatalomvágyból, pénznyereségért elpusztítani tömegeket természetes dolog, a természet törvényének felel meg, mely szerint "az erős kipusztítja a gyengét", de ártatlanok tizezreit a gyilkosoktól megmenteni a gyilkosok elpusztításával: nem fér össze a szeretettel! Mardókeus épen azzal "törekedett népe javára" s volt számukra "kedves", hogy "javukra szólt" a királynál s kieszközölte, hogy a gyilkosokkal szemben védhessék magukat. Ha Eszter könyve azt beszélné el, hogy a zsidók közül a perzsa

birodalomban 75.000 és Szuszanban 800 ember gyilkosság áldozata lett, azon nem ütköznének meg úgy a nem zsidó fajtájú emberek, s nem sajnálnák az elveszett kisdedeket, öregeket, nőket és ártatlanokat, mint ahogy fáj nekik, hogy Perzsiában egyszer 78500 gyilkost leöltek. Nem helyeslem a pogromot sem akkor, ha zsidókat irtanak, sem akkor, ha zsidók irtanak; de helyeslem a gyilkosok kipusztítását akár akkor, ha azok pogányok, akár akkor, ha azok zsidók. A Biblia könyveinek és köztük Eszter könyvének semmi köze sincs a mai antiszemita kérdéshez. A Biblia a zsidó népet Isten választott népének mondja, de elbeszéli e népnek minden bűnét és Isten egész haragját, melyet emiatt rájuk kiöntött vagy kiönteni fog s elmondja, hogy Isten a hitetlen zsidóságot eltaszította, mikor az Messiását megölte. A Biblia sem a zsidókkal, sem a pogány nemzetekkel szemben nem részrehajló és nem elvakult. Eszter könyve erős szeretetről és kemény ítéletekről beszél nekünk s ezért Isten könyve az Eszter könyve, mert Isten is erősen szeret és keményen bünteti az ellenállókat. Sem Eszter könyvének, sem az egész Bibliának nincs semmi közössége azzal a szeretetnek hirdetett megalkuváshoz, amely a becsületes és jóakaró embereket gyengeségre, a gonosszal szemben tunyaságra, az emberiség ellenségeivel szemben tétlen türelemre biztatja; a gonosztevőkkel szemben pedig igen türelmes és tetteiket különféle mentségekkel kimagyarázza, mentegeti. Ez a "szeretet" nem Krisztus szeretete, ki fölemelte a megtérő bűnöst, de a kárhozat mélységébe taszítja a meg nem térő erőszakosokat és a fehéret feketének, a feketét fehérnek mondó hazugokat. Eszter könyvében suhog a kétélű kard, az igazság kétélű kardja; ezért a hazug lelkű embereknek nem kedves; de a szabadulást váró s az igazságtalanoktól gyötört kegyeseknek a vigasztalás csodálatos forrása. Eszter könyve nemcsak az igazi izráeliták könyve, hanem az egyház könyve is, azé az egyházé, mely a gonoszoktól gyötörtetve ebben a világban várja a szabadulás szent óráját, melyet elhoz az isteni igazságszolgáltatás épen olyan biztosan, mint amily biztosan halad előre az isteni igazságszolgáltatás munkája Eszter könyvében! Csak a gonosztevőket veszi el el az isteni harag; csak azok taszítottatnak a halálba, akik mások életére törnek. Eszter könyve nem a gyűlölet könyve, hanem az erős, meg nem alkuvó szereteté!